

**РАЗОМ ДО
ПЕРЕМОГИ**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ,
ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ВІДДІЛ ПЕДАГОГІЧНОГО ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА БІОГРАФІСТИКИ**

**«ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА
В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ
В УМОВАХ ВОЄННОЇ ДОБИ:
НОВІ ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ»**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З ІСТОРІЇ ОСВІТИ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

16 травня 2023 року

Київ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

**«Педагогічна біографіка
в освітньо-науковому просторі
в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання»**

Збірник матеріалів

VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції

з історії освіти з міжнародною участю

16 травня 2023 року

Вінниця
«ТВОРИ»
2023

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 5 від 29 травня 2023 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редколегії, науковий редактор), доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Міхно О. П., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Антонець Н. Б., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Тарнавська С. В., кандидат історичних наук, вчений секретар Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Середа Х. В., науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Кірдан О. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Пономаренко Л. О., кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

П 24

Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. уч., 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Міхно О. П., Антонець Н. Б., Тарнавська С. В., Середа Х. В.]. – Вінниця : ТВОРИ, 2023. – 154 с.

ISBN 978-617-552-378-0

Збірник містить тези виступів учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з історії освіти з міжнародною участю «Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання», проведеної у рамках Всеукраїнського фестивалю науки – 2023. Конференція відбулася в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського 16 травня 2023 р.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст та стилістику публікацій несе автор.

ISBN 978-617-552-378-0

DOI 10.33407/lib.NAES.735849

УДК 37.015:929](477)"364":005.745(082)

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2023

NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY OF EDUCATION, GENERAL AND PRESCHOOL
PEDAGOGY OF THE NAES OF UKRAINE
V. O. SUKHOMLYNSKYI STATE SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL LIBRARY OF
UKRAINE

**“Pedagogical biography in the educational and scientific
space in the conditions of wartime:
new challenges and tasks”**

*Collection of materials
VIII All-Ukrainian scientific and practical conference
on the history of education with the international participation*

May 16, 2023

Vinnytsya
“TVORY”
2023

*Recommended for publication
by the Academic Council of V. O. Sukhomlynskyi
State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine
protocol № 5 dated May 29, 2023*

Editorial Board:

Berezivska L. D. (*Head of the Editorial Board, scientific editor*), Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Director of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine;

Mikhno O. P., Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine;

Antonets N. B., Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine.

Tarnavska S. V., Candidate of Historical Sciences, Scientific Secretary of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine;

Sereda Kh. V., Researcher of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine.

Reviewers:

Kirdan O. L., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of pedagogy and educational management of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University;

Ponomarenko L. O., PhD (Social Communication Studies), Head the Department of Scientific and Document Support, Sociocultural Activity and International Contacts of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine.

Pedagogical biography in the educational and scientific space in the conditions of wartime: new challenges and tasks: coll. of materials of the VIIIth All-Ukrainian. scient. and pract. conf. on the History of education with the international participation, May 16, 2023, Kyiv / National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Department of Philosophy of Education, General and Preschool Pedagogy, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine [and others; editor: Berezivska L. D. (Head of the editorial board), Mikhno O. P., Antonets N. B., Tarnavska S. V., Sereda Kh. V.]. – Vinnytsia: TVORY, 2023. – 154 p.

ISBN 978-617-552-378-0

The collection contains abstracts of speeches of participants of the VIIIth All-Ukrainian scientific and practical conference on the History of education with the international participation "Pedagogical biography in the educational and scientific space in the conditions of wartime: new challenges and tasks", held within the All-Ukrainian Festival of Science - 2023, which took place at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine on May 16, 2023.

The editorial board is not responsible for the content of publications. The author is responsible for the content and style of the publications.

ISBN 978-617-552-378-0

UDC 37.015:929](477)"364":005.745(082)

DOI 10.33407/lib.NAES.735849

ЗМІСТ

BRIT MARIE HOVLAND

COOPERATION OF EDUCATIONAL HISTORIANS OF NORWAY AND UKRAINE 9

Л. Д. БЕРЕЗІВСЬКА

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА ЯК СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: НОВІ ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ 11

Г. А. АЛЕКСАНДРОВА

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ ПРОФЕСОРА М. І. СТОРОЖЕНКА (1836–1906) В КОНТЕКСТІ ДЕРУСИФІКАЦІЇ 15

О. О. ДРАЧ

«ПОГАНИЙ ПОЧАТОК НЕ ЛЕГКО ВИПРАВИТИ»: МІСІЯ М. І. ПИРОГОВА В СЕВАСТОПОЛІ (1854–1855 pp.) ЯК ОСНОВА ЙОГО ГРОМАДСЬКОЇ АВТОРИТЕТНОСТІ..... 18

Г. І. ІВАНЮК

ОСВІТНІЙ РЕСУРС ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ 21

І. І. КОЛЕСНИК

МЕНТАЛЬНА МАПА ОСОБИСТОСТІ ЯК СТРУКТУРА БІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 23

Н. М. КОЛЯДА

РОЗКРИТТЯ ЖИТТЄТВОРЧОГО ШЛЯХУ ПЕРСОНАЛІЙ У ДОВІДКОВИХ ВИДАННЯХ ЯК ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ 26

О. О. КРАВЧЕНКО

«МЕТОД УСНОЇ ІСТОРІЇ» В БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ 29

О. П. МІХНО

ЗАРУБІЖНІ БІОГРАФІЧНІ СЛОВНИКИ ПЕДАГОГІВ ЯК ПРЕДМЕТ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОЇ ЕВРИСТИКИ 31

О. Б. ПЕТРЕНКО

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ БІОГРАФІЙ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ..... 34

В. І. ПОПИК

«БІОГРАФІКА» ЧИ «БІОГРАФІСТИКА»: ЩО СТОІТЬ ЗА ДИСКУСІЄЮ НАВКОЛО ТЕРМІНОЛОГІЇ? 37

О. К. ПРОНІКОВ

ІДЕЇ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ 40

Г. П. ПУСТОВІТ

БІОГРАФІЧНІ ПОРТРЕТИ ПЕДАГОГІВ В «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»..... 43

І. І. РОЗМАН

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ..... 45

І. В. СТРАЖНИКОВА

ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ГАЛИЦЬКИХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 46

О. В. СУХОМЛИНСЬКА

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІСТИКА В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ) ... 49

Н. О. ТЕРЕНТЬЄВА

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ..... 52

Т. В. ЯНЧЕНКО

СУЧАСНІ ІМПЕРАТИВИ У ВИВЧЕННІ БІОГРАФІЙ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ОСВІТЯН..... 55

І. В. АЛБУЛ

ПОСТАТЬ ВОЛОДИМИРА НАУМЕНКА (1852–1919) У КОНТЕКСТІ ДЕРУСИФІКАЦІЇ 58

Н. Б. АНТОНЕЦЬ

СМИСЛОВІ АКЦЕНТИ У БІОГРАФІЧНИХ СТАТТЯХ ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Л. М. БАЛІКА

ПРО БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД В МЕЖАХ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОСВІТІ» ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ 61

С. Б. БРИЧОК

ПЕРСОНАЛІСТИЧНО-БІОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ОСВІТЯН..... 64

О. А. ВЕНГЛОВСЬКА

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ – ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МАЙДАНЧИК ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МАЙБУТНІМИ ПЕДАГОГАМИ ІСТОРИКО-ОСВІТНІХ ФЕНОМЕНІВ 67

О. А. ГУДОВСЕК

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ПРИВАТНА МАЛЮВАЛЬНА ШКОЛА М. РАСВСЬКОЇ-ІВАНОВОЇ) 70

А. Г. ГУРАЛЮК

ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС «ВЧЕНІ НАПН УКРАЇНИ» ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО..... 72

А. П. ДУРДАС

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДОМОЇ ПЕДАГОГІНИ МАРІЇ МОНТЕССОРІ (1870–1952) У ДЖЕРЕЛАХ ІТАЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ 74

Н. І. ЛЮБОВЕЦЬ

МЕМУАРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ : ДОСВІД ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ... 76

Н. П. МАРЧЕНКО

ОСОБОВІ ФОНДИ ДИТЯЧИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ–МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ 79

О. О. МАТРОС

ПОСТАТЬ ІВАНА ВАСИЛЬОВИЧА ЛУЧИЦЬКОГО В СУЧАСНОМУ БІОГРАФІЧНОМУ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ 82

В. В. ОЛІЙНИК

УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ ПРО РОЗБУДОВУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ (1917–1921) КРИЗЬ ПРИЗМУ СЬОГОДЕННЯ..... 83

В. В. ПАТИК

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В. С. ГНИЛОСИРОВА (1836–1900)..... 86

І. В. ПОЛІЩУК

БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРСОНАЛІЇ Т. Д. ДЕМ'ЯНЮК)..... 87

Л. О. ПОНОМАРЕНКО

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ЯК ДЖЕРЕЛО БІОГРАФІЧНИХ ВІДОМОСТЕЙ 90

С. В. ТАРНАВСЬКА

СТОРИНКА «ДУХНОВИЧ ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ» ЯК СКЛАДНИК ЕЛЕКТРОННОГО ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛОГРАФІЧНОГО РЕСУРСУ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»..... 93

О. І. ШАЛАК

«ЗІ СПОМИНІВ СЕМІНАРИСТКИ» ЄВГЕНІЇ БОХЕНСЬКОЇ: АВТОБІОГРАФІЧНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ..... 96

С. М. ШЕВЧЕНКО

НАЦІОНАЛЬНІ ІДЕЇ В. ЛИПИНСЬКОГО 99

Б. Г. ЧИЖЕВСЬКИЙ

НАУКОВА СПАДЩИНА Г. С. СКОВОРОДИ – НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОСОФІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (постановка проблеми)..... 102

Н. О. ЯКОБЧУК

ОСОБИСТІТЬ ТА ТВОРЧА СПАДЩИНА МАРІЇ МОНТЕССОРІ У ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ (ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)..... 104

В. С. ЯЦЕНКО

ЯК ВИКОРИСТОВУВАТИ НАУКОВУ СПАДЩИНУ ВЧЕНИХ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ..... 108

О. А. БОЙКО

«ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТЯН ЩОДО ЗНАЧЕННЯ РІДНОМОВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ 111

В. В. БОНДАРЕНКО

ЮВІЛЕЙНІ СТАТТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРІОДИЦІ ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ..... 113

Є. Ф. ДЕМИДА

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВЧЕНОГО-ПЕДАГОГА І. Ф. ТЕСЛЕНКА В ЕЛЕКТРОННОМУ БІОГРАФІЧНОМУ РЕСУРСІ ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО..... 114

Г. М. ГОЛЯ

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ВИКЛАДАЧІВ ЛУЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УЧИЛИЩА 118

Т. О. ЗОЛОТАРЕНКО

ОНЛАЙН-ПРОЄКТ «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ: ПАМ'ЯТАЄМО, ШАНУЄМО!»: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 121

А. О. КУЗЬМИЧ

БІОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ Н. Ф. МАРИНОВИЧ – ЗАСНОВНИЦІ І ДИРЕКТОРА ПЕРШОГО У М. РІВНОМУ ТА ОДНОГО З ПЕРШИХ В УКРАЇНІ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ 127

С. Р. ЛЕЛЮХ

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИСВІТЛЕННЯ ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕННИКІВ ВОЛИНИ (XIX – ПОЧ. XX СТ.)..... 129

М. Т. ЛЕПЕХ

ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ІВАНА БАРТОШЕВСЬКОГО 131

А. О. МІЩЕНКО

МЕТОД МАРІЇ МОНТЕССОРІ: ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ДОШКІЛЬНУ ОСВІТУ УКРАЇНИ..... 133

Т. С. ПАВЛЕНКО, Т. М. ДЕРЕВ'ЯНКО

СТОРІНКА «МАРІЯ ГРІНЧЕНКО» У ЕЛЕКТРОННОМУ РЕСУРСІ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» 136

І. Ф. ПЕТРЕНКО

ПЕРСОНАЛІЯ ОДЕСЬКОГО ПЕДАГОГА САМУЕЛЯ АКБРОЙТА (1857–1930) З ПОЗИЦІЙ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 138

Х. В. СЕРЕДА

ПОСТАТЬ М. І. ДЕМКОВА (1859–1939) НА СТОРІНКАХ ДРУКОВАНИХ ТА ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ 1410

Л. В. СУХОМЛИНСЬКА

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА В. СУХОМЛИНСЬКОГО У БІОБІБЛІОГРАФІЧНОМУ ПОКАЖЧИКУ «В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ»..... 143

Н. В. ЧАЛА

ВІДОБРАЖЕННЯ ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У БІОБІБЛІОГРАФІЧНОМУ ПОКАЖЧИКУ 1987 р. 145

М. І. ШУЛЬГАЧ

НАУКОВА БІОГРАФІЯ ПРОФЕСОРА РДГУ КАРПЕНЧУК СВІТЛАНИ ГРИГОРІВНИ: РЕФЛЕКСІЯ У КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ..... 147

Відомості про авторів 151

BRIT MARIE HOVLAND
ORCID ID: 0009-0001-1191-5260
Associate Professor,
Centre of Learning in Professional Education and Practice,
VID Specialized University,
Oslo, Norway
e-mail: brit.hovland@vid.no

COOPERATION OF EDUCATIONAL HISTORIANS OF NORWAY AND UKRAINE

Abstract. The role and state of the History of education in Norway has been revealed. Attention has been focused on the importance of cooperation between Norwegian and Ukrainian scientists for the development of the History of education.

Key words: History of education, pedagogical biography, Norway, Ukraine.

Dear Larysa, dear Olexander, dear conference participants and dear Ukraine.

These are the greetings from Oslo and from Norway, an expression and hope for the developing cooperation between our countries and cultures, and our greetings to the All-Ukrainian scientific and practical conference, with international participation on the History of Education, in Kyiv.

Our prayers for peace and growth for Ukraine, and a hope that we, in the near future, have the opportunity to meet physically to further develop our evolving international cooperation in the field of pedagogy and educational history.

The topic of your conference, “Pedagogical biography” – is of great importance and interest, it would be so interesting to be able to join your presentations, discussions and perspectives. I am certain that our comparative point of departures would illuminate the field. Unfortunately, due to the Ukrainian situation and language issues, it was not possible this year. We place our hopes in the next year’s conference, in a free and peaceful Ukraine.

Pedagogical biography has been a classic and most important part of pedagogical studies, our historical understanding of schooling and pedagogy development, and more general of history of education and school history. The teacher was the face of the school, the head of the movement for the future. The teachers’ collective biography, prosopography, in Norway 19th century tells the tale of education for all and democratization, being the regional “clan chief” and agent of progressing parliamentarism. A rural movement from below, against the urban elite, civil servants and bourgeois. Pedagogical biographies are disposing elements of educational history and philosophy of education, as kings and generals were disposing heroes of the traditional patriotic Grand Narrative of the nation.

In recent decades history of education, as well as pedagogical biography, has weakened as a discipline in Norway and in Western Europe. Instead, there has been a strong quantitative and observational classroom research approach to schooling, teacher training and pedagogical studies. But, we lose something essential in our way of understanding the “past as a foreign country”, the pedagogical situation and the pedagogue and teacher in the classroom of history, if we leave out the subject, the actor, the person, the biography.

A very short example from Norway: In my recent research I am studying progressive education and reform pedagogy in the interwar period 1920ies and 1930ies

Norway. The era of ideas of reformpedagogikk og Nyskolen (the new school) with experimental schools, exploratory classroom research, new methods, new subjects and a very different didactics. A dawn of a new school – the children of tomorrow. It would be impossible to understand the origin and the foundation – and the actual content – of this new school and pedagogical ideology without tracing the key actors, their relations, network and their academic paths and journey. The classical journey of formation or bildung, (danningsreise) brought ideologies back home and in circulation, for Norwegians an often year-long journey or “pedagogical pilgrimage” visiting professors and universities at the continent of Europe, USA or else. Travelling actors – and travelling ideologies. Again, a Norwegian example. The mother of progressive education, reform pedagogy in Norway, Anna Sethne, was head of the female teacher association, editor of its journal, principal of the exploratory school in Kristiania/Oslo and contributor to school policies and curricula. One of her closest persons in everyday life was Bernhof Ribsskog, school inspector in Oslo and the main person behind the new school laws in 1936 and the first mandatory national curricula in 1939. Anna Sethne and Bernhof Ribsskog had telephone calls every night, Anna’s daughter has told. The progressive educator on the one hand, and the school inspector, the funding “bank” and the policy maker on the other – on the phone every evening for hours. Both had been pilgriming the pedagogical capitals of Europe, and had experienced the crucial and necessary cooperation between experimental schools, funding agents and policy makers. Anna got the funding for her experimental schools from him, he did experimental research and based his curricula reform and new school laws on her work. Together they were dynamite. It would be impossible to understand the Oslo-circle and Norwegian case without focusing these two persons (and more), and impossible to understand the international movement without focusing relations, journeys and networks. Persons travelling, and with them, ideologies spread, develop and take on distinct national forms, they are naturalized – nationalized. Sethne and Ribsskog – and other progressive educators – brought the seeds of ideas and sow them into Norwegian classrooms and curricula. Anna Sethnes experimental school in Kristiania/Oslo became another educational place of pedagogical pilgrimage – an international example of the new child centered schooling, visited from all over the world. Perhaps also from Ukraine? This is persons, this is biography, this is prosopography. Studying the guest book of Sagene experimental school in Kristiania/Oslo reveals and traces the travelling ideologies through pedagogical biographies – prosopographies.

Tomorrow is May 17th, the National Day of Norway, celebrating the Constitution of May 17th 1814 when Norway for four months was free from unions with their more powerful neighbors – Denmark 13-1814, Sweden 1814-1905. The constitution symbolized Norwegian separatism, and in time a protest from below, the people/folk against the elite and civil servants. A perception of national rural upheaval against the urban elite with union ancestry. The National Day in Norway is celebrated by more than 90% of the population, all over the country. The most important ritual being the Children’s Parade starting in 1869/70 organized by teachers and school classes in the era of the new school for all - folkeskole. The Children’s Parade celebrates the constitution and the heritage, but more importantly the parade of children in every little village all over the country, itself embodies the democracy and citizens of tomorrow. This parade IS tomorrow.

Your President Volodymyr Zelenskyi visited Norway and the Norwegian Parliament in 2022, he pointed to the special ritual of the Norwegian National Day May 17th – the

Children's Parade. This Parade, he said, was a hope for the future of Ukraine. That Ukrainian children one day soon could parade celebrating constitution, democracy and citizenship in a free country and nation. A parade of tomorrow's free and democratic Ukraine.

President Zelenskyi brilliantly courted the soul and heart of Norwegians by headlighting our beloved Children's Parade. We do hope and pray that children of Ukraine soon will parade, embodying democracy and citizenship in blue and yellow. For the future, and the future is made right now.

We hope to soon be able to join your professional consortium and develop the international cooperation between our countries. On behalf of my research group, my best wishes for an explorative and interesting conference, collegial discussions, friendship, hope and trust in knowledge and the future.

БРИТ МАРІ ГОВЛАНД

ORCID ID: 0009-0001-1191-5260

професор Спеціалізованого університету VID

м. Осло, Норвегія

e-mail: brit.hovland@vid.no

СПІВПРАЦЯ ІСТОРИКІВ ОСВІТИ НОРВЕГІЇ ТА УКРАЇНИ

Анотація. Розкрито роль і стан історії освіти в Норвегії. Акцентовано увагу на важливості співпраці між норвезькими та українськими науковцями для розвитку історії освіти.

Ключові слова: історія освіти, педагогічна біографіка, Норвегія, Україна.

УДК 37.015:929](477):001.8

Л. Д. БЕРЕЗІВСЬКА

ORCID ID: 0000-0002-5068-5234

доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент НАПН України,

директор, головний науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

e-mail: lberezivska@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА ЯК СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: НОВІ ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ

Анотація. Розкрито значення міждисциплінарної галузі науки педагогічної біографіки як складника історії освіти для збереження національної пам'яті українського народу. Окреслено методологічні основи здобуття педагогічного біографічного знання. Аргументовано необхідність переосмислення педагогічного біографічного знання і нового прочитання портретів педагогів імперської та радянської доби у контексті декомунізації, дерадянизації, дерусифікації. Обґрунтовано доцільність комплексного представлення біографічної інформації

про педагогів другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. в енциклопедичному біографічному словнику.

Ключові слова: педагогічна біографіка, історія освіти, нові виклики і завдання під час війни, національна пам'ять, Україна.

Педагогічна біографіка є міждисциплінарною галуззю науки й тісно пов'язана з педагогікою, історією, бібліографією. Вважаємо, що саме в науково-педагогічній бібліотеці як науковій установі та галузевому репозитарії створених людством документальних об'єктів, може розвиватися педагогічна біографіка як складник історії освіти. Завдяки осмисленню цієї методологічної проблеми зростатиме пізнавальний потенціал досліджень з історії освіти, здобуватиметься достовірне історико-педагогічне знання. Насамперед зазначимо, що педагогічна біографіка – є важливим складником національної скарбниці пам'яті України, а це забезпечує: розвиток історії освіти, зокрема й педагогічного біографічного знання; популяризацію творчої спадщини відомих педагогів, освітян минулого і сучасності; кооперацію зусиль історико-педагогічної науки та галузевої біографіки. Системна та комплексна діяльність науковців Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського є вагомим внеском у розвиток педагогічної науки, педагогічного наукознавства, бо сприяє висвітленню крізь призму біографіки інформації про появу та еволюцію інноваційних педагогічних ідей у контексті суспільно-політичних, культурологічних детермінант. Беззаперечною є життєдайність педагогічної біографіки як напряду історико-педагогічної науки, що потребує водночас зусиль науковців різних галузей знань (Л. Березівська, 2015) [1].

Історіографічне пізнання проблеми свідчить, що методологічні основи біографіки, питання функціонування і значення біографічного знання в українському суспільстві системно вивчають науковці Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Л. Буряк, О. Вернік, Ю. Вернік, Н. Марченко, Н. Любовець, В. Попик, О. Яценко та ін.) [7]. У процесі інтеграції та поширення педагогічного біографічного знання важливими є міркування істориків педагогіки (Л. Березівська, Н. Дічек, Н. Коляда, О. Міхно, І. Розман, О. Сухомлинська та ін.) як науково-методологічна рефлексія, що допоможе осмислити запити педагогічної науки. Підтримуємо думку О. Сухомлинської про те що, біографія, доля педагога, з одного боку, є визначальною для його творчості, а з іншого – віддзеркалює епоху, співторцем якої є, зокрема і особа, про котру йдеться (О. Сухомлинська, 2003) [6, с. 44].

Нині у контексті російсько-української війни перед педагогічною біографікою постають важливі запитання, на які не має простих відповідей. Ідеться передусім про актуальну й нагальну деколонізацію, чи деімперіалізацію української гуманітаристики. Тема не нова, бо на маргінесах суспільних викликів незалежної України її обговорюють вже давно. Цікавими для наших студій є міркування данської дослідниці Марії Мелксоо про повернення світу до «українського питання», виникнення інтересу до історії України. Вона зазначає: «Україна також є одним із найбільш кричуще занедбаних випадків радянського колоніалізму через нібито недостатню застосовність ярлика «постколоніальний» до колишнього радянського/російського імперського простору» [9, с. 4]. Це погляд сучасної зарубіжної дослідниці.

Війна збурила українське суспільство, пробудила в найширших його колах усвідомлення того, що Україна як європейська держава має розвиватися без імперського минулого, його символів та ідеалів. Як влучно аргументує В. Попик, «нині особливої суспільної гостроти набрала проблема ставлення до російської (і української радянської також) культурної спадщини: мови, літератури, а отже – й імен вітчизняних діячів. Цю проблему створив рашизм із його маразмами “руського міра” й жахами Бучі, але розв’язувати її доведеться українському суспільству, громадськості, причому треба робити це цивілізовано й розумно. Це надзвичайно складне завдання. Україна – поліетнічна й полікультурна. Біографіка дає багатющий матеріал для осмислення цього феномену. Іншої України не існує» [5, с. 30].

На нашу думку, процес переосмислення педагогічного біографічного знання і нове прочитання педагогічних портретів імперської та радянської доби у контексті декомунізації, дерадянизації, дерусифікації є необхідним і незворотнім. Дослідники мають важливу місію – очистити педагогічну біографіку як складник історії освіти від імперського російського і радянського нарративу задля відновлення і збереження колективної пам’яті українського народу. З огляду на це два ресурси, які найповніше узагальнюють педагогічне біографічне знання України, – навчальний посібник «Українська педагогіка в персоналіях» (2005, наук. ред. О. Сухомлинська) та електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» (2008–2014, керівник П. Рогова, з 2014 – Л. Березівська), – потребують актуалізації з урахуванням нових викликів і здобутків історико-освітньої науки [2; 3; 4; 8].

У рамках виконання НД «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, керівник – Л. Березівська) крізь призму викликів і нових завдань маємо комплексно представити біографічну інформацію про педагогів другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. в енциклопедичному біографічному словнику. Отож постає низка важливих завдань: переосмислення діяльності та творчої спадщини педагогів, їхнього внеску у розвиток національної освіти; введення біографій маловідомих або невідомих освітян; розроблення біографій педагогів доби незалежності України; очищення біоісторіографії від сучасного російського нарративу та ін. Які критерії написання біографічних довідок? Яким буде колективний портрет поколінь педагогів України, зважаючи на різні історичні контексти і різні умови розвитку освіти у досліджуваний час? Ці питання стануть предметом наших подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біограф. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. Вип. 12. С. 283–295. Doi: <https://doi.org/10.15407/ub.12.283>.

2. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» крізь призму жіночої біографіки. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського [та ін.]. Київ, 2020. С. 436–438. URL: <http://irbis-nbu.gov.ua/everlib/item/er-0003836> (дата звернення: 17.05.2023).

3. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти,

заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=31216> (дата звернення: 17.05.2023).

4. Березівська Л. Д., Дерев'янка Т. М. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» й онлайн-проект «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги-ювіляри». *Вісн. НАПН України*. 2020. Т. 2, № 1. С. 1–3 (розд. паг.). URL: <http://surl.li/cwkzr> (дата звернення: 17.05.2023).

5. Попик В. І. Реалії воєнної доби і актуальні завдання вітчизняної біографіки. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2022. Вип. 1. С. 25–32. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004350> (дата звернення: 17.05.2023).

6. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем* / О. В. Сухомлинська. Київ, 2003. С. 36–46.

7. Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм : колект. монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; відп. ред. В. І. Попик. Київ : НБУВ, 2021. 399 с. URL: <http://search.nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004452> (дата звернення: 17.05.2023).

8. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. : / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 2 кн.

9. Mälksoo [M.](#) The Postcolonial Moment in Russia's War Against Ukraine. *Journal of Genocide Research*, 2022. Publ. online. Doi: <https://doi.org/10.1080/14623528.2022.2074947>.

UDC 37.015:929](477):001.8

L. D. BEREZIVSKA

ORCID ID: 0000-0002-5068-5234

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Corresponding member of the NAES of Ukraine,

Director, Chief Researcher of the Department

of Pedagogical Source Studies and Biographistics at

V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: lberezivska@ukr.net

PEDAGOGICAL BIOGRAPHY AS A COMPONENT OF THE NATIONAL MEMORY: NEW CHALLENGES AND TASKS

Abstract. The importance of the interdisciplinary field of the science of pedagogical biography as a component of history of education for preservation of the Ukrainian people's national memory has been revealed. Methodological foundations of acquiring pedagogical biographical knowledge have been outlined. The necessity of rethinking pedagogical biographical knowledge and a new reading of portraits of educators of the imperial and Soviet era in the context of decommunization, de-sovietization, and de-russification have been reasoned. The expediency of a comprehensive presentation of biographical information about teachers of the second half of the 19th – beginning of the 21st century has been substantiated. in the encyclopedic biographical dictionary.

Keywords: pedagogical biography, history of education, new challenges and tasks during the war, national memory, Ukraine.

Г. А. АЛЕКСАНДРОВА
ORCID ID: 0000-0002-5136-5160
доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень
НБУ імені В. І. Вернадського, м. Київ,
e-mail: galekss@ukr.net

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ ПРОФЕСОРА М. І. СТОРОЖЕНКА (1836–1906) В КОНТЕКСТІ ДЕРУСИФІКАЦІЇ

Анотація. Проблема повернення до України численних імен її етнічних представників, які зробили помітний внесок у розвиток науки, освіти й культури інших держав, досі актуальна. Акцентується на важливості переосмислення біографії Миколи Ілліча Стороженка, видатного літературознавця, що змушений був працювати за межами батьківщини, у контексті дерусифікації. Спогади його сучасників дають змогу простежити аспекти національно-культурної ідентичності діяча, розширити інформацію про особливості його характеру, контакти із сучасниками, місце й роль у літературознавстві, зв'язки з Україною, є важливим джерелом для його біографії як видатного українця.

Ключові слова: Микола Ілліч Стороженко, літературознавство, спогади, біографія, національно-культурна ідентичність.

У наш складний час суспільство ставить надзвичайно високі вимоги до культури, до присутності в ній діячів, заслуги яких є вагомими для історії і сьогодення. Поряд із очищенням українського культурного простору від постколоніального баласту, на особливу увагу досі заслуговує проблема повернення до України численних імен її етнічних представників, які були відірвані від національного ґрунту, але відбулися як фахівці й зробили помітний внесок у розвиток науки, освіти й культури інших держав. На жаль, у вітчизняній біографістиці ще не розгорнувся на повну силу інтерес до життєписів українців, які через суспільно-політичні обставини зреалізувалися як діячі в російській науці, і ці наші співвітчизники здебільшого несправедливо зникають з історичної пам'яті народу, серед якого вони зростали й формувалися.

З їхньої когорти і Микола Ілліч Стороженко (1836–1906), нащадок відомого з початку XVII ст. козацького роду, що належав до української еліти. Народився він у селі Іржавець Прилуцького повіту тодішньої Чернігівської губернії (тепер Полтавщина), із десятирічного віку жив у селі Мармизівка, із 18 років – у Москві. Кілька разів був у тривалих закордонних наукових відрядженнях у Лондоні й Парижі. Похований у Москві на Ваганьківському кладовищі.

Друга половина XIX ст. – доба, у яку довелося жити цьому діячеві, характеризувалася продовженням «інкорпорації» української інтелігенції, її інтелектуальних сил у систему Російської імперії, яка завоювала культурно вищі народи (Україну і Польщу) і прагнула їх асимілювати. Не уникнув цього і Микола

Стороженко, випускник Першої київської гімназії (закінчив її 1854 року зі срібною медаллю). У складні доленосні моменти, коли постала потреба важливих екзистенційних рішень, велике значення для юнака мало знайомство з відомим славістом О. Бодянським (1808–1877): під впливом цього батькового друга-земляка М. Стороженко вступив на історико-філологічний факультет Московського університету. Освіта, університети тоді насамперед були інструментами русифікації в імперії, що використовувала інтелектуальний потенціал найкращих представників неросійських етносів, які після навчання здебільшого мовно-культурно асимілювалися та втрачали власну національну ідентичність. У Москві зробив наукову і професійну кар'єру і Микола Стороженко – захистив магістерську (1872), а в Петербурзі – докторську дисертації (1878), завідував кафедрою всесвітньої літератури в Московському університеті, став типовим представником тодішньої інтелігенції, яка перебувала на службі імперії і, звісно, не може називатися суто українською. Але в центрі досліджень Стороженка-науковця була творчість Шекспіра та його літературних предтеч і представників доби Відродження, тобто свої сили і здібності він насамперед прикладав на ґрунті світової культури, ставав на шлях міжкультурного діалогу; працюючи в бібліотеках Європи та спілкуючись з іноземними вченими, здобував неоціненний досвід. Шекспірознавчі праці поставили вченого поміж першорядних учених Європи, інтегрували його у світову наукову спільноту. Стороженкову роботу над біографією і творчою спадщиною великого англійського письменника та його попередників можна назвати науковим подвигом. У галузі [української літератури](#) найбільше уваги приділяв [Т. Шевченкові](#) (статті «Перші чотири роки заслання Шевченка», [1888](#); «Щепкін і Шевченко», 1888, «Геніальний бідолаха» 1897, «Нові матеріали для біографії Шевченка», [1898](#) та ін.). Нещодавно опубліковані архівні документи (В. Ульяновський) свідчать, що Микола Ілліч Стороженко ще під час лондонських студій перебував під наглядом поліції і не міг розраховувати на викладацьку роботу в Україні, через це був змушений працювати на чужині. Тому, на наш погляд, немає підстав звинувачувати його в зраді батьківщини; навпаки, його доля є зразком того, як фахівець може зреалізуватися всупереч обставинам. На прикладі цієї постаті можна аналізувати явище колоніальної культури в усій її складності. Нині потрібно звертатися до його досі не застарілої літературознавчої спадщини, а для вивчення біографії М. І. Стороженка актуалізувати спогади про цю неординарну особистість у контексті розвитку української науки й культури. Критерієм для цього є не лише українське походження діяча, а і його українофільські симпатії, шевченкознавчі дослідження, постійний зв'язок із рідною землею, громадсько-просвітницька робота на батьківщині, участь у процесі українського націєтворення (фінансова підтримка журналу «Киевская старина») та ін. Біографія М. І. Стороженка, зафіксована в спогадах, показує: потрібно уникати однозначного прославлення чи засудження подібних діячів, а показувати всі непрості ситуації їхньої долі.

Для сучасних теоретичних і методологічних проблем біографістики характерні культурологічні та міждисциплінарні виміри, які поєднують здебільшого історичний, психологічний, соціологічний та філологічний дискурси і не лише розширюють її діапазон, а й скеровують увагу на нові типи і види біографічного письма. Активне наукове, викладацьке, громадське життя М. І. Стороженка відображене в численних спогадах, які досі ще комплексно не осмислені. Ці

мемуари викликають науковий інтерес не лише як біографічні свідчення про конкретну особистість: у них представлені факти про події, учасниками яких є чимало інших діячів, є широкий історико-культурний контекст доби, означена роль науки в тодішньому суспільстві. Це статті, присвячені ювілеям наукової діяльності вченого [1], некрологи і т. зв. «поминальні статті»; спогади, розміщені в збірнику «Памяти професора Николая Ильича Стороженка» (1909) [2]. Значно пізніше з'явилися публіцистичні спогади А. Белого, К. Бальмонта, В. Лазурського, Р. Хін, Т. Щепкіної-Куперник, племінника діяча – М. А. Стороженка та ін. Йдеться про матеріали, що насамперед акцентують високу наукову репутацію і національно-культурну ідентичність М. І. Стороженка як українця [3], заслуговують на аналіз, оскільки допоможуть з'ясувати багато невивчених аспектів життя й наукової спадщини вченого та спонукають до розмірковувань теоретико-методологічного характеру в площині біографістики.

Список використаних джерел

1. Александрова Г. А. Постать М. І. Стороженка в ювілейних матеріалах: біографічний та історико-культурний контекст. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2020. Вип. 19. С. 212–230.
2. Александрова Г. А. Постать Миколи Ілліча Стороженка в некрологах і поминальних статтях: біографічний та літературознавчий дискурс. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2020. Вип. 20. С. 269–298.
3. Александрова Г. А. Спогади про Миколу Ілліча Стороженка: компоненти національно-культурної ідентичності. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2022. Вип. 23. С. 290–313.

UDC 378(092)Стороженко

G. A. ALEXANDROVA,
ORCID ID: 0000-0002-5136-5160
doctor of philological sciences,
senior researcher,
leading researcher of the Institute
of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv
e-mail: galekss@ukr.net

RECONCEPTION OF THE SCIENTIFIC BIOGRAPHY OF PROFESSOR M. I. STOROZHENKO (1836–1906) IN THE CONTEXT OF DERUSSIFICATION

Abstract. The problem of returning to Ukraine numerous names of its ethnic representatives, who were separated from the national soil, but took place as specialists and made a significant contribution to the development of science, education and culture of other countries, is still relevant. It is emphasized on the importance of rethinking the biography of Mykola Ilyich Storozhenko, an outstanding literary critic who had to work outside his homeland, in the context of de-Russification. The memories of his contemporaries make it possible to trace aspects of the actor's national and cultural identity, to expand information about the peculiarities of his character, contacts with

contemporaries, place and role in literary studies, connections with Ukraine, and are an important source for his biography as an outstanding Ukrainian.

Keywords: Mykola Ilyich Storozhenko, literature, memories, biography, national and cultural identity.

УДК 37(092)"1854/1855"Пирогов

О. О. ДРАЧ

ORCID ID: 0000-0001-7859-3385

доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії

Київського університету імені Бориса Грінченка

e-mail: o.drach@kubg.edu.ua

«ПОГАНИЙ ПОЧАТОК НЕ ЛЕГКО ВИПРАВИТИ»: МІСІЯ М. І. ПИРОГОВА В СЕВАСТОПОЛІ (1854–1855 рр.) ЯК ОСНОВА ЙОГО ГРОМАДСЬКОЇ АВТОРИТЕТНОСТІ

Анотація. Розглянуто щодення головного хірурга Севастополя в умовах Східної війни. Обґрунтовано позицію М. І. Пирогова щодо захисту інтересів поранених. Доведено його принциповість і вимогливість у службових відносинах з російським військовим керівництвом.

Ключові слова: М. І. Пирогов, головний хірург Севастополя, епістолярій, військові шпиталі, поранені, сестри милосердя.

Нинішня війна проти України, яку веде агресивна сусідня держава – російська федерація – спонукає всіх інтелектуалів до переосмислення не лише історичного досвіду минулих воєнних конфліктів, а й до виокремлення векторів суспільних змін і трансформацій індивідуального рівня. Сюжетом, пропонованим до розгляду, є вивчення рефлексії М. І. Пирогова, головного хірурга обложеного Севастополя, щодо сутності війни, військового керівництва, імперської бюрократії, організації військово-польових шпиталів і допомоги пораненим. Оскільки «епоха проєктів, мрій, починань, покращень» у Київському навчальному окрузі прямо зумовлена попечителем М. І. Пироговим (1858–1861), тому прагнемо встановити витоки його щирого бажання змін у державі в напрямі гуманізму і громадянської відповідальності в сфері просвітництва [2, с. 13].

Основою вивчення стали «Севастопольські листи» М. І. Пирогова [4]. Прислужилися також попередні напрацювання, де розглянуто будні головного хірурга Севастополя під час Кримської кампанії 1854–1855 р., а також чинники формування особистості лікаря-інтелектуала [1; 3].

За покликом громадянського сумління, М. І. Пирогов очолив групу лікарів-хірургів і прибув до зони бойових дій у Криму для допомоги пораненим. Жалюгідне становище поранених глибоко вразило столичних лікарів. «Убозтво, безтурботність, медичне невігластво і нечисть водночас у небачених розмірах» [4, с. 67]. Абсолютна невідповідність військової медичної служби до безпосередніх обов'язків із допомоги пораненим: не заготовлено ні білизни, ні транспортних засобів. У журналі експедиції Пирогов постійно фіксував ставлення до поранених. «...поранені

валяються, як собаки, і довго-довго потрібно клопотати, допоки їх приведуть до не найгіршого становища» [4, с. 64].

Лікар завважив загальний безлад в усьому, втім найдражливішим чинником було неприйнятне ставлення військового керівництва до «бідних поранених». Листи Пирогова містять жорстку критику вищого керівництва армії в Криму, зокрема і їхньої споглядально бездіяльної позиції («все це приймається, але нічого не робиться») щодо організації госпітальної справи. Головний корінь усіх проблем імперського істеблішменту Пирогов прямо визначив: «...І всюди крадуть, і всюди безладдя, як і раніше» [4, с. 123]. Відзначимо професійність, вимогливість і принциповість головного хірурга Севастополя в службових зносинах з вищим армійським начальством.

Постійна недбалість російської військової адміністрації щодо поранених спонукала Пирогова відстоювати їхнє право на життя попри збільшення кола особистих недругів. Діючи принципово, не зважаючи на чини та звання, головний хірург «бомбардував» доповідними головнокомандувача щодо побаченого і необхідних заходів. Думок інших, як тільки про поранених, у лікаря не було. «Засинаєш і бачиш рани уві сні, прокидаєшся – теж саме» [4, с. 78].

Активна фаза бойових дій навесні 1855 р., супроводжувана масованими гарматними обстрілами і значною чисельністю поранених, спонукала М.І. Пирогова з колегами облаштувати житло прямо на перев'язному пункті в Севастополі. Він констатував самовіддану працю медичного персоналу, в умовах коли за добу привозили понад чотириста поранених і робили більш як тридцять ампутацій [4, с. 127].

Зауважимо, що Пирогов особисто патрунував новаційний захід – залучення сестер-доглядальниць до праці у воєнно-польових шпиталях. Противників у соціально-медичного експерименту було чимало, скептицизм щодо цілей і серйозності жіночої місії висловлювали прямо, включно з головнокомандувачем. Утім у надважких умовах перші медичні сестри сумлінно виконували обов'язки із догляду поранених, старанно допомагали лікарям і, на думку головного хірурга, були достойні похвали [4, с. 96].

Перебування на війні трансформувало систему цінностей, зокрема й М.І. Пирогова: зникли життєвий дріб'язок, мотлох пристойності і зовнішній формалізм. Воєнне щодення минало в солдатській серм'язі і довгих брудних чоботах, де непомітними ставали ківера, еполети, чиновницькі фраки і навіть ордени [4, с. 103]. Духовний переворот через перебування на війні змінив і усталені звички лікаря. Гігієнічна норма – одягати чисті сорочки – в Севастополі уже не діяла.

Тоді-таки лікарєві-гуманісту впала в око подвійність стандартів військових командирів, які щонайперше дбали про показну армійську парадність і пишноту церемоній, і зовсім не цікавилися долею вибулих зі строю поранених бійців, яких вважали «відпрацьованим матеріалом». Він розкрив світогляд чиновництва миколаївської доби, який власне і зумовив банкрутство влади, стагнацію суспільного розвитку і військово-політичну катастрофу Російської імперії в Східній війні. «Прагнули, щоб на папері все неодмінно було добре, а якщо ні, то потрібно мовчати» [4, с. 136].

Принципова і категорично вимоглива позиція головного хірурга Севастополя щодо покращення долі поранених зумовлена як гуманно-професійною етикою

лікаря, індивідуальною світоглядною позицією, так і досягнутим соціальним статусом заслуженого професора і двадцятип'ятирічною вислугою, що вивільняло Пирогова від огидного його душі чиношанування, мундирної ієрархії, байдужого споглядання чи виправдування хаотичних дій вищого начальства.

Отже, керуючись визначеним життєвим кредо – «служіння істині і вітчизні», М.І. Пирогов за покликом громадянського сумління полишив родину і службу в столиці задля особистого внеску в справу організації військово-польової хірургії на Східній війні. У критичних умовах облоги Севастополя інтелектуал Пирогов викрив справжню сутність імперської бюрократії: сподівання якимось-то буде, дії навмання в ситуації, коли варто продумувати можливі наслідки, інтриганство і удавання заради уникнення відповідальності. Послідовно дбаючи про поранених, головний хірург діяв рішуче, не зважав на чини і посади. Невтомна праця і службова принциповість зумовили його високу громадську авторитетність, яка стане основою поствоєнного призначення М. І. Пирогова на посаду попечителя Одеського навчального округу, а в подальшому – Київського округу.

Список використаних джерел

1. Драч О. «Працюємо і вдень, і вночі»: військово-польова медицина Східної війни за севастопольськими листами М. І. Пирогова (1854–1855). «*Z tarczą albo na tarczy*»: wojny w historii cywilizacji światowej : monogr. zbiorowa / red. Ihor Sribniak. Warszawa ; Paryż, 2022. S. 145–158.

2. Драч О. О. «Докорінна реорганізація...»: попечитель М. І. Пирогов (1858–1861) і заходи вдосконалення фаховості вчителів Київського навчального округу. *Kiїв. іст. студії*. 2021. № 2. С. 6–14. Doi: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2021.21>.

3. Драч О. О. Микола Іванович Пирогов: становлення особистості інтелектуала крізь призму історичної антропології. *Człowiek w historii vs historia człowieka* : monogr. zbiorowa / red. Ihor Sribniak. Warszawa ; Paryż, 2021. S. 167–183.

4. Sevastopol'skiye pis'ma N. I. Pirogova, 1854–1855 / Rus. Khirurg. O-vo Pirogova ; pod red. i s primech. Yu. G. Malisa. SPb : Tip. M. Merkusheva, 1907. 231 s.

UDC 37(092)"1854/1855"Пирогов

O. O. DRACH

ORCID ID: 0000-0001-7859-3385

Doctor of Sciences (History),

Associate Professor,

Professor of the Department of World History

of Borys Grinchenko Kyiv University

e-mail: o.drach@kubg.edu.ua

«A BAD START IS NOT EASY TO FIX»: MISSION OF M. I. PIROHOV IN SEVASTOPOL (1854–1855) AS THE BASIS OF HIS PUBLIC AUTHORITY

Abstract. The daily work of the chief surgeon of Sevastopol in the conditions of the Eastern War is considered. The position of M.I. is substantiated. Pirogov regarding the protection of the interests of the wounded. His principledness and exactingness in official relations with the Russian military leadership have been proven.

Keywords: M. I. Pirogov, chief surgeon of Sevastopol, epistolary, military hospitals, wounded, sisters of mercy.

ОСВІТНІЙ РЕСУРС ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ

Анотація. Публікацію присвячено розкриттю освітнього потенціалу педагогічної біографіки у процесі підготовки вчителів. Матеріал містить цікаві біографічні дані про Бориса Грінченка з листів його учнів і сучасників. Узагальнені ідеї про особистісну роль вчителя в становленні української школи можуть бути використані в змісті підготовки вчителів.

Ключові слова: освітній ресурс, педагогічна біографіка, професійна підготовка, джерела дослідження, національна школа.

Нинішня система підготовки вчителів для нової української школи потребує наповнення новими ціннісними смислами, зорієнтованими на подолання освітніх і культурних, людських втрат. Пошук життєствердних прикладів із життя та діяльності українських педагогів минулого, що ґрунтуються на важливих людських цінностях які ніколи не знівелюються в соціально-педагогічному поступі, є потребою часу й актуалізує дослідження з педагогічної біографіки. Розглянемо освітній ресурс педагогічної біографіки в руслі науково-практичної проблеми підготовки вчителів у закладах вищої освіти.

З-посеред плеяди українських педагогів, які відстоювали українську ідентичність, високі освітні та культурні стандарти української школи, виховний ідеал, вкорінений на народних цінностях, патріотизмі та відданому служінню людям чільне місце належить Борисові Дмитровичу Грінченку. У праці А. Животенко-Піанків дуже влучно схарактеризовано непересічну постать педагога, який на зламі XIX–XX ст. обстоював ідею саме української школи і невтомно зводив її фундамент: «Він немов ліванський кедр, що височіє над рідним краєм. Налітають на нього ревучі вітри, шарпають зусібіч, прагнуть скинути з вершин, але Він, міцно прорісши корінням у кам'яний ґрунт, що б та мене було, тримається. Не хоче Він проміняти своєї нагірної долі на долю лугової трави, не бажає спокою. У затишній долині» [1, с. 7].

Для висвітлення проблеми ми обрали матеріали, що всебічно розкривають процес наукового пошуку: першоджерела – власні тексти Б. Грінченка з питань розбудови української школи (в імперську добу), статті сучасників, надруковані в журналі «Світло», який у 1910–1914 рр. виходив у видавництві «Український Учитель» (Київ). Скажімо у статті «Якої нам треба школи» [2] чітко простежуємо суголосні і значущі ідеї в контексті підготовки вчителів нової української школи – освіта українською мовою, формування змісту навчання на питомих витоках, на історії, народознавстві; пріоритет морального, патріотичного, громадянського

виховання та прищеплення працелюбства задля процвітання власного народу. Творчість Б. Грінченка багатогранна, потребує системних досліджень, прислужиться громадянському і національному розвитку.

Як зазначено вище, інтерес становлять написані та надруковані в журналі «Світло» вже після відходу Бориса Грінченка в засвіти статті його сучасників – І. Спілки, Д. Пісочинця, Г. Сьогобічного, Гр. Шерстюка. Так І. Спілка у публікації «На початку вчителювання», надрукованій в згаданому часописі 1910 року, стверджує, що вчителювання і боротьба за право мати школу з рідною (українською) мовою навчання було покликанням Б. Грінченка.

А Гр. Шерстюк у статті «Борис Грінченко і українська школа» детально описує титанічну працю педагога з відродження та розбудови національної школи, українського просвітництва і української книжки [4].

Освітній потенціал містять і листи, в яких, насамперед, змальовано людські якості педагога: емпатію, чуйність, повагу до дітей і їхніх батьків, відданість своїй праці. Це спогади учнів Б. Грінченка, котрі віддячували своєму вчителеві такими ж щирими почуттями, переживали за те, що влада часто карає його за вільнодумство і тяжіння до української мови та культури. Після чергового вимушеного переходу педагога до іншої школи один з його учнів написав у журнал «Сяйво» (1911) листа, в якому йшлося про те, що не лише вихованці, а і їхні батьки сумують за Грінченком і запрошують його до себе на Різдво [5, с. 32]. А Петро і Грицько Книшенки у листі до свого навчителя висловлюють вдячність за те, що вчив їх бути добрими та давав читати книжки. Грицько навіть попросив у подарунок портрет Бориса Дмитровича, щоб завжди мати пам'ять про нього [3, с. 34].

У наведеному джерелі подано чимало листів, що розкривають шанобливе ставлення батьків і учнів до свого вчителя. От і у сім'ї Ємченкових цінували Б. Грінченка як за його вчителювання, так і за літературні твори. Листи до Вчителя дуже шанобливі, Бориса Дмитровича називають «найпрекраснішою людиною» і згадують у молитвах. Маруся Позняків пише: «Ви для нас правда і обрада, і в нашому горі порада. Все, що наповняло мою душу, радувало моє життя, все найлучше полинуло за вами» [3, с. 36-37]. Очевидно, що у Бориса Грінченка-вчителя були гармонійні стосунки і з учнями і з їхніми батьками. Із листів скорботи дізнаємося про емоційні переживання тих, для кого Борис Грінченко жив, працював і виборював правдиву українську школу. Так Петро Книшенко (про якого вже йшлося) написав: «Ти наш дорогий учитель, нащо так рано голову схилив? Це ж умер Б. Дмитрович. Це ж умерла моя і надія, що я бажав. Хоч ще раз глянути на його, на того, що мене кохав, як батько рідного сина... Щиро схилию голову перед твоєю могилою» [3, с. 42]. Образ учителя і глибока пошана до педагогічної праці назавжди закарбувався в душах його учнів. Про це свідчать слова з вірша «Жалоба на смерть...», який написав Андрій Величко: «Де ж твоя смерте правда? Кого ти вловила? І кого ти з білим світом навік розлучила?» [3, с. 44].

Дослідження педагогічної біографіки дає змогу розширити наукове поле новими знаннями про педагогічні постаті в людинознавчому та професійному контекстах.

Список використаних джерел

1. Животенко-Піанків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка. Київ : Просвіта, 1999. 176 с.
2. Грінченко Б. Якої нам треба школи. Київ : Криниця, 1917. 31 с.
3. Спілка І. На початку вчителювання. *Світло*. 1910. № 3. С. 39–44.
4. Шерстюк Г. Борис Грінченко і українська школа. *Світло*. 1910. № 1. С. 9–14.
5. Пісочинець Д. Учителювання Бориса Грінченка. *Світло*. 1911. № 5. С. 31–46.

UDC 37.015:929]:378-057.85:37+37(091)(477)-051Грінченко Б.

H. I. IVANIUK,
ORCID ID: 0000-0001-7758-5121
*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Educology and
Psychological and Pedagogical Sciences
Faculty of Pedagogical Education
of Borys Grinchenko Kyiv University
e-mail: h.ivaniuk@kubg.edu.ua*

EDUCATIONAL RESOURCE OF PEDAGOGICAL BIOGRAPHY IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS

Abstract. The publication is dedicated to revealing the educational potential of pedagogical biography in the process of teacher training. The material contains interesting biographical data about Borys Grinchenko, containing letters from his students and contemporaries. Generalized ideas about the personal role of the teacher in the formation of the Ukrainian school can be used in the content of teacher training.

Keywords: educational resource, pedagogical biography, professional training, research sources, national school.

УДК 159.923.35:001.8:929

I. I. КОЛЕСНИК
ORCID: 0000-0002-1605-2919
*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інститут історії України НАН України,
Київ, Україна
e-mail: ikolesnyk2002@gmail.com*

МЕНТАЛЬНА МАПА ОСОБИСТОСТІ ЯК СТРУКТУРА БІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Автор аналізує новітні стратегії біографічного дослідження. Розглянуто поняття «внутрішній» та «зовнішній світи» людини. Запропоновано нову категорію «біографічний світ», що означає модель комунікацій людини з її найближчим і віддаленим оточенням. Запроваджується концепт ментальна мапа особистості, котрий містить такі складники, як Місця, Артефакти, Події, Люди, Персональна ідеологія тощо.

Ключові слова: персональна історія, біографія, біографічний світ, ментальна карта особистості.

Життя кожної людини, а людини талановитої, видатної і поготив, складається з двох світів – внутрішнього й зовнішнього. Так, принаймні, вважав О. Оглоблин. На його думку перспективи мають студії істориків-шевченкознавців з вивчення саме зовнішнього світу Тараса Шевченка. Цей процес через низку причин запізнився «майже на ціле століття».

Під зовнішнім світом Кобзаря О. Оглоблин мав на увазі оточення поета – друзів, приятелів. А завдання історика вбачав у вивченні «зовнішнього світу його буття», зокрема, що цей світ «давав й дав йому, поетові й людині» і «як його творче життя, цей внутрішній світ Шевченка діяв і променів на його оточення й ціле українське громадське життя того часу». В О. Оглоблина знаходимо цілу програму вивчення «зовнішнього світу» поета: це «багато-багато інших, більших і менших, кращих і гірших, ближчих і дальших, тривалих і випадкових, друзів, приятелів і просто знайомих Шевченка, іноді, може й неприхильних до нього. Треба знати не тільки й не стільки їх біографії чи формулярні дані, але й їх внутрішній і зовнішній світи, їх громадське й культурне обличчя, їх особисті, родинні, фамільні, суспільні відносини, зв'язки, впливи, осередки, з якими вони були так чи інакше пов'язані, їх ідеї, якими вони жили чи, може, взагалі брак цих ідей – а передусім їх ставлення до України й до Шевченка» [1, 64–65, 72–73].

Поняття внутрішнього й зовнішнього світів, про які йдеться в О. Оглоблина, доцільно, на нашу думку, об'єднати у концепті «біографічний світ» [2, 79–80]. Біографічний світ – не синонім біографії. Та й біографія – не просто хронологія подій, не лінія, а простір – професійний, публічний, побутовий. Людина у цьому просторі має різні ролі, інтереси, обов'язки і права. Максимальне розширення цього простору означає апогей у житті людини. На нашу думку «біографічний світ» – це комунікаційна модель, що містить внутрішній і зовнішній світи особистості, результат спілкування людини з оточенням. Біографічний світ – це культурний світ, ба навіть культурні світи людини та афільованих з нею груп, особистостей, громад і суспільства в цілому. «Біографічний світ» – структура, котра допомагає зробити життя особи гармонійним, наповненим сенсом. Структура ця потребує певного інструментарію й передбачає драматургічну розкладку біографії, життєвої історії за допомогою карти особистості, карти, яка має декілька пунктів (у різних авторів їх число варіюється) [3] й відтворює цілість життєвої історії, а також слугує дороговказом дослідникові у просторі біографічних світів людини. За нашою версією мапа особистості Тараса Григоровича Шевченка складається з таких пунктів: Місця, Артефакти, Події, Люди, Стреси, Сценарій майбутнього, Персональна ідеологія.

Гілка «Місця» передбачає вивчення місць, пов'язаних із життям та творчістю Поета, де він жив, працював, мандрував. Шевченко переважно проживав в Україні (Малоросія), у північній столиці Російської імперії Санкт-Петербурзі та у Москві, а також західних й східних імперських периферіях (Вільно, Оренбург, Нижній-Новгород тощо).

Ще одна гілка «Артефакти» дає уявлення про спродуковане людським духом і руками: літературні, філософські, публіцистичні тексти, мистецькі твори, речі

побутового вжитку, власне увесь духовний і матеріальний світ, в якому людина існує. Відомо, що як в особистому житті, так і у житті громади ієрархія речей усталена. Йдеться про символічний інвентар (суспільні землі, пам'ятники, регалії державної влади, нагороди, ритуальні предмети, національно-державні символи, сакральні предмети для певних категорій, скажімо, як хліб для селян, чи одяг як ознака соціального статусу).

«Події». Життя людини протікає як сукупність почуттів, вчинків, подій. У біографії будь-кого є вирішальні, ключові події. Це ті визначні моменти, які впливають на долю загалом. Варто наголосити, що буття особи великою мірою формує її оточення – рідні, батьки, діти, чоловік/дружина, вчителі-наставники, друзі.

Пункт «Люди» уявної мапі висвітлює комунікації особистості, її взаємини з певними особами, групами, громадами. На мапі особистості зазвичай розміщують регулярних і випадкових комунікантів: родичів, сусідів, однокашників, колег, партнерів, приятелів, культурні й релігійні об'єднання. Кожна людина зустрічає чи то реальну особу, кого прагне наслідувати – це може бути вчитель, друг, а якщо мова про митця, то хтось, хто стане музою. А може бути і літературний герой, історичний персонаж. Вони надихають, мотивують, слугують взірцем, ідеалом, навіть культом. Це часто визначає вдачу, манери індивідуума, впливає на його злети і падіння.

«Стреси і проблеми». Кожен з нас потрапляє у конфлікти, має проблеми, відчуває душевний неспокій, напруження, а іноді й депресію. І особистісний наратив фіксує, як людина виходить зі складних ситуацій, долає труднощі. Це красномовно свідчить про особу. Історія життя людини – минуле, сьогодення і і майбутнє водночас. Ми живемо з конкретною метою, надіями, мріями, перспективами. І ці візії віддзеркалюють базові бажання, життєві потреби особистості.

Пункт «Персональна (особиста) ідеологія» на карті особистості містить базові цінності, систему інтересів та преференцій людини. Спектр уподобань та життєвих вартостей залежить від масштабу особи (пересічна чи видатна), природно може зростати чи зменшуватися. Персональна ідеологія людини базується на релігійних віруваннях, моральних принципах, політичних уподобаннях, світоглядних настановах й залежить від зміни культурних національних лояльностей та соціальних обставин. Система духовних, правових, естетичних цінностей зумовлюють моделі поведінки та комунікацій особистості в малих ситуативних, референтних групах чи-то суспільстві у цілому. Система особистісних цінностей може фокусуватися на оповіді про вічне, а саме на почуттях, переживаннях, уявленнях про людський дух, таких позачасових поняттях як щастя, біль, втрата, смерть, любов, народження.

Список використаних джерел

1. Оглоблин О. Проблема українських зв'язків Шевченка. *Студії з історії України* : ст. і джерел. матеріали / О. Оглоблин ; ред. Любомир Винар. Нью-Йорк ; Київ ; Торонто, 1995. С. 64–65, 72–73.
2. Колесник І. І. Біографічний світ Тараса Шевченка. *Укр. іст. журнал*. 2014. № 3. С. 79–80.

UDC 159.923.35:001.8:929

I. I. KOLESNYK

ORCID ID: 0000-0002-1605-2919
Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
Professor, Leading Research Fellow, Department Ukrainian Historiography,
Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: ikolesnyk2002@gmail.com

MENTAL MAP OF PERSONALITY AS A FRAMEWORK OF BIOGRAPHICAL STUDIES

Abstract. This article covers new approaches to biographical studies. He introduces the concept of “biographical world” (communication model of human and its close and distant environment). The concept “mental map of particularity” includes such “points” as: Places, Events, Artifacts, People, Strategies, Future Scenario, Personal Ideology, etc.

Keywords: personal history, biography, biographical world, mental map of personality.

УДК 030:37(092)(477)

Н. М. КОЛЯДА
ORCID ID: 0000-0001-7743-7831
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини,
провідний науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
e-mail: Koliada_n@ukr.net

РОЗКРИТТЯ ЖИТТЄТВОРЧОГО ШЛЯХУ ПЕРСОНАЛІЙ У ДОВІДКОВИХ ВИДАННЯХ ЯК ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ

Анотація. Розкрито актуальність вивчення питань біографіки як сфери наукової творчості, видавничо-інформаційної роботи, біографічних досліджень доробку педагогів, освітян, громадських діячів на певному історико-педагогічному етапі.

З'ясовано, що з-поміж основних завдань української педагогічної біографіки – розкриття життєтворчого шляху персоналій у довідкових виданнях, зокрема біографічних енциклопедичних довідниках, словниках та ін.

Перспективи подальших наукових студій полягають у підсиленні міждисциплінарних досліджень педагогічної біографіки як складника національної пам'яті.

Ключові слова: біографічні дослідження, педагогічна біографіка, довідкові видання, енциклопедія, біографічний енциклопедичний словник.

В епоху стрімкого накопичення інформації, розвитку теоретичних та методичних засад біографічних наукових досліджень актуальним є вивчення питань педагогічної біографіки як сфери наукової творчості, видавничо-інформаційної роботи, аналіз біографій педагогів, освітян, громадських діячів на певному історико-педагогічному етапі.

З-поміж основних завдань української педагогічної біографіки як складника національної пам'яті – розкриття життєвого і творчого шляху персоналій задля цілісного представлення процесу розвитку гуманістичної педагогіки України.

В сучасному науково-інформаційному просторі, в контексті забезпечення однієї з найважливіших потреб суспільства у XXI ст. швидко дістати необхідну інформацію, яка б чітко відповідала вимогам актуальності, науковості, точності – набувають особливого значення довідкові видання, які є багатограними за тематикою, за цільовими особливостями і читацьким призначенням та розраховані на задоволення різноманітних інформаційних запитів суспільства. Мета таких видань – оптимально швидко надати читачеві стислу довідку, збагатити його інформацією достатньо повно та у компактному викладі.

У науковій літературі розрізняють види довідкових видань (англ. reference book) – «твори друку, що містять короткі відомості наукового, науково-популярного або прикладного характеру, видання, основним завданням і призначенням якого є подання матеріалу в зручній формі для швидкого отримання інформації різного характеру» [5, с. 51].

З-поміж різновидів довідкових видань – енциклопедії, енциклопедичні словники, енциклопедичні довідники, енциклопедичні словники-довідники, путівники, словники, довідники [2, с. 176–177].

Найпоширеніші та найпопулярніші довідкові видання – енциклопедії (у науковому обігу також вживають поняття «енциклопедичний словник», «енциклопедичний словник-довідник», «енциклопедичний довідник»). Енциклопедія – це «зведення основних відомостей з однієї чи усіх галузей знання та практичної діяльності, викладених у коротких статтях, розташованих за абеткою їхніх назв або в систематичному порядку» [3]. Залежно від обсягу представленої інформації енциклопедії поділяються на великі (кілька десятків томів), малі (10-12 томів), короткі (4-6 томів) і одно- тритомні, як правило, названі енциклопедичними словниками або довідниками.

На думку представників сучасної енциклопедистики, енциклопедичні видання є «джерелом виваженої, об'єктивної, вивіреної інформації, комплексних, різнобічних відомостей, викладених у зручній для читача компактній формі. Функційність енциклопедистики різноманітна й багатогранна. Ці видання виконують важливі інформаційно-довідкові, науково-освітні й культурні функції в суспільстві; інтегрують наукові знання; транслюють соціально важливі сенси; відображають загальний рівень знань та культури певного часового проміжку в тій чи іншій країні; подають цілісне уявлення про світ» [4, с. 8].

Сьогодні фахівці енциклопедичної справи активно використовують цифрові технології для подання в електронній формі вже сформованих баз знань, укладених від самого початку як паперові, а також з метою осучаснення усталених наукових відомостей. Тому набуває популярності та затребуваності окрема група довідкових енциклопедичних видань, таких як енциклопедія електронна, вебенциклопедія,

онлайн енциклопедія. У науковій літературі досить часто такі поняття вживають синонімічно, хоча й завважають істотні відмінності у їх тлумаченні. Зокрема, на думку дослідників, онлайн енциклопедії є популярними довідковими виданнями, оскільки «мають низку мультимедійних властивостей та особливий вид текстового подання – гіпертекст» [2, с. 186].

До окремої групи енциклопедичних довідників належать біографічні (біобібліографічні) довідкові видання, що вирізняються вузькою тематичною спрямованістю. Скажімо, довідкові видання, інноваційні ресурси провідних наукових установ, бібліотек, архівних установ. З-поміж інших заслуговує на увагу діяльність Відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (онлайн проект «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!», 2022 р. [6] та ін. [1]) та онлайн-проекти Педагогічного музею України НАПН України [7].

У сучасному інформаційному просторі енциклопедичні видання інтерпретують в кількох аспектах – як «засіб поширення інформації у просторі й часі; вербалізований і систематизований інформаційний код доби; механізм впливу на суспільство; як інструмент інформаційних війн; чинник культури, інструмент формування культурних цінностей і установок тощо» [4, с. 8].

У контексті означеного конче необхідно досліджувати актуальні питання розвитку української педагогічної біографіки як складника національної пам'яті. Перспективи подальших наукових студій полягають у підсиленні міждисциплінарного аналізу джерел педагогічної біографіки як інформаційного ресурсу створення енциклопедичних словників, критеріального підходу до подання біографічної інформації про українських педагогів на сторінках енциклопедичного словника, тощо.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. Вип. 12. С. 283–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2015_12_16 (дата звернення: 10.02.2023).
2. Гуржій А., Яцишин А., Лупаренко Л. Концепт і генеза поняття «онлайн енциклопедія» на сторінках вітчизняної наукової літератури. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки* / Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2022. № 2. С. 172–191.
3. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. На заміну ДСТУ 3017-95 ; чин. від 2016-07-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 38 с. URL: https://lib.zsmu.edu.ua/upload/intext/dstu_3017_2015.pdf (дата звернення: 10.02.2023).
4. Киридон А. Українська енциклопедистика в реаліях війни. *Українська енциклопедистика як складник інформаційного спротиву* : колект. монографія / за заг. ред. А. Киридон. Київ, 2022. С. 6–10.
5. Матеріали до словника енциклопедичних термінів / уклад.: Тетяна Березюк, Олександр Іщенко, Микола Железняк (відп. ред.) та ін. *Енциклопедичний вісник України* : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т енциклопед. досліджень. Київ, 2018. Число 10. С. 50–82.
6. Онлайн-проект «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. сайт. Київ, 2022. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31232> (дата звернення: 12.02.2023).

7. Онлайн-проекти Педагогічного музею України у 2023 році. *Педагогічний музей України Національної академії педагогічних наук України* : офіц. сайт. Київ, 2023. URL: <http://pmu.in.ua/news/onlajn-proyekty-pedahohichnoho-muzeyu-ukrayiny-u-202/> (дата звернення: 12.02.2023).

UDC 030:37(092)(477)

N. M. KOLIADA
ORCID ID: 0000-0001-7743-7831
*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Researcher of the Department
of Pedagogical Source Studies and Biographystic
of V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine
e-mail: Koliada_n@ukr.net*

DISCLOSURE OF THE LIFE-CREATING PATH OF PERSONALITY IN REFERENCE PUBLICATIONS AS THE TASK OF PEDAGOGICAL BIOGRAPHY

Abstract. The relevance of the study of biography issues as a field of scientific creativity, publishing and information work, biographical studies of the activities of teachers, educators and public figures at a certain historical and pedagogical stage has been revealed.

It has been disclosed that among the main tasks of the Ukrainian pedagogical biography is the disclosure of the life-creating path of personalities in reference publications, in particular, encyclopedic – biographical encyclopedic guides, dictionaries, etc.

The prospects for further scientific research are to strengthen interdisciplinary studies of pedagogical biography as a component of national memory.

Keywords: biographical studies, pedagogical biography, reference publications, encyclopedia, biographical encyclopedic dictionary.

УДК 930.25(477)-027.555-027.1(045)

О. О. КРАВЧЕНКО
ORCID ID: 0000-0002-9732-6546
*доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету соціальної та психологічної освіти,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
e-mail: okskravchenko@ukr.net*

«МЕТОД УСНОЇ ІСТОРІЇ» В БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Анотація. В тезах висвітлено навчальний візит українських фахівців до Варшави для участі в Літньому інституті з досліджень на основі інтерв'ю та усної історії «Свідчення війни в Україні».

Ключові слова: усна історія, інтерв'ю, кореспондент, респондент, метод, соціальна продуктивність здобувачів освіти.

Представники УДПУ імені Павла Тичини на базі Інституту соціології Ягеллонського університету (Краків, Польща) із 16 до 19 липня 2022 р. брали участь у Літньому інституті з досліджень на основі інтерв'ю та усної історії «Свідчення війни в Україні». Присутність на заході українських науковців стала можливою завдяки Фундації «Добра воля». Ця фундація із 28 листопада до 3 грудня 2022 р. організувала і навчальний візит українських фахівців до Варшави. Тема візиту – «Розвиток громадської архівістики в Україні» – дозволила ознайомити польських колег зі специфікою роботи громадських організацій, бібліотек, музеїв щодо створення громадських архівів, фіксації «усної історії» як дієвого методу збереження локальної історії в Україні.

Під час візиту українські науковці мали можливість з'ясувати, як відбувається подібний процес у Польщі. Тут сьогодні діє близько 600 громадських архівів на базі бібліотек, будинків культури, громадських організацій та інших установ. До створення архівів долучаються громади. Тематика архівів різна, залежить від інтересів їхніх творців, котрі спілкуються з респондентами, вивчають домашні архіви і віднаходять унікальні матеріали: старі фотографії, документи чи листи, оцифровують їх, відтак роблять досяжнішими. Але найважливішим для громадського архіву є метод «усної історії» як збереження автентичних свідчень. Унікальністю громадських архівів є локальність – адже пробуджується прагнення пізнати свої витoki, люди інтегруються задля вивчення міжпоколінних зв'язків та історії своїх міст і сіл. «Усна історія» дозволяє рятувати історичні джерела, зберігати пам'ять про місця, події, людей, явища тощо. Формами усної історії є фото, аудіо, відеозаписи, листівки, щоденники, листи, документи установ, управлінські документи та ін.

Громадські архіви спростовують стереотип, що архівні матеріали доступні лише науковцям і на підставі спеціального дозволу. Люди для людей – саме та такому принципі створюють подібні архіви, сенс їхньої діяльності набагато ширший за збирання і збереження. Громадські архіви гуртують навколо себе людей, надають їм голос. Ініціювання зустрічей, пошук у розповідях громадян відлуння давньої історії, а у родинних оселях – артефактів, дозволяють об'єднати спільноту прагненням вивчати локальну історію. Те, що громадські архіви мають старі фотографії, записи, кореспонденції, свідчення «усної історії», допомагає жителям поглянути на звичні місця, події, людей під іншим кутом, інтерпретувати минуле і бачити перспективи власного краю.

Список використаних джерел

1. Коляда Н. М., Кравченко О. О. Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства: 15 років діяльності. *Іноватика у вихованні* : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2022. Вип. 15. С. 35–47.

O. O. Kravchenko
ORCID ID: 0000-0002-9732-6546
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of Social Pedagogy and Social Work Department,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: okskravchenko@ukr.net

ORAL HISTORY IN THE BIBLIOGRAFICAL RESEARCH

Abstract. The abstract highlight the study visit of Ukrainian specialists to Warsaw to participate in the Summer Research Institute based on interviews and oral history “Evidence of the War in Ukraine”.

Keywords: oral history, interview, correspondent, respondent, method, social performance of education applicants.

УДК 929:37](100)(038):930.2

O. П. МІХНО
ORCID ID: 0000-0002-5271-9530
доктор педагогічних наук,
директор Педагогічного музею України, провідний
науковий співробітник відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики ДНПБ України
імені В.О. Сухомлинського
e-mail: amihno@ukr.net

ЗАРУБІЖНІ БІОГРАФІЧНІ СЛОВНИКИ ПЕДАГОГІВ ЯК ПРЕДМЕТ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОЇ ЕВРИСТИКИ

Анотація: Висвітлено процес і результати пошуку видань зарубіжних біографічних словників педагогів. Представлено 8 словників, виданих в Австралії, Великій Британії, Італії та США у 1978-2021 рр. Відзначено, що підготовка й видання біографічних словників педагогів є показником розвитку зарубіжної педагогічної біографіки і одним з актуальних напрямів досліджень зарубіжних істориків освіти.

Ключові слова: історія освіти, педагогічна біографіка, біографічний словник педагогів.

У межах виконання наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023-2025) (науковий керівник – Л. Березівська) наукові співробітники відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського розпочали роботу над енциклопедичним біографічним словником «Педагоги України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)».

Першим етапом наукового дослідження стала джерелознавча евристика. З метою з'ясування сучасного стану зарубіжної педагогічної біографіки, зокрема наявності біографічних словників педагогів, було здійснено пошук релевантних

джерел за допомогою новітніх вебінструментів та у процесі консультацій із зарубіжними науковцями.

Для пошуку в англomовному сегменті мережі Інтернет ми використали пошукові системи, які спеціалізуються на книгах та наукових дослідженнях. Подаємо перелік і стисло характеристику:

www.worldcat.org – пошук за вмістом 20 тисяч світових бібліотек;

<https://link.springer.com> – доступ до понад 10 мільйонів наукових документів;

www.refseek.com – пошуковик з академічних ресурсів (понад мільярд джерел: енциклопедії, монографії, журнали);

www.science.gov – американська державна пошукова система з 2200+ наукових сайтів. Індекуються понад 200 мільйонів статей;

www.base-search.net – пошуковик за текстами академічних досліджень (понад 100 мільйонів наукових документів, 70% із них безоплатні);

www.pdfdrive.com – сайт для безкоштовного завантаження книг у форматі PDF (понад 225 мільйонів назв).

Під час пошуку за допомогою зазначених вебінструментів за запитом «Biographical dictionary of educators» виявлено 8 біографічних словників педагогів. Подаємо їхні назви та авторів з перекладом українською мовою після скісної риски / :

1. «Biographical Dictionary of American Educators» / «Біографічний словник американський педагогів», виданий у 1978 р. у трьох томах за редакцією Фредеріка Олеса (Frederik Ohles) [1].

2. «Biographical Dictionary of Modern American Educators» / «Біографічний словник сучасних американських педагогів» 1997 р. видання авторів Фредеріка Олеса, Ширлі М. Олес (Shirley M. Ohles) та Джона Рамзі (John G. Ramsay) [2].

3. «Dictionary of British Educationists» / «Словник Британських педагогів» авторів Річарда Олдріча (Richard Aldrich) та Пітера Гордона (Peter Gordon), 1989 р.[3].

4. «Biographical dictionary of North American and European educationists» / «Біографічний словник північноамериканських та європейських педагогів» авторів Річарда Олдріча та Пітера Гордона, 1997 р. [4].

5. «Women Educators in the United States, 1820-1993: A Bio-Bibliographical Sourcebook» / «Жінки-педагоги у Сполучених Штатах Америки, 1820–1993: Біобібліографічний довідник» за редакцією Максін Шварц Селлер (Maxine Schwartz Seller), 1994 р. [5].

6. «Dbe: dizionario biografico dell'educazione 1800-2000» / «ДБЕ: біографічний словник освітян 1800-2000 рр.» авторів Джорджіо Чіоссо (Giorgio Chiosso) та Роберто Сані (Roberto Sani), 2013 р. [6]. На основі цього видання було створено біографічний онлайн-словник педагогів «Dizionario Biografico dell'Educazione (DBE)» (<http://dbe.editricebibliografica.it/dbe/ricerche.html>), який містить 2345 біографічних статей.

7. «Not forgotten: Australian Catholic educators 1820-2020» / «Не забуті: Австралійські освітяни-католики 1820-2020» за редакцією Анни Бенямін (Anne Benjamin) та Шеймуса О'Ґрейді (Seamus O'Grady), 2020 р. [7].

8. «The Routledge encyclopedia of modern Asian educators: 1850-2000» / «Енциклопедія сучасних освітян Азії: 1850-2000 рр. видавництва "Routledge"» за редакцією Шін'ічі Сузукі (Shin'ichi Suzuki), Гери Маккалох (Gary McCulloch), Гу

Мін'юань (Gu Mingyuan), Парамала В. Рао (Parimala V. Rao) та Джі-Йон Хонг (Ji-Yeon Hong), 2021 р. [8].

У процесі консультацій із зарубіжними науковцями було з'ясовано, що існує низка біографічних видань про педагогів, опублікованих національними мовами. Так, наукова співробітниця Шкільного музею в Амрісвілі (Schulmuseum Amriswil), Швейцарія, Фрауке Даммерт (Frauke Dammert) повідомила, що в німецькомовних країнах (Німеччина, Австрія, Швейцарія) фундаментальною працею з історії освіти, яка містить біографії педагогів, вважають «Lexikon der Pädagogik» / «Педагогічну енциклопедію», видану 1953 року в трьох томах за редакцією Генріха Кляйнерта (Heinrich Kleinert). Біографії німецьких педагогів вміщено в третьому томі енциклопедії [9]. За інформацією наукового співробітника Словенського шкільного музею (Slovenski šolski muzej) Бранко Шуштара (Branko Šuštar), у Словенії у 2000 р. видано книгу Славіки Павліч (Slavica Pavlič) «Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem» / «Сто відомих особистостей словенської освіти» [10]. Припускаємо, що видання такого типу є у багатьох країнах світу.

Отже, в результаті джерелознавчої евристики було виявлено 8 зарубіжних словників педагогів, виданих в Австралії, Великій Британії, Італії та США у 1978-2021 рр., один біографічний онлайн-словник педагогів (Італія) та 2 видання, які за змістом подібні до біографічних словників педагогів і побачили світ у Німеччині у 1953-му та у Словенії у 2000 р. Підготовка і видання біографічних словників педагогів є показником розвитку зарубіжної педагогічної біографіки і одним з актуальних напрямів досліджень зарубіжних істориків освіти.

Подальшим етапом наукового дослідження стане джерелознавчий аналіз знайдених видань, про що висвітлюватимемо у публікаціях згодом.

Список використаних джерел

1. Biographical Dictionary of American Educators : in 3 vols. / ed. by John F. Ohles. Westport : Greenwood Press ; London, 1978. 3 vols.
2. Ohles F., Ohles S. M., Ramsay J. G. Biographical Dictionary of Modern American Educators. Westport : Greenwood Press ; London, 1997. 432 p.
3. Aldrich R., Gordon P. Dictionary of British Educationists / Univ. of London Inst. of Education. London : Woburn Press, 1989. 272 p. Doi: <https://doi.org/10.4324/9781315862644>.
4. Gordon P., Aldrich R. Biographical dictionary of North American and European educationists. London : Woburn press, 1997. 534 p.
5. Women Educators in the United States, 1820–1993 : a Bio-Bibliogr. Sourcebook / ed. by Maxine Schwartz Seller. Westport : Greenwood Press ; London, 1994. 632 p.
6. Chiosso G., Sani R. DBE. Dizionario Biografico dell'Educazione, 1800–2000 : in 2 voll. Milano : Editrice Bibliografica, 2013. 2 voll.
7. Not forgotten : Australian Catholic educators, 1820–2020 / ed. by Anne Benjamin, Seamus O'Grady. Bayswater : Coventry Press, 2020. 278 p.
8. The Routledge Encyclopedia of Modern Asian Educators, 1850–2000 / ed. by Shin'ichi Suzuki, Gary McCulloch, Mingyuan Gu, Parimala V. Rao, Ji-Yeon Hong. Abingdon ; New York : Routledge, 2021. 436 p. Doi: <https://doi.org/10.4324/9781315678429>.
9. Lexikon der Pädagogik : in 3 Bd. Bd. 3. Überblick über die Geschichte der Pädagogik, Biographien in alphabetischer Reihenfolge, Erziehungswesen einzelner Staaten, nach Autoren geordnetes Artikel-Register / Hrsg. von Heinrich Kleinert. Bern : Francke, 1952. 624 S.
10. Pavlič S. Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem. Ljubljana : Prešernova družba, 2000. 239 s.

O. P. MIKHNO

ORCID ID: 0000-0002-5271-9530

Doctor of Pedagogic Sciences,

Director, Pedagogical Museum of Ukraine,

leading researcher,

Pedagogical Source Studies and Biographies Department,

V. O. Sukhomlynsky SSEL of Ukraine

amihno@ukr.net

FOREIGN BIOGRAPHICAL DICTIONARIES OF EDUCATORS AS A SUBJECT OF SOURCE RESEARCH HEURISTICS

Abstract. The process and results of the search for editions of foreign biographical dictionaries of educators have been highlighted. The author presents 8 dictionaries published in Australia, Great Britain, Italy and the USA in 1978-2021. It has been noted that the creation and publication of educators' biographical dictionaries is an indicator of the development of foreign pedagogical biography and one of the current areas of research by foreign historians of education.

Keywords: history of education, pedagogical biography, biographical dictionary of educators.

УДК 37.015:929](477)

O. B. ПЕТРЕНКО

ORCID ID: 0000-0001-6906-3542

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри теорії і методики виховання

Рівненського державного гуманітарного університету,

м. Рівне

e-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ БІОГРАФІЙ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Анотація. У публікації зазначено, що життя українського суспільства, система його цінностей, запити, які на певному етапі історичного розвитку визначають спрямування біографічних студій, інтереси науковців, вибір персоналій досліджуваних педагогів, визначення форм і методів інтерпретації накопичених матеріалів визначають специфіку висвітлення біографій українських і зарубіжних педагогів. З'ясовано, що вітчизняна педагогічна біографіка поступово позбувається успадкованих від радянських часів традицій оцінювати постаті минулого крізь призму певних наперед визначених ідеологічних стереотипів, різко поділяючи їх на позитивні і негативні персонажі – героїв, ворогів, зрадників й т. п.

Доведено, що пріоритет в історико-педагогічних дослідженнях має надаватися дослідженням і перегляду біографічної історії минулих століть, особливо життєдіяльності педагогів ХХ ст.; вивченню біографії українських педагогів в

контексті сучасної доби; вивченню біографій зарубіжних педагогів за автентичними джерелами, а не за інтерпретаційними працями радянського періоду.

Ключові слова: педагогічна біографіка, біографія, українські педагоги, зарубіжні педагоги, історія освіти.

Життя українського суспільства, система його цінностей, запити, які на певному етапі історичного розвитку визначають спрямування біографічних студій, інтереси науковців, вибір персоналій досліджуваних педагогів, визначення форм і методів інтерпретації накопичених матеріалів визначають специфіку висвітлення біографій українських і зарубіжних педагогів.

Сучасні кардинальні політичні, соціокультурні й світоглядні трансформації, спричинені російсько-українською війною відкрили новий простір для інтеграції, осмислення і використання історико-біографічної інформації в інтересах інтелектуального і культурного розвитку суспільства, духовного розвитку людини. Це сприяє не лише консолідації дослідницького співтовариства, розвитку гуманістичних, патріотичних і демократичних світоглядних засад вітчизняної історико-педагогічної науки, а й зміні методологічних підходів, методів, інструментів у висвітленні біографій українських і зарубіжних педагогів.

Зазначені зміни сприяють підвищенню методологічного і методичного рівня історико-біографічних досліджень, розвитку нових напрямів дослідницької роботи [2]. Цілком логічним є те, що вітчизняна педагогічна біографіка поступово позбувається успадкованих від радянських часів традицій оцінювати постаті минулого крізь призму певних наперед визначених ідеологічних стереотипів, різко поділяючи їх на позитивні і негативні персонажі – героїв, ворогів, зрадників й т. п.

Сучасна педагогічна біографіка повинна вивільнитися від старих підходів. На нашу думку, має змінитися й стиль викладу матеріалів: українська педагогічна біографіка має спиратися на гуманістичні принципи, повертаючи історії педагогіки «людське обличчя».

Як вважає В. Попик, «у найбільш радикальній формі прагнення до реконструкції реальних, позбавлених ідеологічних нашарувань і «забронзованості» історичних постатей, а разом з тим і до осягнення вітчизняного минулого в усій його складності і суперечливості виявилось у працях, позначених впливом ідей європейського постмодернізму, спрямованих на «деконструкцію» усталених міфів і стереотипів» [1].

Сучасні дослідження біографій українських і зарубіжних педагогів повинні цілісно й об'єктивно відтворювати життєвий шлях індивіда – з одного боку, а з іншого – поєднувати індивідуальний життєпис з історією народу, суспільно-політичними особливостями епохи, в якій жила і творила особистість. Тільки за таких умов біографія як метод нагромадження соціально значущої інформації стає віддзеркаленням певних закономірностей суспільного розвитку.

Пріоритет в історико-педагогічних дослідженнях має надаватися, на нашу думку, дослідженням і перегляду біографічної історії минулих століть, особливо життєдіяльності педагогів ХХ ст.; вивченню біографії українських педагогів в контексті сучасної доби; вивченню біографій зарубіжних педагогів за автентичними джерелами, а не за інтерпретаційними працями радянського періоду.

Зміна світоглядних парадигм зумовлює відмову від творення «позначених моралізаторсько-виховним спрямуванням біографій визначних діячів до спроб створення системи біографій соціальних, політичних і професійних груп і, зрештою, своєрідного колективного портрету нації» [1].

Важливим для висвітлення біографій українських педагогів у сучасних реаліях є трактування радянського періоду в історії української освіти. Зрозуміло, ця проблема вимагає окремої дискусії, оскільки торкається концептуальних змін оцінки вітчизняних педагогів, які працювали й творили в умовах радянської системи.

Нове висвітлення біографій українських і зарубіжних педагогів повинне стати вагомим внеском у розвиток не лише педагогічної біографіки, а й історії освіти, історії педагогіки у сучасних реаліях.

Список використаних джерел

1. Попик В. І. Біографістика. *Український національний біографічний архів* : наук.-інформ. проєкт Ін-ту біограф. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2021. URL: <http://biography.nbu.gov.ua/index.php/biografistika-j-in/biografika/59-biografistika> (дата звернення: 18.05.2023).

2. Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм : колект. монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; авт.: В. І. Попик, Г. А. Александрова, Л. І. Буряк та ін. ; відп. ред. В. І. Попик. Київ, 2021. 251 с.

UDC 37.015:929](477)

O. B. PETRENKO

ORCID ID: 0000-0001-6906-3542

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor,

*Head of the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,*

Rivne

e-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

SPECIFICS OF COVERAGE BIOGRAPHIES OF UKRAINIAN AND FOREIGN EDUCATORS IN MODERN REALITIES

Abstract. The publication states that the life of Ukrainian society, the system of its values, and the demands at a certain period of historical development determine the direction of biographical studios, the interests of scientists, the selection of personalities of the studied educators, the definition of forms and methods of interpretation of the accumulated materials define the specifics of coverage of biographies of Ukrainian and foreign educators. The current work finds out that the domestic pedagogical biography is gradually getting rid of the traditions inherited from the Soviet times to evaluate the figures of the past through the prism of certain predefined ideological stereotypes, sharply dividing them into positive and negative characters – heroes, enemies, traitors, etc.

The publication proves that the priority in historical and pedagogical research should be provided to the investigation and revision of the biographical history of the past centuries, especially the life of the educators of the XX century; study of the biography of Ukrainian educators in the context of current times; study biographies of foreign educators based on authentic sources instead of interpretive works of the Soviet period.

Keywords: pedagogical biography, biography, Ukrainian educators, foreign educators, history of education.

УДК 929:001.4

В. І. ПОПИК

ORCID ID: 0000-0001-8746-1026

доктор історичних наук, професор,

член-кореспондент НАН України,

директор Інституту біографічних досліджень

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

e-mail: popyk@nbuv.gov.ua

«БІОГРАФІКА» ЧИ «БІОГРАФІСТИКА»: ЩО СТОЇТЬ ЗА ДИСКУСІЄЮ НАВКОЛО ТЕРМІНОЛОГІЇ?

Анотація. Проаналізоване походження основних термінів/понять у сфері біографічних досліджень, їх світоглядне та змістове наповнення, освобливості використання.

Запропоновано сучасне бачення біографіки не як історичної дисципліни, а як значущого феномену гуманітарної науки і культури, інформаційного ресурсу суспільства.

Ключові слова: biography, біографіка, біографістика, історичний дискурс, гуманітаристика.

У сучасній вітчизняній науковій думці поняття/терміни біографіка та біографістика незрідка ототожнюють. Тимчасом обидві їх розуміють то як широке, комплексне спрямування гуманітарної науки і культури, то як спеціальну наукову дисципліну, цілком підпорядковану історичному дискурсу. Навколо цього уже багато років точиться дискусія. Нам доводилося неодноразово звертати увагу на її по суті схоластичий характер і обґрунтовувати конструктивне, відповідне до сучасних реалій розуміння проблеми [3; 4]. Воно полягає у тому, що згадані діаметрально протилежні теоретичні засади зумовлюють абсолютно різні світоглядні підходи до самої постановки та розв'язання питань щодо сутності біографічного знання, його місця та інтелектуального і духовного звучання в науці і культурі нашої доби, в суспільному житті, а отже – й характеру, спрямованості і завдань розвитку.

Формування цих розбіжностей має свою історію. Ще з XIX ст. сферу біографічної дослідницької та видавничої діяльності, біографічного знання європейська наукова і культурологічна думка окреслювала синтетичним англійським поняттям *biography*, яке в комплексі охоплювало і наукову й літературну біографічну творчість, її напрацювання, здобутки у конструюванні біографічних наративів, а також і проблеми їх теоретичного осмислення. Це поняття і нині залишається у світі ключовим, хоча сучасна наука напрацювала й диференційовані термінологічні ряди для визначення його окремих складників.

На просторах колишньої Російської імперії запозичений на Заході термін перекладали словом біографія, тоді як для означення історії життя окремої особи здебільшого вживали термін життєпис. Наголосимо: до того ж зовсім не йшлося про підпорядкування біографії завданням історичної науки. Її методичні вимоги щодо достовірності викладу фактів враховували, але теоретична думка наголошувала на необхідності «знання біографом людського серця», вивчення духовного й морального розвитку особистості – тобто завданнях, у нашому сучасному розумінні притаманних переважно не історичній, а літературній біографічній творчості. У ХХ ст. на зміну «біографії» в СРСР утвердився термін «біографіка», якого загалом європейська й світова наука не використовує. Первісно його запровадив російський вчений-психолог М. О. Рибников (1880–1961). Він обстоював необхідність розгортання систематичного вивчення біографій представників широкого людського загалу, щоб зберегти й передати з покоління в покоління їхній життєвий досвід. М. О. Рибников і його однодумці пропагували дослідження за допомогою «біографічного методу» душевного життя, психології, індивідуальних відмінностей людей, вікової та гендерної психології, що важливо для виховання творчих здібностей, формування самодостатньої особистості. Йшлося про окреслення практик заохочення написання й збирання біографій в феноменологічному плані. Це відповідало загальносвітовим тенденціям. Натоді відбувалося становлення широкого антропоцентричного дослідницького напрямку, який впродовж ХХ ст. пройшов кілька етапів розвитку і нині – це справді загальний суспільний феномен, реалізований насамперед у вигляді поширення «life writing» – професійної й приватної аматорської біографічної творчості – «записування життя», його подій і уроків, з метою осмислення життєвого шляху як видатних діячів, так і «пересічної» людини [4, с. 38–41].

Утвердження тоталітарного режиму надовго перекреслило формування цих напрямів в СРСР. Біографічні дослідження були жорстко підпорядковані завданням комуністичної пропаганди. Проте термін «біографіка» зберігся, але утвердилося доволі утилітарне його тлумачення, як суто «допоміжного» наукового напрямку історичної науки, покликаного забезпечувати ілюстрування «класового» розуміння суспільного розвитку прикладами з життя і діяльності окремих осіб. Принагідно зауважимо, що певне «привласнення» біографічних досліджень історичною наукою відбулося у ХХ ст. і на Заході, але там це явище не вийшло за межі інтересів самого професійного співтовариства вчених-істориків. Воно не звужувало діапазон творчих пошуків біографів, навпаки, багато у чому збагатило їхній дослідницький арсенал.

У СРСР лише в часи демократичного піднесення кінця 80-х років ХХ ст. український вчений-філософ А. Л. Валевський обґрунтував ширшу, загальногуманітарну, місію біографіки, не лише як науки, що розробляє теорію і методологію біографічного письма, але і як окремого особливого типу гуманітарного знання, методу пізнання культури інших епох [1; 2]. Окреслені А. Л. Валевським принципово нові духовні обрії біографіки підірвали її «монопольне» підпорядкування історичній науці. У середині 90-х років ХХ ст. В. С. Чишко так само спробував визначити проблеми біографічної традиції у науці і художній творчості не тільки в межах історичного дискурсу, але й в обширі інтелектуальному і культурному [5]. Усвідомлення можливостей біографіки спонукало В. С. Чишка взагалі виокремити проблематику теорії і методології

біографічних досліджень у спеціальну дисципліну – біографістику. Однак певною мірою він зробив це недостатньо послідовно в теоретичному плані. Зазначене чимало посприяло тому, що після передчасної смерті вченого у 2003 р., чимало його колег, спочатку в Україні, а згодом – і в Росії та Білорусі, прагнучи повернути «патронат» над біографічними дослідженнями історичній науці, почали вживати термін біографістика для окреслення усїєї сфери біографічних студій, наукових і літературно-мистецьких напрацювань біографів, витісняючи при цьому поняття біографіка на маргінес.

На нашу думку, в сучасних суспільних реаліях співвідношення між поняттями біографіка та біографістика по-суті має бути таким самим як між природою і природознавством, літературою і літературознавством. Обидва поняття мають право на використання, але ж – у принципово різних площинах. Підмінювати одне іншим – неприпустимо.

Завдяки сучасному досвіду все очевидніше, що ця підміна понять виявилася рецидивом старого догматичного суто «совецького» мислення, яке і в нових умовах прагнуло до підпорядкування біографічної творчості історичному дискурсу, певним ідеологічним постулатам. Значною мірою саме через це українська гуманітаристика з великим запізненням почала освоювати здобутки європейської і світової біографіки у тому розумінні, в якому їх сконцентровано у понятті біографіки – biography, в центрі уваги якої – саме людська особистість, а не історія.

Водночас варто звернути увагу на те, що суспільний, інтелектуальний і духовний розвиток нашої доби суттєво змінює змістове наповнення як біографіки, так і біографістики.

Біографіку нині вже не можна розглядати, як напрям історико-біографічних чи літературознавчих досліджень. Вона переросла ці межі, перетворилася на важливий феномен інтелектуальної і духовної культури суспільства, що охоплює і сферу наукових досліджень, і різноманітні спрямування та форми літературної й аматорської біографічної та автобіографічної творчості, видавничої та інформаційної роботи, біографічний складник соціальних комунікацій, культурно-мистецького життя, простір поширення біографічних знань, зосібна в формі реалізації різноманітних бібліотечно-інформаційних проєктів.

Біографістика, що за своєю суттю є теоретичною рефлексією на багатоаспектні процеси розвитку біографіки, так само давно вже вийшла за обшири, окреслені її первісним статусом допоміжної історичної дисципліни, набула міждисциплінарного значення. У наш час йдеться, зокрема, про біографістику філософську, літературознавчу, культурологічну, музикознавчу, педагогічну, наукознавчу, політичну, інформаційну, тому що кожний окремий напрям біографічних досліджень та поширення біографічних знань через свою специфіку вимагає, додатково до загальних методологічних засад, ще й спеціального теоретичного осмислення, збагачення форм і методів біографічного письма, конструювання біографічних наративів, поширення біографічних знань.

Список використаних джерел

1. Valevskij A. L. Osnovaniya biografiki. Kiev : Nauk. dumka, 1993. 111 s.
2. Valevskij A. L. Biografika kak distsiplina gumanitarnogo tsikla. *Litsa : biogr. al'manakh.* М. ; SPb., 1995. № 6. S. 32–33.

3. Попик В. І. Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень. *Укр. іст. журнал*. 2015. № 3. С. 122–136.

4. Попик В. І. Біографіка : феномен культури і науки, інформ. ресурс сусп-ва : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2021. 528 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004201> (дата звернення: 15.05.2023).

5. Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. Київ : БМТ, 1996. 239 с.

UDC 929:001.4

V. I. POPIK

ORCID ID: 0000-0001-8746-1026

Doctor of Sciences (History), Professor,

Corresponding Member of National

Academy of Sciences of Ukraine,

Director of the Institute of Biographical Research

of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

e-mail: popyk@nbuv.gov.ua

“BIOGRAPHICS” OR “BIOGRAPHY”: WHAT IS ON THE DISCUSSION AROUND TERMINOLOGY?

Abstract. Analyzed origin of basic terms/concepts in the field of biographical research, their ideological and meaningful content, features of use. A modern vision of a biography is proposed not as a historical discipline, but a significant phenomenon of humanities and culture, information resource of society.

Keywords: biography, biographies, biographical studies, historical discourse, humanities.

УДК 37.091.12:796

O. K. PRONIKOV

ORCID ID: 0000-0001-5329-635X

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки,

психології та методики фізичного виховання

Національного університету

«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

e-mail: olexandrpronikov@gmail.com

ІДЕЇ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. Розкрито та проаналізовано ідеї Костянтина Ушинського, які застосовують в процесі підготовки майбутніх працівників сфери фізичної культури в навчальному курсі «Історія педагогіки» закладів вищої освіти.

Обґрунтовано, що формування основ державної програми розвитку фізичної культури та спорту у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст., відбувалось також з урахуванням ідей Костянтина Ушинського.

Ключові слова: Костянтин Ушинський, підготовка працівників сфери фізичної культури, навчання, виховання.

Інтеграція України до європейського освітнього простору, побудова громадянського суспільства, зумовили кардинальні зміни в змісті та організації освітнього процесу підготовки працівників сфери фізичної культури. У цій царині є й глибоко вкорінені традиції. Зокрема, формування відповідних компетентностей завдяки такій навчальній дисципліні, як історія педагогіки. Освіта фахівців з фізичної культури має бути безперервною, різноманітною, нести гуманістичні цінності, використовувати нові технології навчання, бути всеохопною та інформатизаційною, забезпечувати саморозвиток особистості. Досягти цього можливо за умови використання накопиченого досвіду, зокрема ідей Костянтина Ушинського, який стверджував, що оскільки у дітей є природна потреба до рухів, її необхідно задовольняти. Він також завважував, що дітям варто часто змінювати діяльність. Дитину втомлює саме одноманітність. Відтак пропонував під час навчання застосовувати фізкультпаузи. Гімнастика, різні фізичні вправи, прогулянки на свіжому повітрі не тільки сприяли б збереженню здоров'я дітей, але й а жвавості та ефективності засвоєння наук [5, с.190].

Костянтин Ушинський також наголошував на суттєвості педагогічного впливу на фізичний розвиток індивіду, зазначав, що спрямовуючи фізичні сили організму на той чи інший орган, воля удосконалює тіло або навіть виліковує недуги. Видатний педагог вважав фізичний стан організму чинником формування душевних почуттів, характеру, розвитку пам'яті, уваги, уяви, мислення та волі людини [6, с.20].

К. Ушинський був переконаний у тому, що «...недалеко той час, коли гімнастика стане наймогутнішим медичним засобом навіть при глибоких внутрішніх хворобах» [6, с.22]. Костянтин Ушинський наголошував на важливому значенні знань «правил фізичного виховання» та «найраціональніших правил гігієни» для тих, хто згодом матиме справу з вихованням нових поколінь [6, с.22].

Аналіз навчальних планів факультетів фізичного виховання вищих педагогічних закладів за 50-60 роки ХХ ст. свідчить, що майбутні вчителі опановували дисципліни «Педагогіка» і «Психологія» за програмами інститутів фізичної культури, а програми з курсу «Історія педагогіки» не було зовсім. Поглядів видатних педагогів і, зокрема Костянтина Ушинського, на фізичний розвиток людини не вивчали [3].

Використовуючи ідею Костянтина Ушинського про поєднання в освітньому процесі знань з педагогіки та психології, в навчальній програмі з психології за 1957 р. для майбутніх учителів фізичної культури відведено 24 години на вивчення психологічних основ спортивного тренування: з них 4 год. – лекції та 20 год. – лабораторні заняття. Зокрема, студенти розглядали основні поняття і зміст спортивного тренування, загальну характеристику формування і вдосконалення рухових навичок, поняття про спеціалізовані види сприймання у спортсменів [1, с. 23–25].

Вивчаючи психологію спорту, студенти вчилися аналізувати психологічні

умови, що сприяють розвитку певних якостей у процесі спортивного тренування, досліджували різні форми передстартового стану, причини їх виникнення і значення для спортивного успіху, також здобували знання, які дозволили б здійснювати психологічну характеристику індивідуальних відмінностей спортсменів і з'ясувати її значення для досягнення високих спортивних результатів. Допомогою у професійній діяльності майбутніх тренерів мали стати знання з психологічних характеристик окремих видів спорту, наприклад: спортивна гімнастика, легка атлетика, плавання, фехтування, бокс, лижний спорт, спортивні ігри [2].

Окремі аспекти сутності і значущості фізичного виховання у школах розкривалися також під час вивчення педагогічних дисциплін. Вивчаючи педагогіку за програмою Костянтина Ушинського, студенти ознайомилися з низкою положень щодо фізичного виховання дітей, зокрема, із загальною теоретичною основою фізичного виховання, значенням м'язової діяльності та нервової системи у фізичному розвитку дітей різного віку [4, с.90].

Аналіз нормативно-правових документів та історико-педагогічних джерел свідчить, що формування основ державної програми розвитку фізичної культури та спорту у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст., відбувалось також з урахуванням ідей Костянтина Ушинського. Зокрема, підготовка працівників сфери фізичної культури здійснювалась під час вивчення психолого-педагогічних та спеціально-методичних дисциплін. Зміст цієї підготовки розвивається та удосконалюється завдяки новим навчальним дисциплінам, темам, розділам, спеціальним курсам і семінарам [4, с. 89–91].

Список використаних джерел

1. Програми педагогічних інститутів. Педагогіка. Історія педагогіки. Психологія : для ф-тів фізвиховання / голова предм. коміс. А. В. Коняхіна. Київ : Рад. шк., 1957. 52 с.
2. Програми педагогічних інститутів. Гімнастика з методикою викладання : для ф-тів фізвиховання. Київ : Рад. шк., 1969. 87 с.
3. Програми педагогічних інститутів. Історія і організація фізичної культури : для ф-тів фізвиховання. Київ : Рад. шк., 1956. 46 с.
4. Проніков О. К. Використання ідей К. Д. Ушинського в процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних ВНЗ України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). *Вісн. Черніг. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 89–91.
5. Проніков О. К. Історія педагогіки : курс лекцій : навч. посіб. для студентів пед. ВНЗ ден., заоч. та дистанц. форм навчання. Київ : Слово, 2015. 434 с.
6. Ushinskij K. D. Izbrannye proizvedeniya. Kn. 1 : Chelovek kak predmet vospitaniya / pod red. V. Ya. Struminskogo. M., 1946. 638 s.

UDC 37.091.12:796

O. K. PRONIKOV
ORCID ID: 0000-0001-5329-635X
Doctor of Pedagogy, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy,
Psychology and Methods of physical education,
Taras Shevchenko National University
"Chernigivsky collegium"
e-mail: olexandrpronikov@gmail.com

IDEAS OF KONSTANTIN USHINSKY IN THE SYSTEM OF TRAINING WORKERS IN THE SPHERE OF PHYSICAL EDUCATION

Abstract. The ideas of Konstantin Ushinsky, which are studied in the process of training future workers in the field of physical culture in the educational course "History of Pedagogy" of higher education institutions, are revealed and analyzed.

It is substantiated that the formation of the foundations of the state program for the development of physical culture and sports in the 90s of the XX - early XXI century also took place taking into account the ideas of Konstantin Ushinsky.

Keywords: Konstantin Ushinsky, training of workers in the field of physical culture, education, education.

УДК 030:379.8]:37(092)(477)

Г. П. ПУСТОВІТ

ORCID ID: 0000-0001-7754-0249

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри

методики викладання і змісту освіти

Рівненського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти,

м. Рівне

e-mail: h.pustovit@gmail.com

БІОГРАФІЧНІ ПОРТРЕТИ ПЕДАГОГІВ В «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»

Анотація. У публікації зацентровано увагу на значенні позашкільної освіти в Україні у формуванні високоінтелектуального освітнього й духовного потенціалу молодого покоління, його творчого й соціально активного ставлення до власної життєдіяльності. Наголошено на ролі «Енциклопедії позашкільної освіти» (2017) – першої вітчизняної довідково-аналітичної праці, що виокремлює і висвітлює проблеми теорії, історії та практики сучасної позашкільної освіти. З'ясовано, що важливе місце в «Енциклопедії позашкільної освіти» відведено розкриттю персоналій педагогів, які зробили значний внесок у розроблення теорії і практики позашкільної освіти в Україні та за її межами. Видання містить персоніфіковану інформацію про педагогів, які сприяли розвитку позашкільної освіти в Україні і є об'єктивним джерелом інформації для здійснення біографічного історико-педагогічного дослідження тієї чи іншої персоналії.

Ключові слова. «Енциклопедія позашкільної освіти», біографічні портрети, персоналії педагогів, джерело інформації, Федір Бацура.

Позашкільна освіта й виховання в Україні набуває нині все більшого визнання. Багаторічні традиції позашкільного руху в нашій державі забезпечили формування високоінтелектуального освітнього й духовного потенціалу молодого покоління, його творчого й соціально активного ставлення до власної життєдіяльності в

сучасному українському суспільстві.

«Енциклопедія позашкільної освіти» (2017) – перша вітчизняна довідково-аналітична праця, що виокремлює і висвітлює проблеми теорії, історії та практики сучасної позашкільної освіти, розкриває специфіку основних понять і категорій поняттєво-термінологічних основ цієї освітньо-виховної галузі, системи навчання, виховання, розвитку, адаптації і соціалізації дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти різних типів, профілів і напрямів.

Важливе місце в «Енциклопедії позашкільної освіти» відведено розкриттю персоналій педагогів, які зробили значний внесок у розроблення теорії і практики позашкільної освіти в Україні та за її межами.

Видання містить персоніфіковану інформацію про педагогів, які сприяли розвитку позашкільної освіти в Україні. Приміром, стаття про Бацуру Федора Степановича (5.05.1913 – 03.1982) – відомого педагога-новатора, наукового кореспондента Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, Заслуженого вчителя Української РСР, ентузіаста дослідницько-експериментальної роботи школярів і лідера юннатівського руху на Хмельниччині, в Україні у 50 – 70-х роках ХХ ст. [Енциклопедія, с.28].

Представлені матеріали всебічно репрезентують особистість педагога-експериментатора Федора Бацури й сприятимуть вивченню його творчості та здійсненню подальших наукових історико-педагогічних розвідок.

Енциклопедія є об'єктивним джерелом інформації для здійснення біографічного історико-педагогічного дослідження тієї чи іншої персоналії.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія позашкільної освіти / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т, Рівнен. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти / голов. ред. Г. П. Пустовіт. Рівне : О. Зень, 2017. 525 с.

UDC 030:379.8]:37(092)(477)

H. P. PUSTOVIT,

ORCID ID: 0000-0001-7754-0249

*Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Professor at
the Department of Teaching Methods and Content of Education
of Rivne Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education,*

Rivne

e-mail: h.pustovit@gmail.com

BIOGRAPHICAL PORTRAITS OF EDUCATORS IN THE ENCYCLOPAEDIA OF OUT-OF-SCHOOL LEARNING

Abstract. The publication focuses on the importance of out-of-school learning in Ukraine in the formation of the highly intellectual educational and spiritual potential of the younger generation, it is the creative and socially active attitude to one's own life. The author emphasises the role of the Encyclopaedia of Out-of-School Learning (2017) – the first domestic reference and analytical work, that identifies and highlights the issues of theory, history, and practice of modern out-of-school learning. The current study finds out that a special place in the Encyclopaedia of Out-of-School Learning is devoted to the

disclosure of the personalities of educators who have made a significant contribution to the development of the theory and practice of out-of-school learning in Ukraine and abroad. The publication contains personalised profiles of educators who have contributed to the development of out-of-school learning in Ukraine and provides an objective source of information to perform biographical historical and pedagogical research on a particular personality.

Keywords: “Encyclopaedia of Out-of-School Learning”, biographical portraits, personalities of educators, source of information, Fedir Batsura.

УДК 37.015:929]:001.8

I. I. РОЗМАН

ORCID ID: 0000-0002-4951-0074

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри англійської мови,

літератури з методиками навчання

Мукачівського державного університету,

м. Мукачево

e-mail: rozmanii@ukr.net

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ

Анотація. У публікації розглянуто вивчення біографії на засадах синергетичного підходу.

Ключові слова: біографістика, літературознавство, синергетичний підхід.

Необхідно відзначити продуктивну для педагогічної біографістики думку про те, що, вивчаючи феномен творчості, необхідно враховувати «весь спектр індивідуальних проявів особистості», тобто, не обмежуватися «критерієм соціальної цінності», адже вона може бути індивідуально значущою, слугувати спонукальним чинником своєрідного виняткового особистісного розвитку творця [4, с. 158].

У західній психології біографічний метод як система засобів дослідження, корекції та проектування життєвого шляху людини розроблявся з першої третини ХХ ст.

В історичній науці зберігається поняття «монополізації» біографістики як «спеціальної історичної дисципліни». Утвердив такий підхід В. Чишко, його думку поділяє чимало авторитетів.

Вважаючи «проблемними» поширені останнім часом терміни «військова», «медична», «педагогічна», «музична», «сільськогосподарська» тощо біографістика, вони визнають правомірність їхньої появи за умов вироблення «особливих за своїм характером теоретичних і методичних напрацювань, пов'язаних зі специфікою, галузевого, дослідження» [6, с. 129]. Водночас проігноровано ту обставину, що філософія, літературознавство, психологія, інші галузі знань мають не менш багатий, ніж історична наука, досвід біографічних досліджень.

Говорячи про лінії перетинання між біографістикою в історико-педагогічній науці та літературознавстві, акцентуємо на спільних підходах до розв'язання концептуально значущої проблеми співвідношення персоналії (вчений, митець,

письменник) та її творчості.

Літературна критика має важливе методологічне значення для педагогічної біографістики: художня творчість не обтяжена принципом «науково об'єктивізму».

Вивчення міждисциплінарних зв'язків означених галузей знань дозволяє визначити загальні науково-методологічні аспекти, що поєднують їх із педагогічною біографістикою.

Список використаних джерел

1. Коновальчук В. І. Використання біографічного методу для дослідження проблеми творчої реалізації особистості. *Вісн. Ін-ту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія* : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2012. Вип. 24. С. 158–164.

2. Чишко В. С. Основні принципи створення Українського біографічного словника. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж. Київ, 1999. Вип. 2. С. 6–18.

UDC 37.015:929]:001.8

I. I. ROZMAN

ORCID ID: 0000-0002-4951-0074

*doctor of pedagogical sciences, professor,
professor of the English language department,
literature with teaching methods
Mukachevo State University,
Mukachevo
e-mail: rozmanii@ukr.net*

A SYNERGETIC APPROACH TO THE STUDY OF BIOGRAPHY

Abstract. The publication examines the study of biography on the basis of a synergistic approach.

Keywords: biography, literary studies, synergistic approach.

УДК 37(091)(477.83/.86)-051

I. V. СТРАЖНИКОВА

ORCID: 0000-0001-5921-6197

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ
e-mail: inna.strazhnikova@pnu.edu.ua*

ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ГАЛИЦЬКИХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Розкрито тенденцію досліджень творчих надбань західноукраїнських, зокрема галицьких педагогів. З'ясовано потребу систематизації, аналізу й узагальнення історико-педагогічних досліджень з біографістики та,

відповідно, персоналістського напрямку.

Ключові слова: біографія, Галичина, освіта, дослідження, педагогічна наука.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується суттєвими зрушеннями в усіх його сферах, зокрема і в галузі освіти, значення якої відчутно зростає в контексті соціокультурних і політичних проблем, що постали перед Україною. Вимогою сьогодення є відродження української освітньої системи, яка має увібрати найкращі народні та загальнолюдські ідеали і традиції, здобутки вітчизняної та світової педагогічної думки минулого й сучасності.

У розвитку теорії та практики сучасної української освіти особливого значення набуває вивчення її історії й педагогічної думки, яка, за твердженням О. Сухомлинської, «завжди персоніфікована – у ній віддзеркалюється особистість її носія, з його смаками, поглядами, віруваннями та вподобаннями» [4, кн. 1, с. 3]. Тому аналіз праць і життєвого шляху педагогів, письменників, громадських діячів, учених, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки і яких свого часу не було належно поціновано, залишається актуальним. Він необхідний для того, «щоб визначити для себе й показати сучасникам витоки багатьох явищ і подій через багату й різноманітну історію розвитку української гуманітарної думки» [3, с. 36].

Водночас мусимо констатувати, що, зокрема: творчі надбання західноукраїнських (зокрема галицьких) педагогів за їхнього життя не видано окремими книжками, вони розпорошені в різних часописах. Вивчення теоретичних пошуків і практичного досвіду представників галицького шкільництва сприятиме глибшому пізнанню історико-педагогічного минулого України. У цьому контексті варто відзначити наукові дослідження, присвячені історії українського шкільництва, які помітно активізувалися (Л. Березівська, Л. Вовк, І. Воробець, С. Дмитренко, Т. Завгородня, Н. Коляда, І. Курляк, Н. Побірченко, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін.).

Здобуття Україною незалежності започаткувало широке вивчення творчого доробку педагогів Галичини міжвоєнного періоду, позначеного гострою боротьбою не тільки за саме існування української школи, але й збереження національних виховних традицій, пошуками нових структурних компонентів освітнього процесу та шляхів його побудови на основі тогочасних досягнень психолого-педагогічної науки. На початку 90-х років ХХ ст. суттєво змінилися не лише завдання персоніфікованих праць, а й сам вибір персоналій. А. Бойко, М. Веркалець, Д. Герцюк, О. Губко, Ж. Ільченко, А. Марушкевич, О. Неживий, С. Філоненко та ін. повернули в історію педагогіки забуті імена Г. Ващенко, А. Волошина, І. Огієнка, Я. Яреми тощо. Іноді згадували раніше невідомі науковій громадськості імена галицьких науковців, професіоналів-практиків – Я. Кузьмів, Денис та Іванна Петріви.

Про внесок галицьких педагогів першої третини ХХ ст. у розвиток теорії та практики навчання й виховання, змісту освіти, вдосконалення методики викладання окремих предметів (О. Барвінський, П. Біланюк, Я. Біленький, Г. Врецьона, М. Галушинський, А. Домбровський, А. Животко, Б. Заклинський, А. Крушельницький, Я. Кузьмів, В. Пачовський, І. Юцишин, Я. Ярема та ін.) ми дізнаємося з праць Д. Герцюка, Т. Завгородньої, Ю. Калічака, В. Ковальчук, С. Лаби,

Н. Сабат, Б. Ступарика, М. Чепіль та ін. Адже історія педагогічних фактів і явищ розгортається через біографії освітян минулого. Як справедливо зауважує Д. Герцюк, «педагогічна біографістика – доволі поширений і популярний напрям історико-педагогічних досліджень... Цілком очевидно, що переосмислення історико-педагогічного процесу з нових методологічних позицій, подальше дослідження ролі та місця в ньому окремих постатей, виявлення нових сторінок на найближчу перспективу повинні стати предметом нових наукових розвідок, монографічних досліджень, хрестоматійних видань» [1, с. 5].

Отже, за словами Н. Гупана, персоналії – це «творчі біографії та послідовне систематизоване висвітлювання сукупності педагогічних поглядів окремих педагогів...» [2, с. 6]. Тому у ґрунтовній праці «Українська історіографія історії педагогіки» автором за одну з концептуальних засад його дослідження прийняте положення про творчу біографію педагога (персоналію) як окремий предмет історико-педагогічного дослідження.

Список використаних джерел

1. Герцюк Д. Передмова. *Яким Ярема* / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2003.
2. Гупан Н. Українська історіографія історії педагогіки. Київ : АПН, 2002. 223 с.
3. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем* / О. В. Сухомлинська. Київ, 2003. С. 36–46.
4. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Кн. 1 : X–XIX століття / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 624 с.

UDC 37(091)(477.83/.86)-051

I. V. STRAZHNIKOVA

ORCID ID: 0000-0001-5921-6197

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of Bogdan Stuparyk Pedagogical
Department and educational management,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk
e-mail: inna.strazhnikova@pnu.edu.ua*

STUDY OF THE BIOGRAPHIES OF GALICIAN TEACHERS IN THE CONTEXT OF HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH

Abstract. The trend of research into the creative heritage of Western Ukrainian, in particular, Galician teachers has been revealed. The need for systematization, analysis, and generalization of historical-pedagogical studies on biographical studies and, accordingly, the personalist direction, has been clarified.

Key words: biography, Galicia, education, research, pedagogical science.

УДК 37.015:929](477)

О. В. СУХОМЛИНСЬКА

ORCID ID: 0000-0002-2033-285X

*головний науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства*

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІСТИКА В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ)

Анотація. Крізь призму історичного контексту автор розглядає поняття, що останніми роками входять до педагогічного обігу і, зокрема, педагогічної біографістики з політичного та законодавчого простору України.

Ключові слова: педагогічна біографістика, декомунізація, дерадянізація, дерусифікація.

Вітчизняна педагогічна біографістика бере початок з другої половини XVIII ст. Вона постійно перебуває в змінюваних умовах, залежить від просторово-часової і предметної багатоманітності педагогічної реальності. Традиційно дослідники звертаються до вивчення життєдіяльності особистості вже після того, як вона відійшла з життя. Нерідко знайомство з персоналією відбувається, коли минають десятиліття по її смерті, через різні взаємопов'язані причини, до яких, мабуть, насамперед належать політико-ідеологічні реалії, які впливають на обрання конкретних персоналій, вибудовування історико-педагогічних текстів, розкриття змісту відповідно до панівної ідеології, ідеолого-політичних потреб.

Останніми десятиліття в Україні зростає інтерес до висвітлення життєдіяльності освітян, педагогів, з'явився окремий напрям історії педагогіки – педагогічна біографістика. Після 1991 р. кардинально змінилися методологічні підходи до педагогічної біографістики й, відповідно, її тематичне і змістове наповнення. Вітчизняні дослідники і, зокрема, Н. Гупан (2000); Н. Дічек (2001); О. Сухомлинська (1996, 1999, 2001, 2003, 2005, 2022) та ін. приділяли цьому увагу. Окремо відзначимо науковицю І. Розман, яка у 2020 р. опублікувала монографію «Українська педагогічна біографістика (друга половина XX – початок XXI століття)», де узагальнила теоретичну основу педагогічної біографістики, витлумачила поняття «біографістика», «біографія», «біографіка», їх історіографічні та джерелознавчі засади, розкрила процеси становлення і розвитку педагогічної біографістики в Україні в другій половині XX – на початку XXI ст. [1].

На підставі цих та інших праць відбулося певне моделювання, схематизація підходів до розвитку персоніфікованої педагогічної думки, в основу якої покладено життєпис педагога, куди входять: аналіз змісту його творчості, ідейні та соціальні зв'язки з епохою, ступінь і сила впливів особистості на загальний педагогічний контекст [2]. Водночас зауважуємо, що сучасні дослідники докладно не пояснюють, не розкривають залежності відбору персоналій і висвітлення їхніх біографій від історичного політико-ідеологічного контексту.

А оскільки ця тема є у порядку денному не лише нашого семінару, а й у загальноосвітньому дискурсі, висловимо декілька міркувань у вигляді запитань, які неминуче постають перед науковцями. Перш за все нас цікавить аспект, запропонований для обговорення, – переосмислення наукової біографії педагогів у контексті *декомунізації, дерадянізації, дерусифікації* як суспільно-політичних явищ.

Ці процеси прихильно сприйняв широкий загал, зокрема й науковці, історики педагогіки. Розпочаті не сьогодні, а в 1991 р., вони увиразнилися вісім років тому, і нині, коли росія розв'язала загарбницьку війну проти України, набули особливої гостроти. Вони зумовлюють відторгнення всього, пов'язаного з цією країною, і в історичному аспекті також. Цілковито підтримуючи ідеї, закріплені і розкриті у законах і постановах, звернемо увагу на педагогічну і, зокрема, історико-педагогічну площину цього питання.

По–перше, хотілося б з'ясувати: чи притаманні ці поняття біографістиці? Чи це самостійні політичні поняття? І що означає «переосмислення» в контексті педагогічної біографістики?

Серед трьох названих понять – *декомунізація*, *дерадянізація* і *дерусифікація* – найбільш прояснене перше: *декомунізація*. Вільна енциклопедія Вікіпедія зазначає, що це «система заходів, теоретична і практична діяльність, спрямовані на визволення від впливу та наслідків комуністичної ідеології в усіх сферах життя країни та суспільства після падіння владущих комуністичних режимів». За такого формулювання під декомунізацію потрапляє все (матеріальне і духовне), що стосується імперської і радянської влади [3].

Процес декомунізації Верховна Рада затвердила пакетом законів 2015 року (4 закони), які ввійшли в історію як «закони про декомунізацію». Вони головню стосуються перейменування багатьох топонімів, що походять від імен та прізвищ різних діячів, серед них і освітян.

Тут доречно зазначити, що Рада Європи (Венеційська комісія) встановила, що закон про декомунізацію 2015 р. (№2558) не відповідає її стандартам і надала низку рекомендацій, які мали б дозволити привести його у відповідність до стандартів Ради Європи, водночас зберігши його основне завдання щодо заборони комуністичної та націонал-соціалістичної пропаганди. Також група з 68 іноземних та українських науковців, експертів та викладачів закликала не підписувати такі законопроекти, бо вони, на їхню думку, політизують історію, суперечать одному з основоположних політичних прав – праву на свободу слова, а отже спрямовують Україну шляхом Росії [4].

Зауважимо, що ці твердження висловлено ще до розв'язання росією війни, але чи змінилися думки сьогодні? Відповіді ми не знайшли. Чи маємо переглядати, редагувати наявні у дослідницькому полі педагогічні біографії, які в різні часи написали різні автори? Яка має бути модель, схема написання нових біографій?

Майже ідентичним є поняття *дерусифікації*, яке по своїй суті майже збігається з поняттям декомунізації. Йдеться про перейменування топонімів на честь російських державних та культурних діячів з елементами росіянізмів або світоглядно російськими чи пов'язаними з росією. У процесі дерусифікації демонтують об'єкти колоніального минулого (таблички, покажчики, пам'ятники, бюсти, панно тощо) [5].

Коли ж звертаємося до педагогічної біографістики, то в історичних реаліях єдиних підходів до аналізу персоналій, єдиного дослідницького поля, що поширювалися на весь Радянський Союз, дуже важко віддиференціювати російський складник від українського та ще й за умови, що такий аналіз останнім часом не проводили навіть на рівні окремих праць. У радянські роки опертя, покликання на російських авторів вважалося науково аргументованішим і

достовірнішим.

І це, на наш погляд, багато в чому виправданий процес, оскільки в Москві і Ленінграді було зібрано найпотужніші наукові інституції і школи, дисертації писали російською мовою і затверджували в Москві аж до 1992 р., коли був створений ВАК України. Але і з появою ВАКу ситуація майже не змінилася. І досі українські дослідники, особливо розкриваючи методологічні засади історико-педагогічних досліджень, покликаються на російських авторів, подають російських і українських через коми, навіть коли це не стосується радянського періоду [1].

До того ж саме поняття дерусифікації відображає, на наш погляд, ставлення до мови як такої, а не до її носіїв та змісту праць. Та й проводили «комунізацію» не лише російською, а й українською і іншими мовами також.

Щодо поняття *дерадянізація* (тобто викорінення радянськості), то воно розкрите в законі про дерадянізацію (№ 2215-IX, прийнятий 21 квітня 2022 р.). Українське законодавство через цей закон надає можливість позбавлятися законів та нормативно-правових актів, прийнятих ще в радянський час, але які й донині формально зберігають свою чинність, проте суперечать Конституції України [6].

І хоча цей закон, на нашу думку, дуже опосередковано належить до педагогічної біографістики, водночас, переносячи його на її дослідницьке поле, вважаємо, що розгляд радянського періоду вимагає критично-аналітичних методів, оцінного опису життєдіяльності педагога. Натомість спостерігаємо зростання досліджень персоналій переважно радянського періоду, підготовлених майже за радянськими схемами, де практично відсутній аналітичний складник. Йдеться здебільшого про авторів кандидатських дисертацій, які описують наукові біографії педагогів радянського періоду.

Звідси постає питання: як переосмислювати наукову біографію через дерадянізацію? Чим керуватися? Що таке переосмислення під цим кутом зору?

Отже, через російсько-українську війну, кризовий стан науки загалом у суспільній свідомості відбулися значні зміни, постали питання, які потребують відповідей, а найголовніше – в контексті нашої теми – переведення понятійного апарату з політичного в педагогічний, історико-педагогічний.

Список використаних джерел

1. Розман І. І. Українська педагогічна біографістика (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / Мукачів. держ. ун-т. Ужгород : РІК-У, 2020. 612 с.
2. Сухомлинська О. В. Передне слово. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Київ, 2005. Кн. 1. С. 4.
3. Червоненко В. Рада ухвалила «декомунізаційний пакет». *BBC News Україна* : сайт. Київ ; Лондон, 2015. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150409_communizm_upa_vc (дата звернення: 26.05.2023).
4. Відкритий лист науковців та експертів-українознавців щодо так званого «Антикомуністичного закону». *Критика : міжнар. огляд кн. та ідей* : сайт. Київ, 2015. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/vidkrytyy-lyst-naukovtsiv-ta-ekspertiv-ukrayinoznavtsiv-shchodo-tak-zvanoho> (дата звернення: 26.05.2023).
5. Радь Т. Дерусифікація свідомості або українська нарація міського простору. *Історична правда* : сайт. Київ, 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220422135532/https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/04/21/161239/> (дата звернення: 26.05.2023).
6. Про дерадянізацію законодавства України : Закон України від 21.04.2022 р. № 2215-IX. *Голос України*. 2022. 6 трав. (№ 98). С. 3–5.

PEDAGOGICAL BIOGRAPHISTICS IN THE HISTORICAL CONTEXT (CURRENT ISSUES)

Abstract. Through the prism of the historical context, the author examines concepts that have entered the circulation of pedagogical biographies from the political and legislative space of Ukraine in recent years.

Keywords: pedagogical biographistics, decommunization, de-Sovietization, de-Russification.

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Анотація. Наукова розвідка репрезентує авторське бачення та обґрунтування необхідності вивчення історичних аспектів розвитку наукових галузей, зокрема освіти/педагогіки як основи розуміння сучасних суспільних процесів і явищ та причинно-наслідкових зв'язків. Наголошено на особливостях вивчення історії освіти/науки в сучасних закладах вищої освіти України. Зроблено проєкцію на майбутнє у зазначеній галузі знань (01 освіта/педагогіка).

Ключові слова: історія науки, освіта / педагогіка, суспільні процеси та явища, заклади вищої освіти, освітньо-професійний та науковий процес.

Сучасні суспільно-політичні процеси світового масштабу, які змінили векторність і прояви після початку загарбницьких військових дій у 2014 році та повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну, виявили, що здебільшого населення не лише не вміє критично мислити, про що йшлося в попередніх авторських розвідках, а й не розуміє причин та наслідків певних суспільних явищ і процесів.

Активно здійснюючи освітньо-професійну і наукову діяльність в закладах вищої освіти та проводячи не лише навчальні заняття зі студентами, а й наукове

консультування здобувачів освітньо-наукового та наукового ступенів, спостерігаємо з великим жалем, що історичні аспекти / події / явища, які призвели до сучасного стану в різних галузях науки / освіти / суспільного прояву не знайшли 100-відсоткового усвідомлення [4–6].

Будучи за науковим фахом істориком педагогіки та багато років викладаючи цю дисципліну, констатуємо, що її вивчення надавало основу для формування причинно-наслідкових зв'язків, які проявляються в різних ланках освітянської галузі. Так, наприклад, вивчаючи особливості зародження системи загальної середньої освіти в США (праці Б. Франкліна та Т. Джефферсона), розуміємо походження триступеневої системи загальної середньої освіти (1 ступінь – початкова освіта, 2 ступінь – базова освіта і 3 ступінь – старші класи); опановуючи особливості побудови освітнього процесу в єзуїтських колегіумах, можемо провести аналогії з піонерськими організаціями та шкільним устроєм в СРСР; опрацьовуючи концепцію викладання у вищій школі Й. Гербарта, бачимо особливості побудови освітньо-наукового процесу у ЗВО; праці Р. Бойля – особливості діяльності академії наук; занурюючись в розробки Ф. Дістервега усвідомлюємо походження сучасної мети сфери освіти – виховання всебічно освіченої гармонійної особистості; напрацювання Дж. Беллера – значущість навчання мовам в мовному середовищі; концепції Дж. Локка – виховання еліт, які не є відірваними від суспільства, а перебувають з ними у безпосередньому зв'язку. Можна навести ще чимало прикладів того, що сучасна система освіти нашої країни творилась і твориться в контексті світових надбань.

Якщо говорити про причинно-наслідкові зв'язки розвитку системи освіти/педагогіки як галузі наукового знання, зазначимо важливість вивчення історії освіти/науки/педагогіки на теренах України, а особливо, з нашої точки зору, таких аспектів, як освіта за часів трипільської культури, козацька педагогіка, розвиток братських шкіл і колегіумів та специфіка побудови освітньо-професійного процесу в них, здобутки педагогів та просвітників, на яких ґрунтується сучасна наукова та освітня думка.

В сучасних закладах вищої освіти, а особливо педагогічного спрямування, спостерігаємо катастрофічне скорочення годин на вивчення Історії педагогіки як окремої навчальної дисципліни, а в деяких – спочатку включення цієї дисципліни як окремого модуля дисципліни Педагогіка, а згодом взагалі вилучення її з освітнього процесу. Теми з історії наук, які мають бути засадничими для розуміння сучасного стану науки, або навіть окремі дисципліни, контент яких стосується вивчення історії окремої галузі – скорочуються або зникають з навчальних планів та освітніх програм. А де вони допоки залишаються для вивчення студентами першого курсу бакалаврату – викладаються доволі часто нефахівцями з історії науки/освіти/педагогіки, що стає передумовою для подальшого скорочення годин на вивчення такої дисципліни та її вилучення з освітнього процесу. І це не є позитивом для формування системного та критичного мислення у студентської молоді, розуміння та усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків. Зазначене підтверджується ставленням студентської молоді до суспільних явищ та незнання й нерозуміння чому, як, що і навіщо відбувається.

На наше переконання (і цю думку активно підтримує та пропагує Л.Д. Березівська) [1–3], незнання історичних аспектів, явищ та процесів, що

спричинили сучасний суспільно-політичний стан та освітньо-науковий простір, зокрема і в Україні, стане початком занепаду системи підготовки висококваліфікованих фахівців, основним завданням яких є розбудова сучасного суспільства; перетворенням свідомих мислячих громадян на натовп. Тож вкотре акцентуємо увагу на вивченні історії освіти/науки/педагогіки.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Історія освіти як наука та як навчальна дисципліна в незалежній Україні: суперечливі тенденції. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: здобутки і стратегії* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 20 трав. 2020 р., Київ / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, Ін-т педагогіки НАПН України та ін. Київ ; Біла Церква, 2020. С. 19–21. URL: <https://undip.org.ua/rubric/digest/> (дата звернення: 26.05.2023).
2. Березівська Л. Нова історія освіти України: від національної самоідентифікації до глобальних історичних наративів. *Освіта і сусп-во*. 2022. Черв. – лип. (№ 6/7). С. 7. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731587/> (дата звернення: 26.05.2023).
3. Berezivska L. History of Pedagogy as a Science and Educational Discipline: Ukrainian and European dimensions. *ECER 2021. Network: 17. Histories of Education. Session: 17 SES 14 A, Entering the New Communities of Historians of Education after 1945: Former Eastern (Part II)* : Procs. of the Intern. Symposium (online), Sept. 09, 2021, Geneva / Europ. Educational Research Assoc. Berlin, 2021. URL: <http://surl.li/crvna> (date of appeal: 26.05.2023).
4. Терентьева Н. О. 20-і роки: XX і XXI століття (науково-педагогічна еліта: досвід занепаду). *Nowoczesne podejścia społeczno-gospodarcze rozwój regionów: teoria i praktyka* : monograph / The Acad. of Management and Administration in Opole. Opole, 2020. Pt. 3, chap. 3.10. P. 264–273.
5. Терентьева Н. О. Перспективи якості надання освітніх послуг ЗВО. *Парадигма вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI століття* : всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації, 18 лип. – 28 серп. 2022 р. : матеріали / Одес. держ. ун-т внутр. справ, Центр укр.-європ. наук. співробітництва. Одеса, 2022. С. 452–454.
6. Terentieva N. Trends of Higher Pedagogical Education in the 21st century (review of the author's research results). *Acta et Commentationes. Sciences of Education*. 2019. Nr. 3 (17). P. 26–31. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2127> (date of appeal: 26.05.2023).

UDC 378.016:37(091)](477)

N. O. TERENTIEVA

ORCID ID: 0000-0002-3238-1608

doctor of pedagogical sciences, professor,

1. Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,

2. V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine,

e-mail: nataterentyeva@gmail.com

STUDYING THE HISTORY OF EDUCATION IN THE MODERN EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS

Abstract. Scientific intelligence represents the author's vision and justification of the need to study the historical aspects of the development of scientific fields, including education/pedagogy as a basis for understanding modern social processes and phenomena and cause-and-effect relationships. Emphasis is placed on the peculiarities of studying the history of science in modern institutions of higher education in Ukraine. A projection was made for the future in the specified field of knowledge (01 education/pedagogy).

Keywords: history of science, education / pedagogy, social processes and phenomena, institutions of higher education, educational-professional and scientific process.

УДК 378.016:37(091)](477)

Т. В. ЯНЧЕНКО

ORCID ID: 0000 0002 2967 0695

доктор педагогічних наук, доцент,
зав. кафедри педагогіки і методики викладання
історії та суспільних дисциплін
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
м. Чернігів
e-mail: tamyanchenko@gmail.com

СУЧАСНІ ІМПЕРАТИВИ У ВИВЧЕННІ БІОГРАФІЙ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ОСВІТЯН

Анотація. У статті розглянуто можливості вивчення історії педагогіки у процесі підготовки майбутніх освітян. Авторка наголошує на доцільності застосування персоналістичного підходу при вивченні історії педагогіки. Наведені приклади стосуються навчання студентів за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Ключові слова: історія педагогіки, історія освіти, фахова підготовка педагогів, персоналістичний підхід, компетентність.

Надзвичайно складні умови розвитку українського суспільства актуалізують пошук шляхів організації освітнього процесу. Одним із засобів реалізації такого завдання є вивчення, критичне осмислення та використання історико-педагогічного досвіду, що сприяє не тільки засвоєнню нових знань, а й загальному вихованню студентів. На нашу думку, теми з історії педагогіки можна вивчати під час фахової підготовки освітян, викладаючи різні навчальні дисципліни, оскільки більшість освітніх програм передбачає формування таких загальних компетентностей, як розвиток критичного мислення, спроможність аналізувати та синтезувати, вміння працювати з різноманітними джерелами інформації, здатність цінувати українську культуру і мультикультурність у суспільстві тощо. Вивчаючи теми з історії педагогіки, можна сформувати подібні компетентності.

Застосування персоналістичного підходу у процесі вивчення історії педагогіки є традицією і дозволяє краще зрозуміти епоху, людину, яка в ній живе, її цінності, особливості світосприйняття, створює цілісну картину освітнього простору. Як зазначає О. Сухомлинська, «педагогічна думка – завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями» [3, с. 36].

Водночас у вивченні педагогічних біографій ми маємо застосовувати новаційні підходи, які відповідають запитам сучасного суспільства і забезпечують нове прочитання історико-педагогічних джерел, яке сприяє критичному осмисленню

та об'єктивному висвітленню соціально-педагогічних процесів. Імперативами вивчення історії педагогіки у закладах вищої освіти є акцент на національних цінностях, національному вихованні, формуванні громадянської ідентичності та європейських цінностей студентської молоді, а також інтерактивні методи навчання, використання он-лайн ресурсів під час вивчення історико-педагогічних джерел.

У Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка здійснюється підготовка здобувачів освіти на першому (бакалаврському) рівні за освітньою програмою «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю» (спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки). Її обов'язковим освітнім компонентом є навчальна дисципліна «Історія соціально-виховної роботи». У процесі її викладання студенти вивчають теми, пов'язані з педагогічною діяльністю та поглядами багатьох зарубіжних і українських педагогів, що, зокрема, забезпечує формування таких загальних і фахових компетентностей: наявність ціннісно-орієнтаційної позиції; загальнокультурна ерудиція, широке коло інтересів; розуміння значущості для власного розвитку історичного досвіду людства та європейських цінностей; збереження духовних традицій українського народу в європейському культурному просторі; здатність до самостійного пошуку та оброблення інформації з різних джерел для розгляду конкретних питань; здатність виконувати навчально-дослідні завдання на основі аналітико-синтетичної мисленнєвої діяльності; здатність вивчати передовий досвід соціально-педагогічної діяльності; здатність визначати, отримувати, аналізувати та поєднувати інформацію з різних джерел, документів та текстів [2].

Так, вивчаючи тему про педагогічну діяльність і погляди К. Ушинського, студенти отримують завдання прочитати працю «Про народність у громадському вихованні» та уривки з інших його творів. Після цього ми організуємо обговорення або диспут на тему «Костянтин Ушинський – український педагог? Про мову, культуру і фольклор якого народу писав Костянтин Ушинський?».

Неабиякий інтерес студентів у процесі вивчення «Історії соціально-виховної роботи» викликає тема про розвиток педології в Україні та діяльність учених-педологів Я. Чепіги, О. Залужного та інших педагогів. Ми звертаємо увагу на те, що і сама педологія, і ці видатні науковці були репресованими [4]. Така інформація для студентів-першокурсників стає суголосною з подіями, які нині відбуваються в Україні.

Викладаючи тему «Педагогічна система Василя Сухомлинського», ми використовуємо он-лайн ресурси Педагогічного музею України та Державної педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського. Наприклад, розглядаючи на практичному занятті питання про дитиноцентризм В. Сухомлинського, зі студентами читали та аналізували статтю видатного педагога «Не бійтесь бути ласкавими», розміщену на сторінці Педагогічного музею України у Facebook.

На другому (магістерському) рівні вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка здійснюється підготовка здобувачів освіти за освітньою програмою «Інклюзивна освіта. Корекційна педагогіка». Обов'язковим освітнім компонентом цієї освітньої програми є навчальна дисципліна «Педагогічні системи та технології інклюзивної освіти», у процесі вивчення якої у студентів формуються такі компетентності та програмні результати навчання: уміння застосовувати знання та

розуміння основних концепцій, теорій та фактів для прогнозування стратегії професійної діяльності; формулювати та вдосконалювати складні дослідницькі та науково-практичні задачі, збирати необхідну інформацію та формулювати висновки, організовувати та проводити наукові дослідження [1]. Вивчаючи тему «Дитиноцентричні педагогічні системи», студенти магістратури готують доповіді і презентації про педагогічні погляди та діяльності багатьох українських учених щодо навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, наприклад про Василя Сухомлинського. Справжнім відкриттям для студентів (а це вже люди, які мають вищу освіту) є матеріали про життя та діяльність Івана Соколянського. При цьому дуже часто студенти говорять: «Це такий видатний учений, а я про нього ніколи нічого не чула». На нашу думку, такі заняття і теми сприяють не тільки розвитку професійних компетентностей, а й національному вихованню та формуванню громадянської ідентичності особистості.

Насамкінець зазначимо, що персоналістичний підхід у вивченні тем з історії педагогіки ми застосовуємо й на заняттях з інших навчальних дисциплін, зокрема «Історія соціальної роботи», «Етнопедagogіка», «Дидактичні системи у вищій освіті».

Список використаних джерел

1. Освітньо-професійна програма «Інклюзивна освіта. Корекційна педагогіка» / Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2022. 14 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/14q4r0U76Iph8hibzleAIWD0uRbszAuTp/view> (дата звернення: 16.05.2023).
2. Освітньо-професійна програма «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю» / Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2022. 21 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1HG005BaTzYLexnGkobWDJVjvTwaIXP1U/view> (дата звернення: 16.05.2023).
3. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем* / О. В. Сухомлинська. Київ, 2003. С. 36–46.
4. Янченко Т. В. Педологія в Україні та зарубіжжі: теорія і практика : монографія / наук. ред. О. В. Сухомлинська. Чернігів : Десна Поліграф, 2016. 451 с. URL: <https://dspace.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/993/1/Педологія%20в%20Україні%20та%20зарубіжжі%3A%20теорія%20і%20практика.pdf> (дата звернення: 16.05.2023).

UDC 378.016:37(091)](477)

T. V. YANCHENKO

ORCID ID: 0000 0002 2967 0695

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Head of the Pedagogy and Methods of Teaching

History and Social Disciplines Department,

Taras Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»

Chernihiv

e-mail: tamyanchenko@gmail.com

MODERN IMPERATIVES IN THE STUDY OF BIOGRAPHIES OF UKRAINIAN EDUCATORS IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS

Abstract. The article considers the possibilities of studying the history of pedagogy in the process of training future educators. The author emphasizes the expediency of using a personalistic approach when studying the history of pedagogy. The given examples relate to the training of students of the specialty 011 Educational, pedagogical sciences.

Keywords: history of pedagogy, history of education, professional training of teachers, personalistic approach, competence.

УДК 37(091)(477)-051Науменко

I. В. АЛБУЛ

ORCID ID: 0000-0001-7056-3157

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини,
e-mail:albuliv1977@gmail.com*

ПОСТАТЬ ВОЛОДИМИРА НАУМЕНКА (1852–1919) У КОНТЕКСТІ ДЕРУСИФІКАЦІЇ

Анотація. У дослідженні презентовано роль і місце особистості Володимира Науменка (1852-1919) у боротьбі за українську ідентичність, рідномовну освіту, національну культуру.

Ключові слова: Володимир Науменко, громадський діяч, боротьба, українська культура, національна освіта.

Сьогодні фактично увесь цивілізований світ протистоїть злочинним діями рашистської імперії, яка століттями зазіхала на історичну спадщину інших народів, вибудовувала свою політику на агресії і збройній, і моральній, створюючи потужну пропаганду.

Мистецтво, музика, література, власне все те, що ми називаємо словом культура – чи не найважливіший складник імперської політики росії. Саме культура століттями допомагала цій країні здійснювати справжню світову експансію, привласнювати, поневолювати, знищувати інші народи, усіх тих, кого росія силою втягла у свій «мир». Українці спізнали того лиха вповні. Тож, сьогодні, коли світ заскочений зненацька, нажахано спостерігає за злочинами рашистів, українці, ідуть на смерть за свою Вітчизну, як і 100 років тому.

Тоді так само стояли ми над прірвою буття-небуття, адже йшлося фактично про знищення українців як нації, про повне поглинання української культури російською. Втримали нас над прірвою подвижники духу і думки. Такі подвижники були у кожній царині. І в педагогіці зокрема.

... Володимир Павлович Науменко (1852–1919) – учитель і методист, редактор і видавець, науковець і політик, просвітитель і активний громадський діяч, один із тих, хто працював на терені розвитку рідномовної освіти, національної педагогіки, вважав її частиною національної культури.

В. Науменко залишив значну педагогічну спадщину – підручники, посібники, програми, публікації в періодиці, методичні розробки, рукописи, епістолярії. Праці

просвітителя мають не лише педагогічну, але й загальноісторичну цінність, оскільки відображають актуальні проблеми розвитку української державності, культурного, політичного і духовного поступу українського народу в другій половині XIX – на початку XX ст.

Найактивніше громадянську позицію В. Науменко проявив, коли редагував і видавав часописи «Київська старовина» і «Україна». Тоді матеріали «Київської старовини» були віддзеркаленням культурно-національної програми Громади, а публікації – наближеними до проблем сучасності та набули виразної українофільської спрямованості. Значну увагу дослідник приділив популяризації творів Т. Шевченка, науковому вивченню «Кобзаря». До слова, В. Науменко був останнім власником Шевченкової могили на Чернечій горі.

Саме сьогодні, у вільній та незалежній Україні, яка героїчно протистоїть рашистському агресору, його зазіханням на українську територію, державність, історію та культуру, варто розповідати про тих діячів освіти і культури, які боронили українську ідентичність у минулому. Коли йдеться про збереження держави, зв'язок між поколіннями особливо важливий.

UDC 37(092)(477)Naumenko

I. V. ALBUL

ORCID ID: 0000-0001-7056-3157

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
head of the department of social pedagogy
and social work of
Pavlo Tychyna Uman state Pedagogical University,
e-mail: albuliv1977@gmail.com*

THE PERSONALITY OF VOLODYMYR NAUMENKO (1852-1919) IN THE CONTEXT OF DE-RUSSIFICATION

Abstract. The research presents the role and place of the personality of Volodymyr Naumenko (1852-1919) in the struggle for the Ukrainian identity, native language education, and national culture.

Keywords: Volodymyr Naumenko, public figure, struggle, Ukrainian culture, national education.

УДК 303.442.4:37(092):030(477)"364"

Н. Б. АНТОНЕЦЬ

ORCID: 0000-0002-7772-9364

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
e-mail: ant.n@i.ua*

СМИСЛОВІ АКЦЕНТИ У БІОГРАФІЧНИХ СТАТТЯХ ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. З огляду на повномасштабне вторгнення російських військ в Україну обґрунтовано необхідність активного нагромадження знань про історію творення українцями власної держави. Розкрито роль формування власної інтелектуальної еліти у процесі втілення української державної ідеї. Наголошено на значенні довідкових видань, присвячених висвітленню наукових біографій провідних педагогів та діячів освіти.

Ключові слова: українська державна ідея, інтелектуальна еліта, довідкові видання, громадський рух, політичний рух, діячі освіти, педагоги.

Одним із провідних завдань гуманітарних наук в умовах повномасштабного вторгнення російських військ в Україну є активізація акумуляції знань про націєтворення українства, осмислення його етнонаціонального поступу. Повноцінне усвідомлення самими українцями державотворчого процесу, а також, що надто важливо з огляду на сучасні обставини, наполеглива, енергійна презентація цієї історії на міжнародній арені є критично вагомими факторами для беззаперечної аргументації правомірності існування України як суб'єкта на політичній мапі світу.

Неодмінним складником втілення української державної ідеї є культивування власної інтелектуальної еліти [1, с. 4], зокрема у галузі освіти. Дієвим засобом накопичення та популяризації знань про це є укладання довідкових видань, у структуру яких входять біографічні статті, а також видання суто біографічних словників, довідників, енциклопедій, присвячених висвітленню наукових біографій провідних педагогів та діячів освіти.

Традиційно біографічні статті складаються з інформації про дати, місце народження та смерті діяча, його освіти, основні етапи діяльності, найголовніші наукові праці. Якщо стаття стосується педагога, то після здобуття Україною незалежності особлива увага приділяється визначенню його внеску у розвиток національної школи, скажімо створення рідномовних закладів освіти, підручників, розробки відповідних методик навчання та виховання тощо. Водночас досить часто поза увагою залишаються власна участь педагога у громадських і політичних рухах. У міжчасі саме цей аспект життєдіяльності значною мірою відображає національно-державницьку позицію персоналії. Маємо на увазі передовсім період кінця ХІХ – початку ХХ ст. Період, який став надзвичайно важливим в історії спротиву українців асиміляції на терені Російської імперії [2], що завдяки дослідженням останнього тридцятиріччя значно повніше представлено в історіографії становлення та розвитку українського громадянського суспільства.

Як приклад можна згадати Лесю Українку, яка у 1896 р. разом із І. Стешенком заснувала українське нелегальне соціал-демократичне революційне об'єднання – Українська соціал-демократія (Група УСД). Поява організації відображала прагнення відмежуватися від відповідної російської політичної течії, будувати цілком самостійну українську політичну силу, сприяти залученню до визвольної політичної боротьби нації основних мас населення України, передусім селянства та робітництва – верств, які в умовах заборони в Російській імперії українського друкованого слова та національної школи нагально потребували освіти. Тому розробка агітаційно-просвітницького напрямку стала для діячки пріоритетною як у Групі УСД, так і пізніше під час співпраці з Революційною українською партією (1900–1904), Українською соціал-демократичною робітничою партією «Спілка»

(1904–1906) та київською «Просвітою», де вона опікувалася формуванням бібліотеки (1906).

Список використаних джерел

1. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Генеза : Довіра, 1996. 942 с.
2. Терещенко Ю. Довге ХІХ століття: спротив асиміляції. Київ : Темпора, 2022. 840 с.

UDC 303.442.4:37(092):030(477)"364"

N. B. ANTONETS

ORCID ID: 0000-0002-7772-9364

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.),

Senior Researcher,

Senior Researcher

of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics of

V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: ant.n@i.ua

MEANINGFUL ACCENTS IN BIOGRAPHICAL ARTICLES OF REFERENCE PUBLICATIONS IN WARTIME CONDITIONS

Abstract. In view of the full-scale invasion of the occupation forces of Russia into Ukraine, the need to intensify the accumulation of knowledge about the process of creation of their own state by Ukrainians is justified. The role of the formation of one's own intellectual elite in the process of implementing the Ukrainian state idea is revealed. Emphasis is placed on the importance of reference publications devoted to the coverage of scientific biographies of leading teachers and education figures.

Keywords: Ukrainian state idea, intellectual elite, reference publications, public movement, political movement, education workers, teachers.

УДК 303.422:[378.016:001.89]+378-057.85:37](477)

Л. М. БАЛІКА

ORCID ID: 0000-0003-0042-7744

к. пед. н., доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне

e-mail: liudmyla.balika@rshu.edu.ua

ПРО БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД В МЕЖАХ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОСВІТІ» ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ

Анотація. У публікації проаналізовано біографічний метод в межах навчальної дисципліни «Технологія та організація наукових досліджень в освіті» у процесі підготовки здобувачів освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Зазначено, що під час вивчення теми «Основи методології

науково-дослідної діяльності» особливу увагу приділено біографічному методу дослідження. Наголошено, що біографічний метод дає змогу через поєднання «особистого» та «публічного» репрезентувати наукову біографію педагогічної персоналії, враховуючи її багатоаспектність; об'єктивно досліджувати ідеї, погляди та переконання відомих персоналії.

Ключові слова: біографічний метод, навчальна дисципліна «Технологія та організація наукових досліджень в освіті», магістр, спеціальність 013 «Початкова освіта»

У підготовці здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «магістр» особливого значення набуває те, як вони володіють напрацьованим сучасною світовою наукою та культурою розмаїттям творчого арсеналу біографічного письма, новітніми формами й методами реконструкції біографій. Тому під час викладання навчальної дисципліни «Технологія та організація наукових досліджень в освіті», зокрема, вивчаючи тему «Основи методології науково-дослідної діяльності» для здобувачів освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 013 «Початкова освіта», особливу увагу приділяють біографічному методу дослідження.

Енциклопедія сучасної України трактує біографічний метод як метод дослідження, спрямований на вивчення особливостей життєвого шляху особи в певному макро- та мікросоціальному оточенні [1].

Розглядаючи роль біографічного методу в історичній педагогічній науці, звертаємо увагу здобувачів вищої освіти на фундаментальні теоретико-методологічні основи української історії педагогіки, обґрунтовані О. Сухомлинською. Через відсутність єдиного підходу до визначення предметного поля історії педагогіки Ольга Василівна виділяє як окремий її предмет творчу біографію педагога («персоналії»). Вчена наголошує, що «звернення до творчої біографії є і традицією, й інновацією, бо збагачує й урізноманітнює наші уявлення про історико-педагогічний процес, сприяє його новому прочитанню, а також відкриває нові грані, новий зміст, нові цінності цього процесу як важливі складові наукового дискурсу» [2, с. 37].

Під час вивчення біографії педагогів здобувачам освітнього ступеня магістр рекомендовано притримуватися моделі реконструкції національної педагогічної думки, яка включає: 1) опис життєдіяльності педагога; 2) власний особистісний підхід до розгляду педагогічного процесу (моральний, етичний зміст творчості); 3) предметний підхід (включеність або невключеність у тогочасний педагогічний процес); 4) ідейно-соціальні, культурницькі засади (розмаїття зв'язків з епохою, міра й сила їх впливів на педагогічні погляди) [2, с. 43].

Актуалізуємо увагу здобувачів на думці О. В. Сухомлинської, що біографічний метод – це «спосіб опрацювання, аналізу джерел, за якого біографія, особистість педагога виступає, з одного боку, визначальним фактором його творчості, а з іншого – віддзеркалює епоху або ж є її творцем» [2, с. 44].

Наголошуємо магістрантам на тому, що за умови застосування комплексу принципів наукового пізнання (історизму, системності, наукової об'єктивності, відсутності догматизму, опору на історичні джерела) можлива ефективна реалізація дослідницького потенціалу біографічного методу в історико-педагогічних розвідках.

Біографічний метод дослідження дає можливість здобувачам вищої освіти, котрі вивчають біографії персоналій, враховувати особисті погляди і переконання, робити власні припущення, інтерпретації, оцінки.

Отже, біографічний метод як засіб цілісного дослідження педагогічної персоналії дає змогу через поєднання «особистого» та «публічного» репрезентувати наукову біографію педагогічної персоналії, з огляду на її багатоаспектність; об'єктивно досліджувати ідеї, методи і напрацювання відомих особистостей.

Список використаних джерел

1. Головаха Є. І. Біографічний метод. *Енциклопедія сучасної України* : онлайн-версія / НАН України, НТШ. Київ, 2004. Т. 3. URL: <https://esu.com.ua/article-35288> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 68 с.

UDC 303.422:[378.016:001.89]+378-057.85:37](477)

L. M. BALIKA

ORCID ID: 0000-0003-0042-7744

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor.

Associate Professor at the Department

of Theory and Methodology of Education, Rivne State University for the Humanities,

Rivne

e-mail: liudmyla.balika@rshu.edu.ua

ON THE BIOGRAPHICAL METHOD WITHIN THE FRAMEWORK OF THE ACADEMIC DISCIPLINE “TECHNOLOGY AND ORGANIZATION OF SCIENTIFIC RESEARCH IN EDUCATION” IN THE PREPARATION OF MASTERS

Abstract. The publication deals with the analysis of the biographical method within the framework of the academic discipline “Technology and organization of scientific research in education” in the process of preparation students for the Master’s degree in the specialty 013 “Primary Education”. It is stated that when studying the theme “Fundamentals of the methodology of scientific research activity” special attention is paid to the biographical research method. It is emphasized that the biographical method makes it possible through the combination of “personal” and “public” to represent the scientific biography of the pedagogical personality, taking into account her/his multidimensionality; to objectively investigate the ideas, views and beliefs of famous personalities.

Keywords: biographical method, academic discipline “Technology and organization of scientific research in education”, master's degree, specialty 013 “Primary education”.

УДК 303.422:[378.016:37(091)]+378-057.85:37](477)

С. Б. БРИЧОК

ORCID ID: 0000-0001-8508-8395

канд. пед. н., доцент,

ПЕРСОНАЛІСТИЧНО-БІОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ОСВІТЯН

Анотація. Обґрунтовано значення та переваги персоналістично-біографічного підходу у вивченні історії педагогіки. Проаналізовано методи та прийоми персоніфікації у процесі вивчення педагогічних персоналій. Розкрито сутність біографічного методу як важливого складника методологічного арсеналу всієї системи педагогічних наук.

Ключові слова: персоналістично-біографічний підхід, біографічний метод, метод персоніфікації, біографія, біографістика.

У практиці навчання у вищій школі тривалий час панував знеособлений ідеал пізнання, згідно з яким абстрагування від особистісних компонентів забезпечувало об'єктивність результатів пізнання. У такому здобутті знань особистісна сфера слухачів, їхня ціннісна свідомість не задіяні. Під час підготовки майбутнього вчителя виключення особистісної перспективи з індивідуального світогляду призводитиме до невміння здобувача використовувати набуті знання для професійної самореалізації та творчості.

Останніми десятиліттями розгляд проблем і обґрунтування тенденцій становлення, перспектив розвитку біографічного методу в педагогічній науці здійснено у працях О. Сухомлинської, Г. Белан, Н. Дічек, О. Міхна, О. Петренко, В. Попика, І. Розман, Б. Савчука, І. Стражнікової та ін.

Відновити відповідність між теоретичною підготовкою та особистісною готовністю до педагогічної діяльності, тобто поєднати особистісний і когнітивний компоненти підготовки вчителя допомагають такі методи персоніфікації: 1) метод художньої фасилітації; 2) метод аналізу педагогічної реальності іншої країни; 3) аналіз персоногенних ситуацій розвитку на життєвому шляху особистості; 4) мікродослідження.

Вивчення біографій видатних педагогів давно використовують в практиці професійної підготовки. Хоча біографії вважають класичним прийомом персоніфікації, однак знайомство з життям і творчістю мислителів не означає збагачення ціннісної свідомості майбутнього вчителя. Перетворення біографій на інструмент особистісного пізнання вимагає вміння виявляти в них ті події, які змінили структуру видатної особистості, її світоглядні орієнтації та сенс життя, тобто піднесли на вищий щабель. Такі події називають персоногенними ситуаціями розвитку. Уміння визначити ці ситуації в житті реальної людини є особливо важливим для майбутнього вчителя, оскільки впродовж педагогічної діяльності йому доведеться невпинно зростати особистісно, і важливо передбачити сприятливу ситуацію, завдяки якій відбудуватиметься подальше самовдосконалення.

Суттєвою перевагою методів персоніфікації є те, що емоційне сприйняття допомагає здобувачеві відчувати, відтак – розуміти справжні цінності. Живі приклади залишаються в довгостроковій пам'яті і «прив'язують» педагогічну

цінність до певного образу з художньої літератури чи життя людини. Не менш важливою функцією методів персоніфікації в підготовці вчителя є розвиток його творчого мислення. У педагогічній професії прийняття будь-якого рішення вимагає врахування величезної кількості чинників, що виникають одночасно. Персоніфіковані форми роботи потребують уміння оперувати протиріччями, синтезувати різноманітні факти. Нарешті, прийоми персоніфікації дають змогу здобувачеві почуватися носієм педагогічної етики, усвідомлювати власну місію в проєктуванні особистості дитини. Таку рефлексивну функцію забезпечує спільний для різних способів персоніфікації елемент – оціночна діяльність здобувача – особистісний коефіцієнт, який поєднує суб'єктивність та об'єктивність, надає особистісної форми всім фактичним знанням.

З точки зору антропологічного підходу відбувається персоніфікація історії освіти та педагогічного мислення, історії педагогічної науки, оскільки історію творить людина як її головний чинник. Історія освіти – це насамперед люди: науковці, педагоги, державні діячі, чий внесок у розвиток педагогічної думки величезний, вони самі учасники освітнього процесу – учні, вчителі, наставники, тобто всі люди з власним досвідом, тисячолітніми традиціями, стосунками та взаємодією між поколіннями. Персонологічний підхід дає змогу здобувачам усвідомити та зрозуміти роль і місце педагогічних ідей та теорій, національних традицій освітньої практики, проєктуванні освітніх систем і розвитку педагогіки як науки. Такий підхід зумовлений тим, що, окрім лекцій-оглядів епохи, виділяють проблемні, оглядові лекції, лекції-реконструкції, лекції-бесіди, лекції про «персоналії», «лекції-біографії» з метою не лише представити хронологію життя певного педагога, а й зрозуміти об'єктивні та суб'єктивні передумови формування його світогляду, педагогічних поглядів, оцінити особистий внесок в теорію і практику навчання та виховання, відтворити, реконструювати історію вітчизняного педагогічного мислення.

Сьогодні біографічний метод варто визнавати як важливий складник методологічного арсеналу всієї системи педагогічних наук. Нині в широкому колі наукових дисциплін відновлюється інтерес до біографічного методу і «біографічного повороту». У методології педагогіки їх потрібно розглядати і як спосіб дослідження та отримання нового наукового педагогічного знання (наприклад, в історії педагогіки, педагогічній біографістиці, педагогіці життєтворчості і т. д.), і як важливий процес широкої інноваційної педагогічної практики у дидактиці і конкретних методиках навчання (зокрема – літератури, історії та ін.), коли йдеться про педагогічно адаптовані біографічні матеріали щодо видатних діячів і творців з історії конкретної науки; у спеціальній і реабілітаційній педагогіці під час накопичення біографічних знань про приклади успішної фізичної реабілітації і соціалізації; у соціальній педагогіці, а саме – в аспекті соціально-педагогічного консультування, у теорії виховання і т. п. Як наскрізний метод гуманітарних наук біографічний метод є важливим методологічним інструментом «олюднення» наукових знань в умовах переходу до сучасної гуманістичної освітньої парадигми, засобом гуманізації і гуманітаризації освіти. Біографічний метод має великий потенціал і унікальні можливості для розвитку педагогіки, навчання, виховання особистості. Метод посідає важливе місце серед міждисциплінарних

методів педагогіки і має прогностичні перспективи трансформації у біографічну педагогіку та подальшу інтеграцію з біографічною психологією.

Ознайомлення з біографіями представників досліджуваних наук і мистецтв певною мірою є частиною всіх дисциплін. Зазвичай це знайомство відбувається як ілюстрація до вивчених законів, положень, літературних та інших творів навчальної програми. Застосовується принципово інший підхід – не змістове наповнення теми, а біографічні відомості лише як ілюстрація до цього, а навпаки – через особистості вчених, через їхні життєві і наукові колізії приходиться до розуміння суті їхніх відкриттів і досягнень.

Власне, це особистісно-орієнтований підхід, коли у фокусі уваги науковці та інші діячі, чий досягнення формують зміст досліджуваного предмета. Тут багато важить взаємодія «здобувача – науковця», їхній діалог, у результаті якого здобувач не просто вивчає досягнення вченого, а відчуває його, разом із ним пізнає, опановує методи, якими користувався вчений. Підґрунтям вивчення конкретних дисциплін є історії фахівців, котрі зробили відкриття у цих науках, примножили досягнення загальнолюдського масштабу, долучилися до розвитку науки і культури загалом.

Розробити методологію та методику біографічно-персоналістичного навчання в сучасній освіті необхідно, аби виплекати особистість, яка знає минуле, водночас спрямована у майбуття. Для цього важливо використовувати принцип контрфактичності, зокрема, метод альтернативної історії, що дозволяє усвідомлювати те, що було і те, що є, моделювати різні сценарії та прогнозувати прийдешнє. Реформа української освіти, хоч як її трактували, спрямована на формування в учнів і педагогів критичної оцінки колишнього та вироблення практичного, життєдайного уявлення про грядуще, а це вимагає здатності долати, властиві кожній людині, сумніви щодо завтрашнього, бути готовим до «рішучих змін», беручись за те, що реально здійснити вже сьогодні і у такий спосіб змінювати себе, формувати себе-майбутнього. Тому сутність біографічного навчання полягає у тому, щоб виховати людину діяльну, творця власного життя.

Здобувач, який оволодів методами персоналістично-біографічного підходу, має вміти використовувати науково-методологічні засади, етапи і тенденції розвитку педагогічної біографістики в Україні; запроваджувати теоретичні напрацювання, практичні надбання, автобіографічні відомості, джерелознавчий матеріал, особисті та історичні архівні матеріали, щоденники, нотатки, спогади відомих і маловідомих педагогів в українському науково-педагогічному дискурсі; висвітлювати шляхи становлення та аналіз структурно-функційних джерел педагогічної біографістики; визначати інформаційний потенціал та особливості процесу формування і розвитку педагогічної бібліографії і біобібліографії в Україні.

Вивчення педагогічної біографії – це й роздуми про правильність вибору фаху, й оцінювання власного шляху, окреслення пріоритетів своєї професійної діяльності та майбутніх напрямів розвитку, розуміння впливу видатних педагогів на професійне зростання колег.

Список використаних джерел

1. Попик В. І. *Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень. Укр. іст. журнал. 2015. № 3. С. 122–136.*
2. Розман І. Р. *Педагогічна біографістика : навч. посіб. Ужгород : РІК-У, 2020. 188 с.*

3. Самко А. М. Передумови становлення та перспективи розвитку біографічного методу в історії педагогіки. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ ; Ніжин, 2015. Вип. 1. С. 115–123.

4. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 68 с.

5. Шарошкіна Н. Г. Біографічні дослідження в дискурсі розвитку культури педагога : метод. рек. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Від. вихов. систем у пед. освіті. Київ, 2013. 104 с.

UDC 303.422:[378.016:37(091)]+378-057.85:37](477)

S. B. BRYCHOK

ORCID ID: 0000-0001-8508-8395

Candidate of Pedagogical Sciences, Docent,

Associate Professor at the Department

of Pedagogy of Primary, Inclusive and Higher Education

Rivne State University for the Humanities

e-mail: brychok.zd@gmail.com

PERSONALISTIC AND BIOGRAPHICAL APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS

Abstract. The publication justifies the significance and benefits of the personalistic and biographical approach to the study of the history of pedagogy. The methods and techniques of personification in the process of studying pedagogical personalities are analysed. The essence of the biographical method as an important component of the methodological arsenal of the entire system of pedagogical sciences is revealed.

Keywords: personalistic and biographical approach, biographical method, method of personification, biography, biographistics.

УДК 378.147.091.33-027.21:37(091)

О. А. ВЕНГЛОВСЬКА

ORCID ID: 0000-0002-0456-7667

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

e-mail: o.venhlovska@kubg.edu.ua

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ – ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МАЙДАНЧИК ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МАЙБУТНІМИ ПЕДАГОГАМИ ІСТОРИКО-ОСВІТНІХ ФЕНОМЕНІВ

Анотація: У статті висвітлено досвід роботи історико-педагогічних студій у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Презентовано особливості та результати пошуково-дослідницької діяльності майбутніх педагогів щодо студіювання історико-освітніх феноменів, зокрема й біографій педагогів. Історико-педагогічні студії є дослідницьким майданчиком для формування у майбутніх

педагогів пошуково-дослідницьких умінь, здатностей до студіювання біографій та внеску персоналій у розв'яз дошкільної та початкової освіти.

Ключові слова: історико-педагогічні студії, історико-освітні феномени, персоналії, пошуково-дослідницькі уміння, пошукова діяльність.

Розбудова освітнього процесу у закладах вищої освіти на дослідницькій основі потребує впровадження варіативних форм залучення студентів педагогічних спеціальностей до вивчення історико-освітніх феноменів, життєтворчості українських педагогів різних років. Студіювання майбутніми педагогами історіографії проблеми дослідницького пошуку, біографій персоналій, першоджерел, прогресивного досвіду минулого сприятиме отриманню нових знань, що є значущими для узагальнення та осмислення, а відтак, вони збагачують сучасну практику нової української школи.

Реалізація окреслених завдань можлива у процесі системної дослідницької діяльності, що здійснюється як під час аудиторної, так і у в процесі позааудиторної роботи з педагогіки. Зауважимо, що історико-педагогічні студії – є позааудиторною організаційною формою пошуково-дослідницької діяльності студентів, що спрямована на формування їхніх пошуково-дослідницьких умінь і способів діяльності, здатності та готовності до студіювання біографій відомих педагогічних постатей.

У Київському університеті імені Бориса Грінченка історико-педагогічні студії функціонують із 2010 р. За цей період вони стали своєрідним дослідницьким майданчиком, де майбутні педагоги здійснюють розвідки дослідницько-пошукового спрямування. Така діяльність впливає на формування у студійців умінь добирати джерела, аналізувати і систематизувати їх, що сприяє засвоєнню методів історико-педагогічних досліджень із урахуванням соціальних та педагогічних критеріїв [3].

Мета, пріоритетні завдання, напрями функціонування історико-педагогічних студій презентовано у статтях автора «Формування дослідницької компетентності вчителя початкової школи у процесі функціонування історико-педагогічних студій» [2] та «Вивчення освіти доби української революції в змісті підготовки майбутніх педагогів» [1]. У пропонованій статті фокусуємо увагу на описі особливостей пошукової роботи студентів та формах презентації її результатів.

Варто зазначити, що показником вибору тематики для досліджень з історії становлення та розвитку дошкільної та початкової освіти, слугує вивчення студентських запитів, які демонструють зацікавленість у проведенні біографічних розвідок. Зауважимо, що під час роботи в історико-педагогічних студіях предметом біографічних та бібліографічних розвідок стали постаті Б. Грінченка, С. Русової, Наталії та Тимофія Лубенців, К. Толмачевської, О. Дорошенко, В. Сухомлинського, О. Захаренка та ін.

Допомагали розв'язати питання пошуково-дослідницького аналізу інформаційно-бібліографічні ресурси, розміщені на веб-порталі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Педагогічного музею України, Київського університету імені Бориса Грінченка, у фондах архівів. Робота з означеними ресурсами розвивала здатність критично оцінювати події та явища, що визначали вектор розвитку педагогічних ідей персоналій, виокремлювати суголосні сьогоденню погляди видатних педагогів.

Результати власних наукових розвідок студенти презентують під час сесій історико-педагогічних студій, науково-практичних конференцій, семінарів, педагогічних читань тощо. Тоді й відбувається осмислення внеску історико-педагогічних постатей у розвиток національної освіти, актуалізуються питання щодо морально-етичних, професійних вимог до вчителя у поступі нової української школи, організації освітнього процесу на ціннісних засадах та продуктивних напрацюваннях попередніх поколінь педагогічних постатей у контексті суспільних змін та освітніх викликів.

Окрім того, результати наукового пошуку, що їх отримують студенти, мають і практичний складник, оскільки знаходять відображення в авторських комп'ютерних іграх («Вивчаємо твори Бориса Грінченка», «Гортаючи сторінки словників Бориса Грінченка»), інтерактивних вікторинах («Життя і діяльність Бориса Грінченка», «Педагогічними стежками Софії Русової»), тематичних буклетах, вісниках, електронних посібниках, ілюстраціях до дитячих творів педагогів (К. Ушинський, Б. Грінченко, В. Сухомлинський), проектах («Дороговкази Григорія Сковороди майбутнім педагогам»).

Отже, залучення студентів педагогічних спеціальностей до роботи в історико-педагогічних студіях сприяє формуванню методологічної культури майбутніх фахівців, розширює поле для проведення індивідуальних та групових досліджень, забезпечує потребу у впровадженні новаторських ідей педагогів минулого у практику сьогодення.

Список використаних джерел

1. Венгловська О. А. Вивчення освіти доби української революції в змісті підготовки майбутніх педагогів. *Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару, 17 трав. 2017 р., Київ / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Київ, 2017. С. 94–96.

2. Венгловська О. А. Формування дослідницької компетентності вчителя початкової школи у процесі функціонування історико-педагогічних студій. *Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології*. 2015. № 2. С. 210–218.

3. Іванюк Г. І. Диференційований підхід до періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України. *Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології*. 2014. № 10. С. 113–123.

UDC 378.147.091.33-027.21:37(091)

O. A. VENHLOVSKA
ORCID ID: 0000-0002-0456-7667
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department
of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences
Faculty of Pedagogical Education
of Borys Grinchenko Kyiv University
e-mail: o.venhlovska@kubg.edu.ua

**HISTORICAL AND PEDAGOGICAL STUDIES – A RESEARCH GROUND FOR
STUDYING BY FUTURE TEACHERS
HISTORICAL AND EDUCATIONAL PHENOMENA**

Abstract. The article highlights the work experience of historical and pedagogical studies at Borys Grinchenko Kyiv University. The features and results of the search and research activities of future teachers regarding the study of historical and educational phenomena, including the biographies of teachers, are presented. Historical and pedagogical studies are a research platform for the formation of future teachers' search and research skills, abilities to study biographies and the contribution of personalities to the development of preschool and primary education.

Keywords: historical and pedagogical studies, historical and educational phenomena, personalities, research skills, search activity.

УДК 37:7](091)(477)

О. А. ГУДОВСЕК

ORCID ID: 0000-0002-0933-7684

кандидат педагогічних наук, доцент,

професор кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

e-mail: oksanagudovsek@gmail.com

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ПРИВАТНА МАЛЮВАЛЬНА ШКОЛА М. РАЄВСЬКОЇ-ІВАНОВОЇ)

Анотація. Окреслено значення мистецької освіти для сучасної України. Розкрито внесок приватної школи малювання М. Раєвської-Іванової для сучасної мистецької освіти в Україні.

Ключові слова: мистецтво, мистецька освіта, школа малювальна.

Державну політику України у сфері мистецької освіти регламентують Закони України, Концепції та програми, які забезпечують захист прав особистості на освіту і включають норми її функціонування за основними напрямками. Серед таких нормативних документів можна виділити Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту, а також Концепції та програмами, у яких сформульовано цілі й завдання виховання й освіти дітей та учнівської молоді засобами мистецтва («Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах», «Комплексна програма художньо-естетичного виховання в загальноосвітніх і позашкільних закладах», «Концепція сучасної мистецької освіти», «Концепція інклюзивної мистецької освіти»).

Мистецька освіта – процес навчання, виховання, самовиховання особистості завдяки різноманітним видам мистецтва (архітектура, дизайн, музика, образотворче мистецтво тощо); мережа навчальних закладів, де готують фахівців із мистецтв та закладів загального художньо-естетичного виховання; комплекс дисциплін художньо-естетичного профілю [2].

Це освіта мистецького спрямування в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти. Йдеться про здобуття компетентності у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому

процесі на кількох або всіх рівнях освіти, що потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей.

Відповідно до «Концепції сучасної мистецької освіти» мистецька освіта включає: початкову мистецьку освіту; профільну мистецьку освіту; мистецьку освіту в закладах фахової передвищої освіти; мистецьку освіту в закладах вищої освіти [3].

Мистецька освіта передбачає набуття особою естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі мистецької діяльності, комплексу професійних компетентностей та спрямована на художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва.

У загальній системі всебічного розвитку особистості мистецька освіта займає важливе місце, вирішуючи, насамперед, завдання формування естетичного ставлення до життя, до праці, до природи, до мистецтва; виховання здатності розуміти і сприймати прекрасне; вироблення загальноприйнятих норм поведінки та загальнолюдських якостей. Тобто, мистецька освіта, з одного боку, сприяє відродженню культурних традицій, а з іншого – забезпечує розвиток загальної культури молодого покоління і привчає до мистецтва.

Проаналізувавши становлення та розвиток мистецької освіти, можна стверджувати, що ще з початку ХІХ ст. в Україні були заклади освіти, де дітей виховували різними засобами мистецтва. Зокрема, Глухівська музична (співоча) школа – забезпечувала загальну музичну, хорову освіту та навчала грі на різних музичних інструментах; Харківська співоча школа – єдина на той час готувала хористів для петербурзької приватної капели; Кам'янець-Подільська художня школа-інтернат для сільських дітей, Харківська приватна школа малювальна тощо [1; 4].

Навчання в таких закладах сприяло розвитку творчих здібностей, формуванню естетичних смаків, збагачувало духовний світогляд.

Зокрема, у Харкові засновано першу в Україні автономну приватну школу малювання М. Раєвської-Іванової (1869 р.). Школа мала особливі завдання – одних слухачів вона готувала в Академію мистецтв або інші мистецькі заклади, других – до професійної діяльності в галузі іконопису, декорації, літографії, ретушування тощо. Базовими предметами були малювання і живопис. Починали з геометричних фігур і тіл, потім малювали голову, а закінчували зображенням гіпсової людської фігури. Олівець, вугілля, соус – такі матеріали використовували. Живопис опановували через теорію про основні і додаткові кольори. Потім розмальовували аквареллю плоскі орнаменти. Орнаменти вивчали в історичній послідовності стилів. Згодом переходили до практики: писали і мертву натуру (натюрморт), і живу (людська фігура і портрет), як аквареллю, так і олійними фарбами [5]. Смоленський В., досліджуючи освітній процес у закладі, стверджував, що до школи також приймали талановитих дітей з бідних верств населення. При школі було організовано недільний клас малювання, навчали в якому безоплатно, а найкращих учнів зараховували в основні спеціалізовані класи [4, с. 3].

Історія художньої школи М. Раєвської-Іванової потверджує, що традиції, праця відомих педагогів ХІХ ст., є міцним підмурівком для сучасних мистецьких освітніх закладів.

Список використаних джерел

1. Кузик В. Глухівська музично-співацька школа. *Українська музична енциклопедія* / НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ, 2006. Т. 1. С. 469–470.
2. Паньок Т. В. Мистецька освіта. *Енциклопедія сучасної України* : онлайн-версія / НАН України, НТШ. Київ, 2018. Т. 20. URL: <https://esu.com.ua/article-64674> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Концепція сучасної мистецької школи : затв. наказом М-ва культури України від 20 груд. 2017 р. № 1433. URL: <https://arts.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/konczepczyia-suchasnoyi-mysteczkoj-osi-vity-1.pdf> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Смоленський В. Перша в країні приватна школа малювання. *Вечір. Харків*. 1989. 16 лют.
5. Соколюк Л. Школа Раєвської-Іванової : мистец.-пром. освіта у Харкові (друга половина XIX – поч. XX ст.). Харків : О. Савчук, 2020. 248 с.

UDC 37:7](091)(477)

O. A. HUDOVSEK

ORCID: 0000-0002-0933-7684

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor, Professor of the Department

of Pedagogy of Primary, Inclusive and Higher Education

of Rivne State University of the Humanities, Rivne, Ukraine

e-mail: oksanagudovsek@gmail.com

THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF ART EDUCATION IN UKRAINE (RAEVSKAYA-IVANOVA ART DRAWING SCHOOL)

Abstract. The significance of art education for modern Ukraine is indicated. The contribution of the Raevskaya-Ivanova private drawing school for modern art education in Ukraine is revealed.

Key words: art, art education, drawing school.

УДК 004.774.6:[37:001.32]НАПН(477)(092):004.738.1WWW:[026:37](477-25)ДНПБ

А. Г. ГУРАЛЮК

ORCID ID: 0000-0002-7497-5746

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського

e-mail: ag.guraliuk@gmail.com

ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС «ВЧЕНІ НАПН УКРАЇНИ» ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасний стан інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітнянської галузі України потребує формування електронно-інформаційних галузевих ресурсів, доступ до яких можливий з будь-якого місця України і світу. Адже педагогічні бібліотеки на сучасному етапі стають центрами накопичення, збереження й узагальнення важливої різноматематичної інформації, необхідної для вирішення науково-дослідної, освітньої та виховної функцій.

Для вирішення завдань накопичення інформації традиційно використовують бази даних (БД). Вони спрощують вирішення певних типових формалізованих завдань, які повторюються в умовах операціональної функціональної діяльності. БД містять, зазвичай, розроблені регламенти, моделі і формалізовані алгоритми. Водночас, вибір оптимального варіанту, з різних причин, не завжди можна здійснити за формалізованими правилами і алгоритмами. Тому поряд з традиційним інформаційним забезпеченням стрімко розвиваються бази знань (БЗ), ефективне використання яких надає істотні конкурентні переваги.

Електронний ресурс «Вчені НАПН України», що його розробили фахівці сектора ІКТ і наукометрії (нині відділ цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення) відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти, – це база знань «Вчені Національної академії педагогічних наук». Він містить інформацію щодо провідних науковців НАПН України, яка включає біографічні відомості, творчий шлях, їхні основні публікації тощо. Актуальність створення такого типу електронних ресурсів полягає у тому, що вони є важливим джерелом інформації у системі фахового науково-інформаційного обслуговування.

Необхідно відзначити продуманість запропонованого інтерфейсу. Виклик усіх функцій, передбачених логікою бази знань, здійснюється за допомогою двомовного (українська та англійська мови) інтерфейсу. На всіх кнопках – інтуїтивно-зрозуміле зображення, всі їх забезпечено спливаючими підказками, що роз'яснюють призначення кнопки.

Ресурс складається із двох взаємопов'язаних частин: панелі доступу і спеціалізованого переглядача. Є й системи пошуку, фільтрації і сортування даних. На панелі доступу розміщено набір інтерактивних карток, на фронтальній частині яких знаходяться фотографія, прізвище, ім'я та по-батькові провідних вчених НАПН України. Навівши курсор миші, перегортаємо картку і висвітлюється основна інформація про вченого (дата народження, вчені звання та ступінь, дата обрання, назва відділення тощо). Коли користувач натискає на карточку, інформація деталізується за допомогою переглядача із ергономічним інтерфейсом, що містить як кнопки переходів між сторінками, так і рухому панель із змістом. На цій панелі відображено структуру ресурсу у вигляді розгорнутого списку[1].

Наповнюється ресурс із офіційних джерел, офіційних сайтів інституцій де працюють вчені НАПН України, офіційного сайту НАПН України [2] та профілів вчених у системі Google Академія, тому має високу інформативність і достовірність. Запропонований ресурс може бути корисним для науковців, педагогів, істориків, здобувачів освіти як валідоване джерело для наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Guraliuk A., Zakatnov D., Lapaenko S., Ahalets I., Varaksina N. Integrative Technology for Creating Electronic Educational Resources. *International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP)*. 2023. Vol. 13, no. 3. P. 68–79. Doi: <https://doi.org/10.3991/ijep.v13i3.36109>.
2. Національна академія педагогічних наук України : офіц. сайт. Київ, 2010–2023. URL: <https://naps.gov.ua/> (дата звернення: 14.05.2023).

A.G. GURALIUK
ORCID ID: 0000-0002-7497-5746
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Researcher,
Head of the Department of Digital Technologies
and Computer Support
of V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine
e-mail: ag.guraliuk@gmail.com

ELECTRONIC RESOURCE “SCIENTISTS OF NAES OF UKRAINE” OF THE V. O. SUKHOMLYNSKYI STATE SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

Abstract. The article describes the electronic resource “Scientists of the NAES of Ukraine” which contains information about the leading scientists of the NAES of Ukraine which includes biographical information, creative path, the main works published by them, etc. The proposed resource can be useful for scientists, teachers, historians, education seekers as a validated source for scientific research.

Keywords: electronic resource, scientists of the NAES of Ukraine, biographical information, knowledge base.

УДК 37(091)(450)-51Монтессорі:[002.1=131.1:001.891.3]

А. П. ДУРДАС
ORCID ID: 0000-0001-6456-6108
доктор філософії,
старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
e-mail: durdas@ukr.net

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДОМОЇ ПЕДАГОГІНИ МАРІЇ МОНТЕССОРІ (1870–1952) У ДЖЕРЕЛАХ ІТАЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Висвітлено окремі аспекти життя, діяльності та методики відомої італійської педагогині Марії Монтерсорі у джерелах італійською мовою.

Ключові слова: Марія Монтерсорі, педагогиня, джерело, методика, італійська мова.

Марія Монтерсорі (народилась – 31.08.1870, м. К’яравалле, Італія; померла – 06.05.1952, м. Нордвейк-ан-Зе, Нідерланди) – відома італійська педагогиня, лікар. Створила власну оригінальну систему виховання і навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, відому як «методика Монтерсорі», яку застосовували спочатку у вихованні італійських дітей, а потім у всьому світі [5; 7; 4; 8].

Життя, діяльність та методику педагогині описано в італійських джерелах, зокрема в книгах, дисертаціях, статтях. Так, італійська дослідниця Вікторія Босна (Vittoria Bosna), зауважує, що Марія Монтессорі – одна з найцікавіших постатей на італійській педагогічній сцені ХХ ст., зачарувала багатьох учених, оскільки була архітектором «повторного відкриття дитини» [1, с. 38]. Дослідниця також стверджує, що своїми роботами М. Монтессорі вписала безсмертну сторінку в історію освіти, відтак і в історію людської цивілізації. Отож, на її думку, сьогодні є всі підстави вважати М. Монтессорі «громадянкою світу» [1, с. 38].

Своєю чергою, Фульвіо де Джьорджі (Fulvio De Giorgi), Вільям Гранді (William Grandi) та Паола Трабальціні (Paola Trabalzini) вказують на збільшення кількості досліджень особистості та педагогічної спадщини Марії Монтерссорі в Італії [6, с. 5]. Дослідники зауважують, що опубліковані праці реконструюють важливі аспекти людського та інтелектуального досвіду М. Монтессорі в національному та міжнародному контексті, а також освітнього руху, який носить її ім'я, що дозволяє чітко простежити аспекти й динаміку особистості, закарбованої в історії педагогіки Італії та за її межами [6, с. 7].

На думку Франко Камбі (Cambi Franco), М. Монтесоорі як педагог критично осмислила важкі історичні процеси ХХ ст. та своєю працею довела універсальну цінність освіти, її міцний зв'язок зі свободою людини, а також окреслила її мету – сприяти якнайбагатшому «людському становленню» кожного індивіда [2, с. 126].

Барбара Карпара (Barbara Caprara) у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії розглядає віхи біографії Монтессорі, зокрема її становлення як педагогині новітнього світу [3]. Дослідниця аналізує психологічні основи методики Монтессорі, зауваживши, що довіра до психологічного потенціалу дитинства відіграє фундаментальну роль у мисленні Монтессорі, довіра, яка дозволяє їй окреслити новий психологічний профіль дитини, сповнений елементів очікування щодо найновіших надбань психології [3, с.21].

Висновки. Звернення науковців і практиків до педагогічних ідей М. Монтессорі пов'язане насамперед із запитом на виховання вільної особистості, здатної до самостійних активних пошуків самореалізації. Подальших досліджень потребує вивчення цього аспекту у джерелах італійською мовою.

Список використаних джерел

1. Bosna V. Maria Montessori uno sguardo diverso sull'infanzia. *Foro de Educación*. 2015. Vol. 13, no. 18. P. 37–50. Doi: <http://dx.doi.org/10.14516/fde.2015.013.018.002>.
2. Cambi F. Maria Montessori tra epistemologia e psicopedagogia: qualche riflessione. *Studi Sulla Formazione*. 2015. Vol. 18, no. 2. P. 125–130. Doi: http://dx.doi.org/10.13128/Studi_Formaz-18019.
3. Caprara B. Sperimentare le idee di Maria Montessori: percorso di ricerca nella scuola primaria trentina : tesi di dottorato / Univ. degli Studi di Trento. Trento, 2019. 170 p.
4. Trbalzini P. Il metodo della pedagogia scientifica di Maria Montessori: strutture, sviluppi, edizioni : tesi di storia della pedagogia per la laurea in filosofia / relatore Giacomo Cives ; correlatore Nicola Siciliani De Cumis ; Univ. degli Studi di Roma "La Sapienza". Roma, 1996–1997. 2 vol.
5. Chi era Maria Montessori? *International Montessori Institute* : the site. Barcelona, 2023. URL: <https://montessorispace.com/it/maria-montessori/> (date of appeal: 10.05.2023).

6. De Giorgi F., Grandi W., Trabalzini P. Maria Montessori, i suoi tempi e i nostri anni. Storia, vitalità e prospettive di una pedagogia innovativa. *Rivista di Storia dell'Educazione*. 2021. Vol. 8, no. 2. P. 3–8. Doi: <http://doi.org/10.36253/rse-12307>.

7. Maria Montessori. Profilo biografico-intellettuale di Maria Montessori. URL: <http://www.cultureducazione.it/storiaeducazione/montessori.htm> (data di accesso: 10.05.2023).

8. Чепіль М., Дудник Н. Педагогіка Марії Монтессорі : навч. посіб. / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Київ : Слово, 2017. 271 с.

UDC 37(091)(450)-51Монтессорі:[002.1=131.1:001.891.3]

A. P. DURDAS

ORCID ID: 0000-0001-6456-6108

*Doctor of Philosophy, Senior Researcher
of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics of
V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine
e-mail: durdas@ukr.net*

LIFE AND ACTIVITIES OF THE FAMOUS EDUCATOR MARIA MONTESORORI (1870–1952) IN ITALIAN LANGUAGE SOURCES

Abstract. Certain aspects of the life, activities and methods of the famous Italian pedagogue Maria Montessori are highlighted in sources in Italian.

Key words: Maria Montessori, pedagogy, source, method, Italian language.

УДК 82-94:316.75

Н. І ЛЮБОВЕЦЬ

ORCID ID: 0000-0002-8811-6627

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу теорії та методики біобібліографії
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
Київ, Україна
e-mail: n.i_lyubovets@ukr.net*

МЕМУАРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ : ДОСВІД ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Анотація. Розглянуто мемуари як інструмент ідеологічного впливу на основі аналізу часописів та збірників к. XIX – 20–30–х років XX ст. Підкреслено важливість спогадів у формуванні ідеології, їх джерелознавчий та комунікативний потенціал. Акцентовано увагу на тому, що спогади використовували як у контексті створення вітчизняної історії, національно-орієнтованих смислів так і у формуванні канонів радянської ідеології та історичної науки. Актуалізовано необхідність збору спогадів про сучасну війну.

Ключові слова: мемуари, ідеологія, комунікація, джерельна база, сучасні проекти.

Мемуари є важливим складником національно-культурного надбання, який відіграє роль у збереженні та передачі інформації про минулі події. Їхня меморіальна функція базується на індивідуальному досвіді автора, що робить їх важливими для розуміння історії та культури нашої країни. Однак мемуари мають і важливе соціальне значення – вплив на формування суспільної свідомості. Вони можуть впливати на формування національно орієнтованих смислів та наративів, що сприяє формуванню ідеології. Ідеологія – це сукупність уявлень, переконань та ідей, зосереджених на стосунках людей у суспільствах та призначених виправдовувати чи змінювати ці взаємини. Мемуари у цьому контексті стають інструментом впливу на формування певних ціннісних переконань та об'єднання людей для колективних дій. У такий спосіб мемуари впливають на культурні процеси суспільства і допомагають формувати національну свідомість та ідентичність.

Розуміння цих властивостей мемуарів, що їм притаманні іманентно, з'явилося у науковій та громадській спільноті у кінці ІХ ст., коли було започатковано перші історико-етнографічні, літературні та наукові часописи та збірники, в програмі діяльності яких зафіксовано завдання по пошуку, археографічному опрацюванню та публікації давніх українських мемуарів, заклик до написання мемуарів сучасниками та цілеспрямованому їх збору. Серед таких часописів назвемо «Основу» (1861–1862), «Киевскую старину» (1882-1906), «Літературно-науковий вістник» (1898–1932 з перервами), «За сто літ» (1927–1930) [1], «Україна» (1914–1918, 1924–1932) [3] та ін. Створенні в умовах Українського національного відродження (к. ХІХ ст.–поч. ХХ ст.) та у 20-30-х роках ХХ ст. на хвилі революційних змін вони відігравали провідну роль у консолідації українського суспільства навколо ідеї української незалежності, боротьби за політичні права та слугували майданчиком для трансляції в суспільний простір національно-орієнтованих смислів, створення кола власних героїв, що сприяло формуванню національної ідеології як основи формування національної свідомості і національно-державної ідентичності.

Засновані за ініціативи провідних громадських, культурних та наукових діячів України та за їхньої безпосередньої участі ці часописи публікували мемуарні наративи про значущі історичні події вітчизняної історії та культури, розповідали про її діячів. Серед засновників, редакторів, видавців бачимо відомі імена: В. Білозерський, О. Кістяківський, М. Костомаров, П. Куліш, («Основа»); В. Антонович, О. Лазаревський, Ф. Лебединцев, О. Лашкевич, Є. Ківлицький, В. Науменко («Киевская старина»); М. Грушевський («За сто літ», Україна»); Д. Багалій, С. Веселовський, О. Гермайзе, В. Данилевич, С. Єфремов, А. Кримський, В. Перетц, П. Тутковський («Україна») та ін. Завдяки їхнім зусиллям та наполегливій праці редакційних колегій названих видань в науковий та суспільний простір було введено чимало раніше невідомих історико-біографічних джерел, які стали ґрунтовною джерельною базою суспільної комунікації та вітчизняної історичної науки.

Однак саме у 20–30-ті роки ХХ ст. радянська влада активно формувала свою ідеологію та джерельну базу історичної науки, яка мала утвердити правильні постулати, закріплені в історичній періодизації, термінології, тематиці, «героях». У цьому процесі мемуари були використанні як механізм ідеологічного впливу радянської влади на суспільство. Це дає нам можливість говорити про істпартівський дискурс українських мемуарів на противагу ВУАНівському [2].

Істпартівський дискурс пов'язаний з функціонуванням Комісії з історії Жовтневої революції та Комуністичної партії (скорочена назва – Істпарт (історія партії) та її друкованого органу («Летопись революции») в Україні. Редколегія журналу докладала чимало зусиль для публікації мемуарів, у яких реальність було спотворено, вона мала вигляд штучного конструкту, «підігнутого» під радянський канон. Проте досвід активного використання мемуарів у радянській ідеології розкриває потенційні можливості мемуарних наративів у процесі формування та утвердження власних/радянських смислів в історичній науці та суспільстві для конструювання цінностей «нової радянської людини», життя якої мало цілковито служити партії.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, тим паче в умовах російсько–української війни мемуари все більше набувають цінності як чинник формування переможної стратегії поведінки, як інформаційний ресурс згуртування суспільства, як інструмент подолання національної та особистої травми. Зараз ми лише на початку довготривалої, системної роботи щодо збирання та документування спогадів, розроблення новітніх методик пошуку та зберігання для подальшого наукового опрацювання. Цю роботу можна успішно здійснити за активної участі працівників наукової, педагогічної, музейної, бібліотечної спільноти, а також громадської ініціативи.

Уже зараз є приклади долучення до процесу збору спогадів про сучасну війну. Наприклад, на сайті Інституту історії України започатковано проєкт «Війна. документи. Свідчення» (лінк – <http://resource.history.org.ua/project/0000049>), який вміщує документальні та мемуарні свідчення. Інститут національної пам'яті України оголосив про відкриття проєкту «Збір свідчень про людяні та мужні діяння під час Російсько-української війни» (лінк – <https://uinp.vk.gov.ua/press-centr/novyny/uinp-ogoloshuye-zbir-svidchen-pro-lyudyani-ta-muzhni-diyannya-pid-chas-viyny>). до якого долучаються обласні державні адміністрації, освітні заклади, бібліотеки, громадські організації, медіа та громадяни України. У цьому проєкті збираються свідчення про дії цивільних на окупованій території чи в районі бойових дій (прифронтових територіях). Подібні проєкти можуть бути започатковані на центральному та регіональному рівнях, що збагатить загальну палітру осмислення трагедійності війни та створить потужну джерельну базу для багатьох дисциплін сучасної гуманітаристики. Для досягнення цих цілей необхідно активне долучення найширшого кола працівників наукової, педагогічної, музейної, бібліотечної спільноти та громадської ініціативи.

Список використаних джерел

1. Любовець Н. І. Мемуарна складова академічного збірника «За сто літ»: основні жанри та сюжети. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. Вип. 17. С. 93–112. Doi: <https://doi.org/10.15407/ub.17.093>.
2. Любовець Н. І. Істпартівський дискурс в українському мемуарному наративі 20–30-х років ХХ ст. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2021. Вип. 21. С. 210–230. Doi: <https://doi.org/10.15407/ub.21.210>.
3. Любовець Н. І. Мемуарний наратив часопису «Україна»: автори / герої та форми репрезентацій. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац.

UDC 82-94:316.75

MEMOIRS AS A TOOL OF IDEOLOGICAL INFLUENCE: EXPERIENCE AND MODERN CHALLENGES

N. I. LYUBOVETS

ORCID ID: 0000-0002-8811-6627

*Ph.D. (History), Head Department of Theory and
Methods of Biobibliography,
Institute of Biographical Research,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine
e-mail: n.i_lyubovets@ukr.net*

Abstract. Memoirs are considered as a tool of ideological influence based on the analysis of periodicals and collections of the 1920s–23s of the 20th century. The importance of memories in the formation of ideology, their source research and communicative potential is emphasized. Attention is focused on the fact that memories were used both in the context of the creation of national history, nationally oriented meanings, and in the formation of the canons of soviet ideology and historical science. The need to collect memories of the modern war has been updated.

Keywords: memoirs, ideology, communication, source base, modern projects.

УДК 929:82-93](477):930.25(477-25)ЦДАМЛМ

Н. П. МАРЧЕНКО

ORCID ID: 0000-0001-9814-0826

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Київ
e-mail: np_marchenko@ukr.net*

ОСОБОВІ ФОНДИ ДИТЯЧИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ–МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ ЯК ДжЕРЕЛЬНА БАЗА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ

Анотація. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України зберігає значні фонди, пов'язані з життєдіяльністю дитячих письменників України. Фонди особового походження письменників ХХ ст. (як ось, Н. Л. Забіли, І. А. Багмута, Г. П. Бойка, О. Д. Іваненко, О. І. Копиленко та ін.) зафіксували

драматичні події формування на українських теренах «людини радянської», зокрема і в межах освітньої системи. Більшість із них на сьогодні мало досліджені.

Ключові слова: біографістика, педагогічна біографіка, біографія дитячого письменника, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України.

Вивчення творчої біографії дитячих письменників України відкриває нові перспективи в дослідженні педагогічної біографіки, зокрема і в царині її джерельної бази. Адже творчість і життя дитячих письменників зазвичай тісно пов'язане з освітньою системою та відображають як її стан, так і внутрішні, часто не збережені в інших документах, «підводні течії». Зокрема дехто з дитячих письменників ХХ ст. були впливовими радянськими функціонерами та публічними особами, тож і своїми текстами, і участю у різноманітних громадських, творчих і галузевих «радах», рецензіями, виступами в пресі та на «відкритих» і «закритих» зібраннях вони прямо впливали на формування гуманітарних стратегій в освіті, на світогляд освітян і юного покоління.

На 01.01.2023 р. на постійному зберіганні в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України) перебуває 1435 фондів, зокрема 1310 фондів особового походження та 125 фондів установ і організацій (див.: <https://csamm.archives.gov.ua/про-архів/склад-та-характеристика-фондів/>). Серед них – унікальні особові фонди низки дитячих письменників ХХ ст., які напрочуд широко й ґрунтовно відображають час життя та особистість персоналії, як ось: фонд 152 «Багмут Іван Андріанович (1903-1975)», що містить 1044 справи; фонд 702 «Забіла Наталя Львівна (1903-1985)», 662 справи; фонд 771 «Бойко Григорій Пилипович (1923-1978)», 402 справи; фонд 740 «Копиленко Олександр Іванович (1900-1958)», 323 справи; фонд 242 «Пригара Марія Аркадіївна (1908-1983)», 142 справи; фонд 1345 «Чухліб Василь Васильович (1941-1997)», 165 справ та ін. Ще низка менших за обсягом особових фондів дитячих письменників містять документи, що відображають переважно «зовнішнє» життя персоналії (найчастіше, більшість епістолярію, щоденників тощо в цьому випадку залишається у домашніх архівах спадкоємців, локальних [краєзнавчих, галузевих тощо] установах, або ж були втрачені), як ось: фонд 1088 «Білоус Дмитро Григорович (1920-2004.)», 11 справ; фонд 1432 «Близнець Віктор Семенович (1933-1981)», в обробці; фонд 562 «Іваненко Оксана Дмитрівна (1906-1997)», 65 справ; фонд 1014 «Кава Віктор Іванович (1937-2004)», 8 справ; фонд 478 «Малик (справжнє прізвище Сиченко) Володимир Кирилович (1921-1998)», 7 спра; фонд 892 «Нестайко Всеволод Зіновійович (1930-2014)», 6 справ; фонд 1416 «Познанська Марія Авакумівна (1917-1995)», 2 справи; фонд 756 «Трублаїні (справжнє прізвище Трублаєвський) Микола Петрович (1907-1941)», 22 справи; фонд 774 «Чалий Богдан Йосипович (1924-2008)», 28 справ та ін.

Для педагогічної біографіки цікавим джерелом є насамперед збережені у фондах широкі за проблематикою виступи дитячих письменників у пресі та на різноманітних зібраннях, пов'язаних з освітою (починаючи з широко знаних «війни за казку», «безпроблемності» та пошуків «героя», й завершуючи відкритими зверненнями Н. Забіли з вимогою ввести до радянського повсякдення повзунки та відповідний одяг для малюків, виступами Гр. Бойка на захист «сміху» чи

В. Близнеця – про право дітей на глибокі душевні переживання). Також значний інтерес становить листування письменників із освітянами, зокрема відгуки останніх про твори для дітей, їхній вплив на читачів у різних куточках країни. Спецефічний пласт документів – це спогади про власне шкільне дитинство та юність, педагогічний досвід, зазвичай відображені в автобіографічних творах авторів, а також листування з товаришами та вчителями (скажімо, Гр. Бойко, В. Нестайко підтримували шкільну дружбу все життя). Також дитячі письменники зазвичай багато листувалися, інколи ставали «друзями» певного навчального закладу (найчастіше, сиротинців чи школи, в якій навчалися). Так, в архіві Гр. Бойка збережено документи про його численні зустрічі з дітьми, гостювання учнів у його домі, переписку письменника з юними читачами тощо.

Також особливої уваги дослідника педагогічної біографіки заслуговують фонди низки організацій, що зберігаються у ЦДАМЛМ України та розкривають творчість дитячих письменників України, а саме: фонд 667 «Державне спеціалізоване видавництво дитячої літератури «Веселка» Державного Комітету зв'язку та інформації України» (4487 справ), фонд 1189 «Редакція щомісячного всеукраїнського дитячого журналу для молодших школярів “Барвінок”» (249 справ), фонд 590 «Національна Спілка письменників України та Центральний будинок літераторів» (2675 справ) тощо. Йдеться не лише про рукописи текстів, які увійшли до шкільних програм різних років, взаємовплив освітніх і літературних контекстів у процесі становлення радянської ідеологічної системи, а й про мало знані артефакти, котрі ілюструють ту чи іншу деталь історії освіти в Україні. Скажімо, у фонді 590 («НСПУ») поряд із іншим зберігається «Рукопис конкурсного підручника з української радянської літератури для 10 класу середньої школи: М. П. Бажан, Остап Вишня, А. В. Головка, О. П. Довженко, О. Є. Корнійчук, І. А. Кочерга, М. Г. Куліш, В. М. Сосюра, П. Г. Тичина, М. Т. Рильський, Ю. І. Яновський (1970)» із правками й зауваженнями спілчан, «Фотоальбоми з життя учнів шкіл-інтернатів м. Донецька, Великоберезнянської, Расківської (1965) тощо.

На жаль, більшість особових фондів дитячих письменників України, зокрема й ті, що зберігаються у ЦДАМЛМ України, все ще недостатньо досліджені. Унікальні документи чекають на увагу науковців і, вірю, розкриють нам чимало цікавого про людські долі і збагатять історію вітчизняної освіти.

UDC 929:82-93](477):930.25(477-25)ЦДАМЛМ

N. P. MARCHENKO

ORCID ID: 0000-0001-9814-0826

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Department of Theory and Methods of Biobibliography,

Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: np_marchenko@ukr.net

**PERSONAL FUNDS OF CHILDREN'S WRITERS OF UKRAINE OF THE
CENTRAL STATE ARCHIVE–MUSEUM OF LITERATURE AND ART OF
UKRAINE AS A SOURCE BASE OF MODERN PEDAGOGICAL BIOGRAPHY**

Abstract. The Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine preserves significant funds related to the life activities of children's writers of Ukraine. Funds of personal origin of writers of the 20th century (for example, N. L. Zabyla, I. A. Bagmut, G. P. Boyko, O. D. Ivanenko, O. I. Kopilenko, etc.) contain documents about the dramatic events of the formation of the “Soviet people” on Ukrainian territory. Also the role of the educational system in these processes. Most of them are little researched today.

Keywords: biography, pedagogical biography, biography of a children's writer, Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine.

УДК 378(091)(477)-051 Лучицький

О. О. МАТРОС

ORCID ID: 0000-0001-6541-1941

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманського державного

педагогічного університету імені Павла Тичини

м. Умань

e-mail: oljmatros@gmail.com

ПОСТАТЬ ІВАНА ВАСИЛЬОВИЧА ЛУЧИЦЬКОГО В СУЧАСНОМУ БІОГРАФІЧНОМУ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. В публікації окреслено основні напрями просвітницької діяльності Івана Лучицького та його педагогічні погляди.

Ключові слова: Іван Лучицький, педагогічна персоналія, методика навчання, педагогічні погляди вченого.

Особистість Івана Лучицького майже півтора сторіччя привертає увагу, як істориків, так і педагогів, що зумовлено, з одного боку, неоднозначною особистістю вченого, а з іншого – наявністю у його спадщині цінних науково-історичних праць. Він збагатив науку корисними дослідженнями з історії, численними новими фактами та власними висновками і методами педагогічної діяльності.

У результаті історіографічного аналізу проблеми та джерельної бази дослідження, а також систематизації архівних джерел встановлено окремі біографічні відомості з життя і творчості Івана Лучицького, досліджено напрями просвітницької діяльності вченого (видавничу, громадсько-благодійну, культурно-освітню) та ідейні переконання щодо самобутності української мови, охарактеризовано його педагогічні погляди, зміст педагогічно-просвітницької та редакторсько-публіцистичної праці.

Історіографічний аналіз педагогічної персоналії Івана Лучицького здійснено за чотирма хронологічними періодами його педагогічної та просвітницької діяльності у вітчизняній науці: *перший період* (1884–1917) – прижиттєва історіографія, *другий період* (1918–1922) – історіографія часів більшовицької влади; *третій період* (1922–1990) – історіографія радянського періоду; *четвертий період* (1991–2000) – історіографія незалежної України.

Для сучасних учених характерним є посилення інтересу до постаті Івана Лучицького і прагнення до об'єктивного аналізу його ролі і значення в історії розвитку освіти і науки України. Серед широкого масиву різноманітних праць про Івана Лучицького предметом дослідження стали ті, що стосувалися його педагогічної спадщини та просвітницької діяльності.

Адже, аналіз педагогічних поглядів І. Лучицького та його методики викладання історії у закладі вищої освіти свідчать, що на те, які проблеми освіти і виховання дітей та молоді він виокремлював і вирішував, впливала суперечлива суспільно-політична ситуація другої половини XIX – на початку XX ст. в Україні, яка була частиною Російської імперії. Відсутність українських шкіл, українознавчого елементу в навчально-виховному процесі, віджила догматично-схоластична система навчання – все це спонукало І. Лучицького працювати над створенням ефективної системи освіти з використанням методики провідних європейських університетів, розробляти та обґрунтовувати дидактичні і просвітні засади ефективного навчально-виховного процесу.

UDC 378(091)(477)-051 Лучицький

O. O. MATROS

ORCID ID: 0000-0001-6541-1941

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department

of Social Pedagogy and Social Work of the

Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University,

Uman

e-mail: oljmatros@gmail.com

Abstract. The publication outlines the main directions of Ivan Luchytskyi's educational activities and his pedagogical views.

Key words: Ivan Luchytskyi, teaching staff, teaching methods, pedagogical views of the scientist.

УДК 37(091)(477)"1917/1920"

В. В. ОЛІЙНИК

ORCID ID: 0009-0000-1148-3800

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психології Хмельницького інституту МАУП

м. Хмельницький

e-mail: kaf_soc_hum213@ukr.net

УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ ПРО РОЗБУДОВУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ (1917–1921) КРІЗЬ ПРИЗМУ СЬОГОДЕННЯ

Анотація: розкрито погляди українських педагогів 1917–1921 рр. щодо розвитку національної освіти крізь призму сьогодення; звернено увагу на національний компонент у змісті освіти.

Ключові слова: національна освіта, розбудова, українські педагоги, освітня система, Україна.

Нині під час розбудови Нової української школи в умовах російсько-української війни вкрай актуальним є досвід доби Української революції (1917–1921), а саме функціонування системи освіти, в яку тоді було внесено суттєві зміни з метою розвитку культури, самобутності і самоусвідомлення українського народу.

Сучасні вітчизняні вчені крізь призму сьогодення аналізують національну освіту згаданого періоду, засвоюють досвід і ідеї популярні тоді. Такі дослідження відіграють важливу роль у розвої педагогічної царини теперішньої України. Українські науковці (Л. Березівська, А. Боровик, Н. Гупан, І. Зайченко, А. Кравченко, Н. Ротар, Б. Ступарик та ін.) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 12] вивчають історичний контекст, тогочасні обставини і виклики, щоб зрозуміти методи, які використовували попередники. Це допомагає скорегувати дійсну освітню систему, зокрема, впровадивши корисні набутки минулого. Наприклад, розвиток рідної мови, культури і національної свідомості дітей та молоді – це для України надзвичайно актуально було і у 1917–1921 рр., і тепер.

Українські педагоги досліджуваного періоду (1917–1921) (М. Дем'яновський, О. Дорошкевич, В. Дурдуківський, С. Русова, А. Холодний, Я. Чепіга та ін.) [7; 8; 9; 10; 11] писали про відродження і розбудову української освіти. Скажімо, Софія Русова закликала українців творити школу зі свідомим автохтонним натхненням. Вона вважала, що нова українська школа має сформувати патріотів з державницьким світоглядом, закоріненим в автентичне підгрунтя. Надзвичайну увагу звертала на національний компонент в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти – рідне оточення, український вчитель, відданий інтересам рідного народу [8, с. 6; 11]. Відстоював ідею українізації національної системи освіти і Володимир Дурдуківський. Він закликав освітніх діячів відроджувати українські звичаї і традиції, організовувати шкільні свята, присвячені пам'яті Т. Шевченка [7].

Отже, вітчизняні педагоги доби УНР створили цікаві навчальні програми і методики формування національної освітньої системи, прислужилися утвердженню української мови як основної мови навчання. І хоча українська революція зазнала поразки, Україну загарбали більшовики, однак ідеї українських педагогів заклали підмурівок українізації освіти в ранню радянську епоху, в 1920-х роках [3] і стали корисними під час відродження національної освіти за незалежної України з 1991 р. [12].

Важливо врахувати, що розбудова національної освіти в Україні протягом 1917–1921 рр. мала певні особливості і контекст. Проаналізувати цей досвід можна в таких аспектах, як національна самоідентифікація, впровадження української мови та культури в освітній процес, формування національних цінностей, створення нової педагогічної і методичної бази. Ці аспекти є актуальними й сьогодні, особливо у контексті збереження культури, розвитку мови, формування громадянськості в учнів.

Загалом дослідження ідей українських педагогів і освітніх діячів щодо національної освіти в Україні у 1917–1921 рр. крізь призму сьогодення може надати сучасним освітянам цінні уроки та підказати унікальні підходи, ефективні за нинішніх умов. А також посприяє збагаченню сучасного освітнього процесу,

зміцненню національного світогляду, формуванню громадянського суспільства та забезпеченню його сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Внесок Софії Русової у розбудову національної освіти: за матеріалами журналу «Вільна українська школа» (1917–1920). *Наук. зап. Психолого-педагогічні науки* : зб. наук. пр. / Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2016. № 1. С. 286–290.
2. Березівська Л. Д. Ідея національно-патріотичного виховання школярів у добу Української революції: за матеріалами журналу «Вільна українська школа» (1917–1920). *Рідна шк.* 2016. № 1. С. 57–62.
3. Березівська Л. Д. Колекція журналу «Вільна українська школа» (1917–1920) як джерело мікроісторії освіти України. *Історико-педагогічний альманах* / Ін-т педагогіки НАПН України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки. Умань, 2016. Вип. 1. С. 4–9.
4. Березівська Л. Д. Реформа шкільної освіти в добу Центральної Ради як перший національний досвід. *Шлях освіти.* 2006. № 2. С. 40–46.
5. Березівська Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2019. 251 с.
6. Березівська Л. Д. Розробка Наркомосом УСРР системи шкільної освіти та її апробація в контексті соціально-економічних та суспільно-політичних детермінант (1920–1924). *Історико-педагогічний альманах* / АПН України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки. Київ, 2007. Вип. 1. С. 9–19.
7. Дурдуківський В. Ф. Матеріали до шкільних ранків і вечірок в пам'ять Т. Шевченка. *Вільна укр. школа.* 1918. № 7. С. 145–156.
8. Русова С. Ф. Драматичний інстинкт у дітей. *Пед. журнал.* 1917. № 7-12. С. 5–13.
9. Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф. Вибрані педагогічні твори : навч. посіб. / упоряд., наук. ред. Л. Д. Березівська ; Ін-т педагогіки АПН України. Харків : ОВС, 2006. 328 с.
10. Яків Теофанович Чепіга (Зеленкевич) : (з нагоди тридцятиліття його пед., літ., наук. і громад. праці : роки 1895–1925). *Шлях освіти.* 1925. № 12. С. 141–144.
11. Русова С. Ф. Національна школа // ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 3889. Оп. 1. Спр. 9. 85 арк.
12. Berezivska L. Pedagogical discourse on the new Ukrainian school 1917–1921: using newly gained independence to reach out to the world's ideas after the fall of the Russian Empire. *History of Education.* 2023. Vol. 52, iss. 1. P. 17–31. Doi: <https://doi.org/10.1080/0046760X.2022.2126532>.

UDC 37(091)(477)"1917/1920"

V. V. OLIINYK

ORCID ID: 0009-0000-1148-3800

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Psychology,

Khmelnytskyi Institute of MAUP

e-mail: kaf_soc_hum213@ukr.net

UKRAINIAN EDUCATORS ON THE DEVELOPMENT OF NATIONAL EDUCATION (1917-1921) THROUGH THE PRISM OF THE PRESENT

Abstract: The paper explores the views of Ukrainian educators from 1917 to 1921 regarding the development of national education in the context of the present day. The educational aspect of the 1917-1921 period is analyzed, with emphasis on the national component in the educational content.

Key words: national education, development, Ukrainian educators, educational system, Ukraine.

УДК 37(091)(477)-051Гнилосиров

В. В. ПАТИК

ORCID ID: 0000-0003-2423-8745

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник

Інституту біографічних досліджень НБУВ,

м. Київ

e-mail: victoriia@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В. С. ГНИЛОСИРОВА (1836–1900)

Анотація. Розглянуто основні віхи життя В. С. Гнилосирова, увагу зацентровано на його педагогічній діяльності, охарактеризовано особливості його викладацьких методів.

Ключові слова: В. С. Гнилосиров, педагогічна діяльність, В. П. Науменко.

Василь Степанович Гнилосиров (1836–1900) – знаний український педагог, письменник, громадський діяч. Він навчався в Полтавській гімназії (до 1857 р.), де його викладачами були О. І. Стронін та Л. І. Боровиковський. Згодом В. С. Гнилосиров вступив до Харківського університету (1857–1861) на медичний факультет, але потім перевівся на історико-філологічний. Утім він не завершив цього курсу і склав іспит на звання вчителя [1, с. 388]. Таке рішення В. С. Гнилосиров прийняв свідомо, оскільки не мав коштів, щоб навчатися, а також хотів працювати на педагогічній ниві. Окрім того, В. П. Науменко у статті писав, що В. С. Гнилосиров залишив навчання ще й через захоплення культурно-просвітницькою роботою [3, с. 303]. Після реформи в Україні у 1861 р. швидко розвивався просвітницький рух, що й вплинуло на В. С. Гнилосирова, який став одним із ініціаторів створення Харківської громади та її активним членом.

Першим місцем роботи педагога була повітова школа в Охтирці (1862–1863 рр.). Із 1864 до 1869 р. у Харкові він викладав російську мову та латину в училищі і гімназії. В. С. Гнилосиров також працював вчителем в Звенигородському двокласному міському училищі (1870–1873 рр.). А від 1873 р. в училищі Канева викладав російську мову, історію і географію.

В. С. Гнилосиров мав власні педагогічні підходи до викладання, вважав, що дитина має полюбити науку. А для цього потрібно «...учити розбірно, вияснити до розуму, а не довбати на пам'ять; учити ласкаво, а не грізно» [2, арк. 4]. В. С. Гнилосиров поважав своїх учнів, був з ними добрим і щирим. В. П. Науменко відзначав його майстерність, шанобливе і дружнє ставлення до вихованців, вміння зацікавити їх навчанням [3, с. 304].

Отже, майже 40 років В. С. Гнилосиров вів педагогічну діяльність, з них 23 працював у Каневі. Володів педагогічною майстерністю та мав професійний хист до

викладання, за це молодь була до нього прихильною. Вибравши професію педагога, В. С. Гнилосиров зумів виховати учнів-послідовників, які сповідували його ідеї просвітництва.

Список використаних джерел

1. Побірченко Н. С. Гнилосиров Василь Степанович. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 1 : X–XIX століття. С. 385–393.
2. Gnilosyrov V. Nabroski pedagogicheskogo haraktera // IP НБУВ (Ін-т рукопису Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського). Ф. 1. Спр. 5090. 6 арк.
3. Naumenko V. Pamyati V. S. Gnilosyrova. *Kiev. starina*. 1901. Т. 72, № 2. S. 301–307 (Otd. 1).

UDC 37(091)(477)-051Гнилосиров

V. V. PATYK,
ORCID ID: 0000-0003-2423-8745
candidate of historical sciences,
Senior Research Fellow
Institute of Biographical Studies of the NLUV,
Kyiv
e-mail: victoriia@ukr.net

FEATURES OF PEDAGOGICAL VIEWS OF V. S. HNYLOSYROV (1836-1900)

Abstract. the main pages of V. S. Hnylosirov's life are considered, attention is focused on his pedagogical activity, the peculiarities of his teaching methods are characterized.

Keywords: V. S. Hnylosirov, pedagogical activity, V. P. Naumenko.

УДК 016:37(092)(477.81)Дем'янюк

I. В. ПОЛІЩУК
ORCID ID: 0000-0003-0424-7396
доктор філософії (PhD),
викладач кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне
e-mail: iryna.polishchuk@rshu.edu.ua

БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРСОНАЛІ Т. Д. ДЕМ'ЯНЮК)

Анотація. Біобібліографічні покажчики – вид посібників, в яких вміщено списки творів певної особи або осіб, їхні біографічні дані, опубліковані документи (книги, газетні і журнальні статті тощо) про них – на особливому місці в українській педагогічній біографістиці, позаяк є достовірним джерелом історико-біографічних

досліджень. Для вивчення персоналії української педагогині, ученої, фундаторки експериментально-виховної діяльності на Рівненщині Т. Д. Дем'янюк важливе значення мають біобібліографічні показники. З'ясовано, що у біобібліографічному показнику 2019 р., приуроченому 75-річчю від дня народження Т. Д. Дем'янюк, зібрано і систематизовано відомості про її творчий і науковий доробок, який налічує понад 250 друкованих праць (за період 1972–2013 рр.), виданих окремими виданнями, а також опублікованих в наукових збірниках і періодиці.

Доведено, що цінність біобібліографічних показників полягає в представленій в них широкій бібліографічній базі.

Ключові слова. педагогічна біографістика, джерела історико-біографічних досліджень, біобібліографічні показники, персоналія, Т. Д. Дем'янюк.

В українській педагогічній біографістиці особливе місце належить біобібліографічним показникам – це вид посібників, які вміщують списки творів певної особи або осіб, їхні біографічні дані, опубліковані документи (книги, газетні і журнальні статті тощо) про них. Досить часто вони включають біографічний нарис (статтю), що містить оцінку діяльності особи, відомості про використані джерела, їх хронологічні межі [3, с. 462].

Біобібліографічні показники є достовірним джерелом історико-біографічних досліджень, які дають змогу повноцінно задовольняти інформаційні запити користувачів з конкретної теми, представляючи її комплексно, узагальнено й систематизовано. Специфікою біобібліографічних показників є спрямованість на відтворення життя і діяльності видатних українських педагогів.

Останніми десятиліттями персональна бібліографія набула великої популярності серед дослідників історії освіти й педагогіки. Приміром, для вивчення персоналії української педагогині, ученої, фундаторки експериментально-виховної діяльності на Рівненщині Т. Д. Дем'янюк важливе значення мають біобібліографічні показники «Дем'янюк Тамара Дмитрівна : біобібліографічний показник: (до 65-річчя від дня народження)» (2009) і «Тамара Дмитрівна Дем'янюк: біобібліогр. показч.» (2019) [1; 2]. Це фундаментальні науково-довідкові видання, орієнтовані на широке коло користувачів: науковців, аспірантів, докторантів, працівників науково-методичних центрів, наукових бібліотек, педагогів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами історії педагогічної та теоретико-методичної навчально-виховної діяльності.

У біобібліографічному показнику 2019 р., приуроченому 75-річчю від дня народження Т. Д. Дем'янюк, зібрано і систематизовано відомості про її творчий і науковий доробок, який налічує понад 250 друкованих праць (за період 1972–2013 рр.), виданих окремими виданнями, а також опублікованих в наукових збірниках і періодиці.

Цей біобібліографічний показник має свої особливості: широкий підхід до виявлення, збору, опису всіх праць педагога, опублікованих упродовж минулих років і не включених у попередню бібліографію. Це – навчально-методичні та науково-методичні посібники, методичні рекомендації, статті, вміщені в наукових збірниках, матеріалах наукових конференцій та публікації ученої у періодичних виданнях. Наукова школа Т. Д. Дем'янюк представлена дисертаціями на здобуття наукових ступенів кандидатів педагогічних наук, виконаних під її науковим

керівництвом. Біографію ученої представлено переліком основних дат життя і діяльності та відзнак і нагород, які розміщені в прямій хронології, після зазначеного року подано короткий запис основної події та назви нагороди.

Інформаційний масив бібліографічних матеріалів висвітлено в розділі «Твори Тамари Дмитрівни Дем'янюк», у якому матеріал згруповано в такій послідовності: окремі видання, статті в збірниках і періодичній пресі за прямою хронологією з виокремленням років видання, а в межах року – за зведеною українською абеткою назв творів. У покажчику використано суцільну нумерацію бібліографічних записів.

З метою розширення пошукових можливостей покажчика сформовано допоміжний апарат, який представлено іменним покажчиком прізвищ авторів, співавторів, упорядників, редакторів, видатних педагогів, відомості про яких є у бібліографічних записах та абетковим покажчиком назв праць Т. Д. Дем'янюк.

Цінність біобібліографічних покажчиків полягає в представленій в них широкій бібліографічній базі. Біобібліографічні покажчики можуть стати основою для подальших досліджень, у тому числі під час створення біобібліографічних словників, статей енциклопедичного та довідкового характеру, монографій, присвячених певній персоналії.

Незважаючи на розвиток інформаційних технологій, появу альтернативних джерел інформації, біобібліографічні покажчики зберігають своє науково-інформаційне значення, позаяк вони є важливою джерельною базою для вивчення історії педагогіки.

Список використаних джерел

1. Дем'янюк Тамара Дмитрівна : біобібліогр. покажч. : до 65-річчя від дня народж. / уклад.: С. Н. Грипич, М. П. Мельникович, Н. М. Гуменюк. Рівне : РДГУ, 2009. 124 с.
2. Тамара Дмитрівна Дем'янюк : біобібліогр. покажч. : до 75-річчя від дня народж. / упоряд. І. В. Поліщук. Рівне : РДГУ, 2019. 70 с.
3. Яценко О. Персональні бібліографічні покажчики – важливий складник у відтворенні життя і творчості українських діячів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : збірник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2011. Вип. 31. С.461–475.

UDC 016:37(092)(477.81)Дем'янюк

I. V. POLISHCHUK

ORCID ID: 0000-0003-0424-7396

Doctor of Philosophy (PhD),

Teacher at the Department of Theory and Methods of Education,

Rivne State University for the Humanities,

Rivne

e-mail: iryna.polishchuk@rshu.edu.ua

BIOBIBLIOGRAPHIC INDEXES AS A SOURCE OF PEDAGOGICAL BIOGRAPHY (ON THE EXAMPLE OF T. D. DEMIANIUK)

Abstract. Bio-bibliographic indexes are a type of manuals containing lists of the works of a certain person or people, their biographical data, published documents (books,

newspaper and journal articles, etc.) about them – take a special place in Ukrainian pedagogical biography, because they are a reliable source of historical and biographical research. Bio-bibliographic indexes of T. D. Demianiuk play an important role in studying her personality as Ukrainian teacher, scientist, founder of experimental and educational activities in the Rivne region. It was found out that in the bio-bibliographic index for 2019 year dedicated to the 75th anniversary of T. D. Demianiuk's birth, it was collected and systematized information about her creative and scientific heritage that includes more than 250 printed works (for the period 1972–2013), which were published as separate editions, as well as published in scientific collections and periodicals.

It has been proved that the value of bio-bibliographic indexes is in the wide bibliographic base presented in them.

Keywords: pedagogical biography, sources of historical and biographical research, bio-bibliographic indexes, personality, T. D. Demianiuk.

УДК 050.9"387":371:929

Л. О. ПОНОМАРЕНКО

ORCID ID: 0000-0002-4388-274X

канд. наук із соціальних комунікацій,
завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
e-mail: larisa_dnpb@ukr.net

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ЯК ДЖЕРЕЛО БІОГРАФІЧНИХ ВІДОМОСТЕЙ

Анотація. Висвітлено важливість календаря знаменних і пам'ятних дат для галузі освіти і педагогічної науки як достовірного джерела біографічних відомостей. Розглянуто специфіку видання та особливості його укладання. Проаналізовано наповнення фактографічної бази даних «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти», на основі якої щорічно упорядковується календар. Зроблено висновки, що календар зберігає своє науково-інформаційне значення.

Ключові слова: календар, фактографічна база даних «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти», ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, педагогічна біографіка.

Серед вторинної продукції, що її створює колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, слід виокремити «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки», який з невеликого інформаційного видання трансформувалася на фактографічну базу даних «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти». Метою календаря є подання хронологічного переліку визначних дат з історії як світової, так і вітчизняної освіти, педагогіки, психології та філософії, щоб у такий спосіб допомогти широкому колу освітян, починаючи від педагогічних і науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти, бібліотекарів освітянських книгозбірень, спланувати роботу, відшукати фактаж про ту чи іншу подію або особистість. Під час російсько-української війни видання має вагомe значення не

лише для збереження національної пам'яті, а й для поширення важливої інформації для духовного розвитку громадян, консолідації нації та утвердження української державності, це ще й форма боротьби проти фейків, форма захисту інформаційної безпеки держави.

У контексті виконання наукового дослідження «Інформаційні ресурси освітянських бібліотек у розвитку педагогіки, психології та освіти» (2020–2022) постало завдання зібрати і наповнити відповідну фактографічну базу даних (далі – ФБД). Визначено основні вимоги до заповнення полів. Об'єкти записів це – персоналії (особи); предмети (книги, події: свята, культурні та історичні віхи); заходи (виставки, конференції тощо). Кожен з об'єктів описується власним набором полів з відповідного робочого листа ФБД. Усі введені дати супроводжують лаконічні довідки з відомостями історичного та офіційного характеру, знайденими у друкованих виданнях та інших джерелах, посилання на них, як і на повні тексти – друковані чи електронні, можуть додаватися до записів. У записах також можливе посилання на пов'язані документи – як у поточній ФБД «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти», так і в електронному каталозі (база даних «Книги»). Технологію формування фактографічної бази даних викладено у практичному посібнику «Інформаційні ресурси бібліотек закладів освіти: формування та використання» [1].

Календар виконує декілька інформаційних функцій, серед яких варто виокремити такі: хроніка подій; довідкова інформаційна база персоналій, закладів освіти та наукових установ.

У фактографічній базі даних «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти» є понад 1,1 тис. записів, з них близько половини на персоналії. Об'єктивність – основний критерій формування фактографічної інформації, яку вирізняє лаконічність та доступна форма викладу. Наявність бібліографічних даних поряд з фактографічними відомостями забезпечує користувачів додатковими джерелами інформації для поглибленого вивчення, популяризує фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Для формування фактографічної бази даних передовсім використано такі авторитетні видання, як «Українська педагогіка в персоналіях» (у 2 кн., Київ, 2005), «Український педагогічний календар» (Київ, 2002), «Українська літературна енциклопедія» (у 5 т., Київ, 1988–1995), «Усі зарубіжні письменники» (Харків, 2005), «Лауреати Нобелівської премії, 1901–2001» (Київ, 2001), та ін. Перевагу надано тим фактографічним джерелам, які правдиво, неупереджено й всебічно подають інформацію, наприклад «Сучасна енциклопедія України», «Українська сучасна енциклопедія» (УСЕ), «Календар знаменних і пам'ятних дат» Національної парламентської бібліотеки України.

Одночасно із наповненням бази даних від 2020 р. здійснюється щомісячний онлайн проєкт «Календар знаменних і пам'ятних дат в галузі освіти» у соціальній мережі Facebook, який надає візуалізовану фактографічну інформацію.

«Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» на основі фактографічної бази даних щорічно формується для користувачів вебпорталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у відповідному розділі (<http://dnpb.gov.ua/ua/календар-знаменних-і-пам'ятних-дат-в/>).

У 2023 р. педагогічна громадськість відзначає ювілеї таких персоналій: Миколи Миколайовича Аркаса (1853–1909), українського історика, композитора,

культурно-освітнього діяча, письменника; Василя Назаровича Каразіна (1773–1842), відомого вченого-енциклопедиста, винахідника, просвітителя, педагога, громадського діяча; Петра Костьовича Волинського (1893–1982), українського педагога, методиста, літературознавця; Валентина Дмитровича Отамановського (1893–1964), українського історика, бібліографа, краєзнавця, педагога; Костянтина Дмитровича Ушинського (1823, ін. 1824–1870), видатного педагога-класика, новатора, реформатора шкільної освіти; Володимира Івановича Вернадського (1863–1945), українського вченого-природодослідника, мислителя-енциклопедиста, теоретика наукознавства і організатора науки; Василя Степановича Ільницького (1823–1895), українського історика, культурного діяча, педагога, письменника; Марії Миколаївни Грінченко (1863–1928), української письменниці, педагогині, журналістки, громадської діячки; Івана Матвійовича Стешенка (1873–1918), українського освітнього діяча, літературознавця, письменника, перекладача, та інших [2].

Деякі пам'ятні дати – маловідомі широкому загалу, тому необхідно проводити просвітницьку роботу, використовуючи різні форми соціокультурної діяльності у освітянських бібліотеках.

Отже, календар зберігає своє науково-інформаційне значення: вводить у науковий обіг чимало інформації про видатних діячів педагогічної науки, освіти та культури, подаючи уточнені біографічні дані; є важливою джерельною базою для вшанування пам'яті про відомих і призабутих науковців та освітян, забезпечує відзначення ювілейних і пам'ятних дат; допомагає організувати і провести книжкові виставки, перегляди, масові заходи.

Список використаних джерел

1. Інформаційні ресурси бібліотек закладів освіти: формування та використання : практич. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; авт.: Григоревська О. В., Матвійчук О. Є., Вараксіна Н. В., Кропачева Н. М., Бойко С. Т. ; наук. ред. Пономаренко Л. О. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. 181 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 28). URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=32839> (дата звернення: 18.05.2023).

2. Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки на 2023 рік / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; підгот: Павленко Т. С., Вараксіна Н. В., Ніколаєнко Я. М., Смола Л. М., Щегельська К. Б. Київ, 2022. 101 с. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/Kalendar_2023.pdf (дата звернення: 18.05.2023).

UDC 050.9"387":37]:929

L. O. PONOMARENKO

ORCID ID: 0000-0002-4388-274X

PhD (Social Communication Studies),

Head of the Department of Scientific and Educational Information Resources at

V.O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: larisa_dnpb@ukr.net

CALENDAR OF SIGNIFICANT AND MEMORABLE DATES IN THE FIELD OF EDUCATION AND PEDAGOGICAL SCIENCE AS A SOURCE OF BIOGRAPHICAL INFORMATION

Abstract. The role of the calendar of significant and memorable dates in the field of education and pedagogical science as a reliable source of biographical information is highlighted. The specifics of the edition and the peculiarities of its compilation are considered. The content of the factual database “Significant and memorable dates in the field of education” was analyzed, on the basis of which the calendar is prepared annually. It was concluded that the calendar retains its scientific and informational value.

Keywords: calendar, factual database “Significant and memorable dates in the field of education”, V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, pedagogical biography.

УДК 37(091)(477)-051Духнович:004.774:[026:37](477.411)ДНПБ

С. В. ТАРНАВСЬКА

ORCID: 0000-0003-0981-939X

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

e-mail: Tarnavskasy@ukr.net

СТОРІНКА «ДУХНОВИЧ ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ» ЯК СКЛАДНИК ЕЛЕКТРОННОГО ІНФОРМАЦІЙНО- БІБЛІОГРАФІЧНОГО РЕСУРСУ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

Анотація. Представлено персональну сторінку «Духнович Олександр Васильович» у структурі електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Розкрито структуру сторінки та коротко висвітлено її зміст. Аргументовано вагомий джерельний потенціал інформаційного контенту сторінки у здійсненні історико-педагогічних досліджень.

Ключові слова: О. В. Духнович, педагог, народна педагогіка, педагогічна біографіка, електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу», ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Відважна боротьба українського народу за цілісність та незалежність своєї країни, потужна хвиля національно-культурного відродження, активні державотворчі процеси зумовили зміни в пріоритетних напрямках розвитку освіти й педагогіки. Реформування освітньо-педагогічного простору спонукає до переосмислення історичного досвіду з позицій сьогодення, звернення до творчого надбання відомих українських освітян, педагогів, учених, які зробили вагомий внесок у розвиток національної освіти й педагогічної думки України, повернення забутих імен в українське суспільство та збереження їх для прийдешніх поколінь.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) відіграє важливу роль в інтеграції та поширенні педагогічного біографічного знання [1; 2; 7]. Із 2008 р. фахівці установи активно розвивають електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу», який представлено на вебпорталі ДНПБ (<http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno->

[bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/](#)). Пропонований ресурс «сприяє задоволенню інформаційних потреб сфери освіти, педагогіки в історико-біографічній інформації, поглибленню знання про життя та діяльність, погляди та світоглядні цінності педагогів і освітян минулого, поширенню демократичних і гуманістичних ідей про розвиток української і зарубіжної освіти» [2, с. 10]. Ресурс складається з персональних сторінок, присвячених українським та зарубіжним педагогам. Враховуючи наукові здобутки, його постійно удосконалюють (створюють нові сторінки, систематично поповнюють наявні), завдяки цьому ресурс не втрачає актуальності та затребуваності. Нині тут представлено бібліографічні відомості про понад 80 персоналій.

І у цій когорті відомих культурно-освітніх діячів помітне місце посідає Олександр Васильович Духнович (1803–1865) – український педагог, письменник, організатор народної освіти на Закарпатті, громадський діяч, просвітитель, священник, автор шкільних підручників, першого у Західній Україні систематизованого посібника з педагогіки для народних учителів, засновник понад 70-ти шкіл, Товариства Івана Хрестителя, що мало на меті допомагати здібним, але незаможним гімназістам [6, с. 242–243]. О. В. Духнович пропагував ідеї народності освіти, навчання рідною мовою, вивчення народної творчості (народна педагогіка), боровся за самоствердження свого народу, закликав учителів розвивати в учнів почуття патріотизму: «На совість учителеві хай буде покладено і те, щоб в дітях збудив народолюбство і в серцях їх засвітив любов до своєї народності» [4, с. 44].

Вебсторінку «Духнович Олександр Васильович» впорядковано за окремими тематичними рубриками, в яких систематизовано відповідний інформаційний контент. У рубриці «Біографія» розміщено наукову розвідку професора Б. М. Ступарика, де представлено відомості про життєвий і творчий шлях О. В. Духновича, висвітлено його педагогічні погляди та ідеї, окреслено внесок у розвиток народного шкільництва на Закарпатті [5].

Рубрика «Бібліографія праць О. В. Духновича» презентує творчий доробок вченого, у якому відображено, зокрема, його погляди на організацію та здійснення освітнього процесу, завдання та роль вчителя у вихованні молодого покоління на засадах народної педагогіки. Серед пропонованих праць варто згадати буквар «Книжиця читалная для начинающихъ» (1847), який вийшов друком раніше за «Читанку для малих дітей» М. С. Шашкевича і «Букварь южнорусскій» Т. Г. Шевченка та був кілька разів перевиданий [5, с. 272].

У рубриці «Бібліографія публікацій про життя та діяльність О. В. Духновича» представлено низку наукових, науково-популярних та публіцистичних праць вчених, журналістів, письменників, які студіювали життєвий шлях та творчу спадщину педагога. Постать О. В. Духновича викликала значний інтерес у таких дослідників, як М. І. Алмашій, Ю. А. Бача, О. Д. Гаврош, Д. Д. Данилюк, С. І. Жупанин, М. Б. Євтух, О. В. Машталер, Ф. І. Науменко, М. І. Ричалка, Б. М. Ступарик, В. В. Туряниця, Д. М. Федака, О. Й. Фізеші та ін. На особливу увагу заслуговує дисертація М. П. Тимчик «Педагогіка Олександра Духновича в контексті суспільних і соціокультурних змін на Закарпатті у ХІХ столітті» (2020). Дослідниця цілісно проаналізувала педагогічну та культурно-просвітницьку діяльність педагога.

Рубрика «Повнотекстові документи» містить цифрові копії окремих педагогічних творів О. В. Духновича. Скажімо, ознайомитися з його баченням

особистості вчителя можна у матеріалах «Народна педагогія про загальні правила наставляння» [3] та «Про шкільний порядок» [4] хрестоматії «Педагогіка». Учений зазначав, що бути вчителем – це покликання: «Всякий, хто посвящається в наставляння юнацтва, повинен бути вже від природи для цього обраним; бо не всякий, хто вчить і наставляє, може назватися учителем і наставником» [3, с. 38].

Ілюстративні матеріали рубрики «Фотогалерея» збагачують біографію педагога. Зокрема, тут розміщено портрети О. В. Духновича та обкладинки його праць. Візуалізація біографічного знання значно покращує процес пізнання особистості, дає змогу уявити її образ та «доторкнутися» до творчості, відчувати дух епохи.

У завершальній рубриці «Ушанування пам'яті» розміщено добірку фотоматеріалів (заклади, що носять ім'я О. В. Духновича, пам'ятники, поштові конверти тощо), які свідчать про визнання, повагу та шанобливе ставлення українців до свого видатного земляка, демонструють заходи для збереження його імені для прийдешніх поколінь.

Отже, представлена вебсторінка містить широкий масив різнопланової інформації (біографічної, бібліографічної, візуальної), яка дає змогу комплексно презентувати життєвий шлях та творчу спадщину О. В. Духновича. Матеріали цієї сторінки можуть суттєво доповнити джерельну базу досліджень істориків, педагогів, краєзнавців та інших фахівців, яких цікавлять питання розвитку української освіти та педагогічної думки. Розвиваючи ресурс «Видатні педагоги України та світу», ДНПБ виконує важливу місію зі зберігання, студіювання та популяризування вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду, що сприяє зміцненню національної свідомості, єдності українського суспільства та інтеграції в міжнародний освітньо-науковий простір.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. Вип. 12. С. 283–295. Doi: <https://doi.org/10.15407/ub.12.283>.

2. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=31216> (дата звернення: 17.05.2023).

3. Духнович О. В. Народна педагогія про загальні правила наставляння. *Педагогіка* : хрестоматія / уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. 2-ге вид., стер. Київ, 2006. С. 38–42.

4. Духнович О. В. Про шкільний порядок. *Педагогіка* : хрестоматія / уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. 2-ге вид., стер. Київ, 2006. С. 42–44.

5. Ступарик Б. М. Духнович Олександр Васильович. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 1 : X–XIX століття. С. 267–275.

6. Ярмаченко М. Д. Духнович Олександр Васильович. *Енциклопедія освіти* / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ, 2008. С. 242–243.

7. Berezivska L. D., Pinchuk O. P., Hopta S. M., Demyda Y. F., Sereda K. V. Creation of information and bibliographic resource «Outstanding educators of Ukraine and the world» and its

UDC 37(091)(477)-051Духнович:004.774:[026:37](477.411)ДНПБ

S. V. TARNAVSKA

ORCID: 0000-0003-0981-939X

*Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow
of the Department of Pedagogical Source Studies and
Biographistics at V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine
e-mail: Tarnavskasv@ukr.net*

**PAGE “DUKHNOVYCH OLEKSANDR VASYLOVYCH”
AS A COMPONENT OF ELECTRONIC INFORMATION AND
BIBLIOGRAPHIC RESOURCE
“OUTSTANDING EDUCATORS OF UKRAINE AND THE WORLD”**

Abstract. The personal page “Dukhnovych Olexandr Vasylyovych” has been presented in the structure of the electronic informational and bibliographic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World” of the V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine. The structure of the page has been revealed and briefly highlighted. The potential of the informational content of the page for historical and pedagogical research has been substantiated.

Keywords: O. V. Dukhnovych, educator, folk pedagogy, pedagogical biography, electronic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World”, V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine.

УДК 37(091)(477.83/.86)-51Бохенська

О. І. ШАЛАК

ORCID ID: 0000-0002-8275-6703

*кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ
e-mail: Shalak@ukr.net*

**«ЗІ СПОМИНІВ СЕМІНАРИСТКИ» ЄВГЕНІІ БОХЕНСЬКОЇ:
АВТОБІОГРАФІЧНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ**

Анотація. Реконструювати біографічний світ письменниці, фольклористки, учительки Євгенії Бохенської через цикл психологічних етюдів «Зі споминів семінаристки» – одне із завдань, що постає в процесі осмислення її постаті в історії української літератури, фольклористики та освіти. Головні героїні етюдів власними історіями відтворюють історію освіти в Україні, зокрема викладання і навчання в

учительській семінарії. «Зі споминів семінаристки» – своєрідна автобіографічна художня реконструкція подій і духовних пріоритетів у житті Є. Бохенської.

Ключові слова: Євгенія Бохенська, біографія, реконструкція, учительська семінарія.

Відтворити біографічну картину світу Євгенії Бохенської (1867–1944) – письменниці, фольклористки, учительки, якій Галичина завдячує значною колекцією фольклорних записів, поезією і прозою, тривалою педагогічною діяльністю, видається можливим завдяки не тільки его-документам, а й паспортам її фольклорних записів та її творам, які часто мають автобіографічний характер. Реконструювати окремі періоди її життя дають змогу й твори, що іноді набувають форми спогадів. До таких належить цикл психологічних етюдів «Зі споминів семінаристки», опублікований в «Літературно-науковому віснику» (1906, т. 36, кн. 12), який відображає життя учительської семінарії кінця XIX ст.

Висвітлювали творчий шлях Євгенії Бохенської П. Баб'як [1; 2], О. Войтина [4], Г. Дем'ян [5], О. Ліберний [6], Т. Ткаченко [8], О. Шалак [9]. Відомо, що Є. Бохенська народилася 3 січня 1867 р. у родині священника в с. Красносілці (тепер Тернопільського р-ну Тернопільської обл.). Після навчання в Тернопільській учительській семінарії із 1885 р. і до кінця життя вчителювала. Коло її знайомств окреслене відомими іменами: Іван Франко, Михайло Грушевський, Володимир Гнатюк, Михайло Коцюбинський, Корнило Устиянович. Саме вони і визначали на початку шляху її духовні пріоритети.

«Зі споминів семінаристки» – літературний етюд, безсюжетність і настроєвість якого сприяє відтворенню найвагоміших подій автобіографії, що проглядають кризу «мережку» спогадів. Головні героїні, що безсумнівно стали збірним образом самої авторки, власними короткими життєвими історіями відтворюють історію освіти в Галичині наприкінці XIX ст. Учительська семінарія з її неповторним життям, здобутками й проблемами постає «Зі споминів семінаристки» в усій далеко не етюдній живописності.

Спогади відображають найвагоміші духовні пріоритети в житті Є. Бохенської: рідна мова, молитва, навчання, записування фольклору. «З кінцем другого року Ганка здавала літургіку. Відповіла прегарно на кожне питанє і... на превелике своє здивованє, та на ще більшу радість завважила, що строгий вираз лиця строгого катихита гейби трохи змяк. По скінченім іспиті дівчина вклонила ся і хотіла відійти. Здержав її катихит питаючи:

- Де ви будете через вакації?
- У родичів.
- А де ж мешкають ваші родичі?
- На селі, на Поділю.

– Записуйте народні пісні. Лише конче цілком вірно, так як їх співають люди у вашім селі, навіть з усіма граматичними чи язиковими блудами»¹ [7, с. 347]. Як і семінаристка Ганка, авторка почала записувати фольклор завдяки пораді учителя Закону Божого.

¹ Публікацію здійснено желехівкою. Цитату подаємо за першодруком, щоб відтворити всі особливості письма Є. Бохенської.

Події відбувалися майже за тридцять років до Першої світової війни, але добру відповідь на уроці німецької авторка прирівнювала до такої, від якої мало не залежала «доля половини Європи» [7, с. 347]. Особливого значення надано й молитві рідною мовою, що не тільки була заборонена, а й викликала «град окликів обурення та глуму» [7, с. 346] серед семінаристок польського і єврейського походження.

Із захопленням згадано про українську пісню. І викладання, і спілкування в учительській семінарії відбувалося польською мовою, українських пісень семінаристки просто не вчили. «Першою патріотичною піснею» для них стала молитва «Достойно есть...». Розділ «Дорогий професор» присвячено викладачеві педагогіки, який для учениць став добрим порадиником, авторитетом в царині «приватної лектури в обсягу психології та й педагогіки» [7, с. 348].

Отже, психологічні етюди «Зі споминів семінаристки» постають як автобіографічна реконструкція подій у житті письменниці й фольклористки Є. Бохенської і своєрідно розкривають окремі події її життя у формі художнього твору (зараз така форма набула назви «фекшен», або ж «фікшн»), коли факт біографії обростає домислом, типізується, узагальнюється, іноді набуває значення символу.

Список використаних джерел

1. Баб'як П. Великою любов'ю палало її серце. *Вільне життя*. 1991. 4 квіт.
2. Баб'як П. Євгенія Бохенська. *Тернопіль*. 1992. Дод. № 4 : Тернопільщина літературна. С. 6.
3. Бохенська Є. Твори / НАН України, Ін-т народознавства. Львів : Каменяр, 2002. 146 с.
4. Войтина П. Слово про Євгенію Бохенську – вчительку і поетесу. *Рушник*. : літ.-мист. зб. Збараж, 2001. С. 24–25.
5. Дем'ян Г. В. Бохенська Євгенія Іванівна. *Енциклопедія сучасної України* : онлайн-версія / НАН України, НТШ. Київ, 2004. Т. 3. URL: <https://esu.com.ua/article-37468> (дата звернення: 10.05.2023).
6. Ліберний Л. Сподвижниця Каменяра. *Свобода*. 2005. 12 лют. С. 6.
7. М-а (Бохенська Є.). Зі споминів семінаристки. *Літ.-наук. вістник*. 1906. Т. 36, кн. 12. С. 346–355.
8. Ткаченко Т. І. Фемінний дискурс малої прози Євгенії Бохенської та Івана Франка. *Літературознавчі студії* : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. Київ, 2017. Вип. 49. С. 329–339. URL: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2020/02/49-32.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).
9. Шалак О. Бохенська Євгенія Іванівна. *Українська фольклористична енциклопедія* / НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського ; голов. ред. Г. Скрипник. Київ, 2019. С. 94.

UDC 37(091)(477.83/.86)-51Бохенська

O. I. SHALAK
ORCID ID: 0000-0002-8275-6703
Candidate of Philology,
senior researcher
Institute of Biographical Studies
National Library of Ukraine
V. I. Vernadskyi,
Kyiv

“FROM THE MEMORIES OF A SEMINARIST” BY EUGENIA BOKHENSKA: AUTOBIOGRAPHICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

Abstract. Reconstructing the biographical world of the writer, folklorist, and teacher Yevgenia Bohenska through the series of psychological sketches “From the memories of a seminarian” is one of the tasks that arises in the process of understanding her activities in the history of Ukrainian literature, folklore and education. The main heroines of the sketches recreate the history of education in Ukraine with their own stories, in particular, teaching and learning in a teacher's seminary. “From the memories of a seminarian” is a kind of autobiographical artistic reconstruction of events and spiritual priorities in the life of E. Bohenska.

Keywords: Yevgenia Bohenska, biography, reconstruction, teachers' seminary

УДК 32(091)(477)-51Липинський

С. М. ШЕВЧЕНКО

ORCID ID: 0000-0002-0432-8893

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: shevchenko_s_n@ukr.net*

НАЦІОНАЛЬНІ ІДЕЇ В. ЛИПІНСЬКОГО

Анотація. Розкрито національні ідеї українського діяча В. Липинського. Подано його основну позицію як громадсько-політичного діяча. Встановлено, що В. Липинський мріяв про вільне і незалежне Державне Життя та про місце України в світі. Доведено, Липинський пропагував відродити державницькі традиції української шляхти й зберегти особливості її соціальної та культурної сутності, які вважав надзвичайно цінними для українського народу.

Ключові слова: В. Липинський, націоналізм, світогляд українського народу, національні ідеї, вільне і незалежне Державне Життя, національні традиції, патріотизм, моральні цінності українців.

У літературних джерелах знаходимо цілу плеяду відомих українських діячів: Д. Донцов, І. Мірчук, М. Міхновський, В. Щербаківський та інші, які розглядали націоналізм як світогляд українського народу. До цієї когорти належить і В'ячеслав Липинський (1882–1931) – український політик, історик, історіософ, соціолог, публіцист, теоретик українського консерватизму. Одним із перших серед громадсько-політичних діячів В. Липинський як учасник національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. проаналізував їхні причини і наслідки. Він вважав, що державу можна збудувати «...тільки величезним моральним зусиллям, тільки безмежною любов'ю до української національної ідеї...», «...не тільки критично

оцінить помилки...», а й «...збудити віру, сміливість та волю...». Саме це, на переконання В. Липинського, може підготувати ґрунт для створення української нації й довести «її до вільного і незалежного Державного Життя» [3]. Діяч детально проаналізував соціально-політичні процеси в Україні, співвідношення класових сил та їхню залежність від зовнішніх чинників і на основі цього обґрунтував нову концепцію здобуття й розвитку української держави.

Ідеї В. Липинського були тісно переплетені з українською національною традицією. Вони базувалися на таких принципах:

- суспільний плюралізм: Україна повинна розвинути диференційовану класову структуру, що охоплювала б усі верстви, потрібні для існування зрілої нації та самостійної держави; відродження національної аристократії, яка могла б стати сполучною ланкою між «старою» і «новою» Україною і внести елемент стабільності в національне життя;

- політичний плюралізм — необхідність існування політичної опозиції, яка своїм тиском на державний апарат не допустить його бездіяльності;

- територіальний патріотизм: усі мешканці України є її громадянами, без огляду на їхнє етнічне походження, віросповідання, соціальну належність та національно-культурну свідомість;

- релігійний плюралізм – рівність усіх конфесій і неможливість ототожнення національності з будь-яким віровизнанням. Отже, концепція територіального патріотизму, якої вчений дотримувався, мала об'єднати та консолідувати всі етноси і стани спільним почуттям їхньої належності та любові до рідної землі.

Ідеї Липинського в інтелектуальному контексті епохи безперечно були прямим продовженням класичної консервативної традиції ХІХ ст., започаткованої англійським філософом і політиком Едмундом Бьорком (1729–1797). Але, на відміну від Бьорка, який до кінця життя залишався вірним Британській імперії, Липинський прагнув служити національній справі [1].

В. Липинський наголошував на нерозривному зв'язку України з європейським світом, з яким нас єднала спільна культурна й суспільно-політична спадщина протягом віків. На його переконання, цей зв'язок не перервався і в тяжкі часи втрати козацької державності та перебування під гнітом Російської імперії. За твердженнями дослідників, стосунки Липинського з українськими політичними середовищами склалися ще в юності, а під час навчання у Ягеллонському університеті у Кракові він зблизився із тамтешньою українською громадою, вступив до «Просвіти» і познайомився із представниками галицьких консервативних кіл, зокрема із Олександром Барвінським. Продовжуючи навчання у Женеві, потоваришував із українським письменником Борисом Грінченком, який залучив Липинського до регулярної співпраці із першою українською щоденною газетою «Рада», котра виходила з 1908 р. до початку Першої світової війни. Вочевидь, саме тоді Липинський перейшов від міркувань про місце польської шляхти в Україні до питання про місце України у світі [1].

Із 1911 р. у Львові В. Липинський брав активну участь у різних заходах, де виступав із самостійницькою програмою; співпрацював із Науковим товариством імені Шевченка (1914) та з Українським інформаційним комітетом, який діяв аж до Першої світової війни, пропагуючи ідею визволення України як серед самих українців, так і у Європі; декларував створення самостійної України у формі

конституційної монархії з демократичним устроєм, близько спілкувався з Д. Дорошенком, Н. Полонською-Василенко, О. Оглобліним, С. Томашівським, В. Кучабським та іншими інтелектуалами українського консервативного дискурсу, чії ідеї були глибоко закорінені в український національний ґрунт.

Філософія та діяльність Липинського багато в чому суперечили тогочасним загальним тенденціям українського суспільно-політичного руху ХХ ст., але без сумніву, він щиро вірив у майбутнє України, наполегливо його обстоював [2]. Він мріяв про те, що українці повернуть собі моральні традиції своїх пращурів. В. Липинський прожив коротке, однак плідне життя, цілковито віддавався служінню своєму народові, плекав надію на відродження державницьких традицій української шляхти, вважав надзвичайно цінною соціокультурну сутність українського народу, дбав про її збереження. І донині це надзвичайно актуальна тема.

Список використаних джерел

1. Віхров М. В'ячеслав Липинський: як жив і про що мріяв головний український монархіст ХХ століття. *Український тиждень* : офіц. сторінка інтернет-вид. «Тиждень.UA». Київ, 2022. 17 квіт. URL: <https://tyzhden.ua/v-iacheslav-lypynskiy-iak-zhyv-i-pro-shcho-mriiv-holovnyj-ukrainskyj-monarkhist-khkh-stolittia/> (дата звернення: 11.05.2023).
2. Осташко Т. В'ячеслав Липинський. Спадщина. *Український тиждень* : офіц. сторінка інтернет-вид. «Тиждень.UA». Київ, 2017. 3 груд. URL: <https://tyzhden.ua/v-iacheslav-lypynskiy-spadshchyna/> (дата звернення: 11.05.2023).
3. Осташко Т. Україна В'ячеслава Липинського. *Український тиждень* : офіц. сторінка інтернет-вид. «Тиждень.UA». Київ, 2022. 17 квіт. URL: <https://tyzhden.ua/ukraina-v-iacheslava-lypynskoho/> (дата звернення: 11.05.2023).

UDC 32(091)(477)-51Липинський

S. M. SHEVCHENKO

ORCID ID: 0000-0002-0432-8893

Candidate of Pedagogical Sciences

Senior Researcher,

Senior Researcher of the Department

of History and Philosophy of Education

of Institute of Pedagogy

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

e-mail: shevchenko_s_n@ukr.net

NATIONAL IDEAS OF V. LYPINSKY

Abstract. The national ideas during the activity of the Ukrainian figure V. Lypynskiy were revealed. His main position as a social and political figure is presented. It has been established that V. Lypynskiy dreamed of a free and independent State Life and Ukraine's place in the world. It has been proven that Lypynskiy advocated reviving the state traditions of the Ukrainian nobility and preserving the features of its social and cultural essence, which he considered extremely valuable for the Ukrainian people.

Keywords: V. Lypynskiy, nationalism, worldview of the Ukrainian people, national ideas, free and independent State Life, national traditions, patriotism, moral values of Ukrainians.

Б. Г. ЧИЖЕВСЬКИЙ
ORCID 0000-0002-7878-1180
кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління
загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ,
Заслужений працівник освіти України
chyzhevskiy.bg@gmail.com

**НАУКОВА СПАДЩИНА Г. С. СКОВОРОДИ – НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО
ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОСОФІЇ УПРАВЛІННЯ
ЗАКЛАДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
(постановка проблеми)**

Анотація: Філософія геніального мислителя Г. С. Сковороди визначена як невичерпне джерело філософії освіти та філософії управління закладами загальної середньої освіти.

Ключові слова: Сковорода, філософія, філософія освіти, філософія управління.

Сучасному керівникові закладу загальної середньої освіти притаманні такі риси як мудрість і шляхетність, інтелект і людяність, професіоналізм і компетентність, дипломатичність і висока культура, витриманість і поміркованість, працелюбність і творчість, повага і любов до людей, а особливо до дітей та учнів. Набути ці якості сучасному директорові допоможе вивчення, пізнання та практичне втілення духовних, моральних (натуральних), природних законів та реалізація провідних наукових надбань філософії, філософії освіти та філософії управління закладами загальної середньої освіти.

Значення філософії, філософії освіти, філософії управління полягають у тому, що вони забезпечують професійну підготовку майбутніх учених і вчителів та формують рівень наукового мислення і наукового світогляду науковців і освітян, серед них і керівників закладів загальної середньої освіти. Під час організації та забезпечення розвитку закладів загальної середньої освіти необхідно враховувати, що саме філософія, як особлива форма самоусвідомлення української культури тісно пов'язана з духовно-моральними (натуральними) законами, принципами та цінностями, а також із науковою, суспільною, художньою, політичною думкою. Професійно, якісно управляти сучасним закладом освіти неможливо без визначення, що становило в минулому і становить в наші дні ядро загальнолюдських духовно-моральних та загальнолюдських надбань, цінностей, самоусвідомлень. Не менш значущими, стародавніми за часом, оригінальними за своїм витвором, своїми знахідками і напрацюваннями є тисячолітня українська культура і освіта, школа, які посідають вагоме місце в історії людської цивілізації та європейського співтовариства.

Філософські праці, трактати, роздуми Іларіона Київського, Нестора-літописця, Кирила Туровського, Никифора, Климента Смолятича, Данила Заточника, Володимира Мономаха, Юрія Дрогобича, Станіслава Оріховського-Роксолана, Петра Могили, Івана Вишенського, Феофана Прокоповича є невичерпним живильним джерелом та підґрунтям для розвитку як науково-освітньої сфери, так і закладів загальної середньої освіти зокрема. На основі їхніх вчень сформувався яскравий світоч філософської наукової думки, наукового мислення та наукового світогляду Григорій Савич Сковорода.

М. І. Ковалинський у праці «Життя Григорія Сковороди. Написане 1794 року на давній смак» перш ніж висвітлювати біографію Григорія Савича Сковороди зазначив: «У всьому існуючому є щось головне й всезагальне: у безчленних викопних – земля; у рослинних – вода; у тваринах – вогонь; в людині – розумі т.п.

Кожне буття становить особливе коло, або свій світ, з відмінностями, поділами, подрібненнями до незбагненності...

Поставлений між вічністю і часом, світлом і пітьмою, істиною й брехнею, добром і злом, маючи переважне право вибирати істинне, добре, досконале і знаючи це на ділі, у всякому місці, бутті, стані, званні, ступені, є мудрий, є праведний». [1] Саме так талановитий Учень М. І. Ковалинський представив свого геніального Учителя Григорія Савича Сковороду.

Доля Григорія Сковороди була не простою тому, що він як талановита творча особистість, добродісна людина, філософ, мислитель, мудрець, вчений притримувався принципу «Платон мені друг, але Істина дорожче». «Багаточені» [1, с. 14] особистості характеризували Григорія Савовича як працелюбну, добродісну, миролюбну людину надзвичайного обдарування, таланту, геніальності та вченості з сердечним бажанням бути корисним, без договору, без умов.

Святкування 300-річчя від дня народження Григорія Савича Сковороди – українського Сократа – шанувальники та вдячні нащадки проводять з врахуванням того, що МУДРИЙ ФІЛОСОФ був тим «стовпом хмарним», тим невичерпним джерелом осяйної божої мудрості, яке жило і напувало, не давало впасти у гріховність серцям, народженим нести світло Варсави (тобто син Сави), як часто він сам себе називав, став основоположником новітньої української філософії, що опиралася на міцний фундамент Святого Письма та найкращих мислителів древності, але й явився в образі Предтечі, що торував хресну дорогу Месії України – Шевченкові. І це, на наше глибоке переконання, не красиві та пустодзвонні слова, а та вічна осяйна істина Духа, промінь якої ніколи не переривався на нашій землі, запалюючи щоразу нові й нові серця, наповнюючи їх братньою любов'ю, яку вимолював Кобзар: і «братолубіє пошли». [1, с. 6].

Заслуга Г. С. Сковороди полягає в тому, що він порушив перед суспільною думкою важливі духовно-моральні, філософські, соціально-етичні проблеми, прокладав шлях передовим ідейним течіям ХІХ ст. Творча спадщина Г.С. Сковороди, його духовні, філософські, етичні, естетичні, педагогічні та літературні погляди справили помітний вплив на прогресивних діячів нашої Батьківщини. Вони дістали відображення у творах С. Гребінки, І. Драча, П. Загребельного, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, Лесі Українки, А. Малишка, О. Потебні, М. Рильського, П. Тичини, І. Франка, Т. Шевченка та багатьох інших.

«Отож, прокидаймося, відкриваємо очі Духа, бо тільки ними зможемо побачити Месію, який іде, щоб допомогти здобути волю, освятити землю України, врятувати душі наші» [1, с. 9]

Список використаних джерел

1. Сковорода Г. Пізнай в собі людину. Львів : Світ, 1995. 527 с.

UDC 37(091)(477)-51Сковорода

B. G. CHYZHEVSKYI
ORCID ID 0000-0002-7878-1180
Candidate of Pedagogical Sciences,
Leading researcher of the Department
of Economics and General Secondary Education Management
of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv
Honored Education Worker of Ukraine
chyzhevskiyi.bg@gmail.com

**SCIENTIFIC HERITAGE OF H.S. SKOVORODA AS AN INEXHAUSTIBLE
SOURCE OF PHILOSOPHY OF EDUCATION AND PHILOSOPHY OF
ADMINISTRATION
OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS
(formulation of the problem)**

Abstract: The philosophy of the brilliant thinker H.S. Skovoroda has been defined as an inexhaustible source of philosophy of education and philosophy of management of general secondary education institutions.

Keywords: Skovoroda, philosophy, philosophy of education, philosophy of management.

УДК 37(091)(450)-51Монтессорі:[002.1(477):001.891.3]

Н. О. ЯКОБЧУК
ORCID ID: 0000-0003-2679-2643
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського
e-mail: n_yakobchuk@ukr.net

**ОСОБИСТІТЬ ТА ТВОРЧА СПАДЩИНА МАРІЇ МОНТЕССОРІ
У ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ
(ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)**

Постать та творча спадщина італійського педагога М. Монтессорі стали відомими на території України наприкінці XIX ст. Її ідеї та методика були предметом жвавих дискусій української інтелігенції. На початку XX ст. на шпальтах часописів «Дошкільне виховання», «Учительське слово» з'явилися перші статті, присвячені осмисленню Монтесорі-освіти. Одними і з перших до дослідження

біографії та педагогічної системи ученої звернулися Н. Лубенець та С. Русова, які визнавали її ефективність, але вважали, що «не треба тільки доходити в здійсненні цього принципу до краю» [4 с. 173–174]. Вони активно використовували Монтесорі-методи в роботі, адаптувавши до національної системи дошкільного виховання.

До середини 1920-х років педагогічні погляди М. Монтесорі та студіювання її методики залишалися актуальними в Україні, однак з утвердженням радянського тоталітарного режиму та пропагування колективістських підходів до навчання і виховання творча спадщина італійського педагога опинилася поза фокусом уваги українських науковців. В українську педагогічну думку ідеї М. Монтесорі повернулися у період десталінізації, але розглядалися упереджено як критика «буржуазної науки». Упродовж 1960-х – 1980-х років наукові дослідження Монтесорі-системи в Україні не здійснювалися, а у навчальній літературі діяльність педагога характеризували дуже стримано. Зокрема, у підручнику «Історія педагогіки» (1973 р.) М. Монтесорі репрезентовано як «представника теорії вільного виховання», а біографічні відомості та основні положення її педагогічної концепції викладено сухо та тезово. Монтесорі-педагогіку трактували як «обмежену індивідуалістичну», через намагання «поєднати фізичний і психологічний розвиток дитини з містикією, релігією» та ігнорування «справжнього виховання дітей з їх іграми, живим словом, розвагами, почуттям дружби». Лише у 1990 році в Україні оприлюднено осучаснений переклад праці М. Монтесорі «Метод наукової педагогіки застосований до виховання в «будинках дитини»», а в коментарях позитивно оцінено вимоги педагога до індивідуального виховання дітей [5, с. 89–90].

У 1990-х роках українські науковці відновили дослідження в галузі Монтесорі-педагогіки, хоча практика впровадження педагогічних ідей випереджала їх теоретично-методологічне осмислення. У 1992 році у м. Києві відкрито «Школу Монтесорі від 3 до 7», а упродовж 1992–2000 років тривала реалізація проекту «Відродження гуманістичної педагогіки М. Монтесорі в Україні», у рамках якого функціонувала пілотна школа-лабораторія та формували мережу приватних дошкільних установ та шкіл. У 1996 році створено Асоціацію Монтесорі-вчителів України. Результатом практичних досліджень стало творення української моделі Монтесорі-освіти, що поєднала риси Монтесорі-педагогіки та національної етнокультури. Водночас, активізувалися наукові студії Монтесорі-педагогіки, свідченням чого є праці Л. Глазунової, С. Гуз, В. Даниленко, І. Дичківської, Д. Ніколенко, К. Стрюк. Автори публікацій аналізують життєвий шлях, творчу спадщину, ключові ідеї та світовий досвід впровадження концепції італійського педагога. У 1993 році опубліковано комплексне дослідження її доробку «Метод наукової педагогіки Марії Монтесорі» (автори З. Борисова, Р. Семарнікова), у якому визначено основні теоретичні положення, дидактичний інструментарій, підходи до підготовки учителів Монтесорі-системи. У 1996 році з'явилося перше дисертаційне дослідження, присвячене проблемі індивідуального виховання дітей у педагогічній спадщині М. Монтесорі (автор І. Дичківська) [1].

У XXI ст. джерельну базу дослідження діяльності та творчого доробку педагога представлено різновекторним масивом публікацій з широким тематичним діапазоном: статті у періодичних виданнях, навчальні посібники, узагальнюючі комплексні праці з історії педагогіки, дисертації. Їх автори М. Чепіль, Т. Поніманська, О. Квас, Б. Жебровський, А. Ільченко, В. Бондар ґрунтовно

проаналізували різноманітні складники Монтессорі-педагогіки, пов'язані із вихованням та соціалізацією особистості – лідера, креативно налаштованого інтелектуала, здатного приймати відповідальні рішення. Актуальними проблемами у згаданих працях є творення освітнього середовища Монтессорі-школи та застосування методів М. Монтессорі у сфері корекційної педагогіки й інклюзії.

В останнє десятиліття популярним напрямом наукових студій є історіографічні дослідження, що узагальнюють інформацію щодо оцінок ідей та методики М. Монтессорі в українській педагогічній думці упродовж XIX – XXI століть. Так, В. Кушнір проаналізувала впровадження системи італійського педагога на українських землях на початку XX ст., розкривши зміст праць перших українських дослідників її творчої спадщини С. Русової та Н. Лубенець [3, с. 82–84]. Автори монографії «Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках в оцінках українських науковців другої половини XX – початку XXI ст.» Ю. Чопик та І. Стражнікова дослідили наукове осмислення Монтессорі-педагогіки в українській науковій та навчально-методичній літературі, визначивши характер, динаміку та етапність розвитку вітчизняного монтессоріанства [5]. У 2013 році з'явилося дисертаційне дослідження О. Сторонської «Педагогічна спадщина М. Монтессорі у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених».

Провідний напрям наукових студій творчої спадщини М. Монтессорі в Україні на сучасному етапі – теоретичні та практичні аспекти упровадження її методики у національну систему початкової освіти та дошкільного виховання. Праці І. Дичківської, Н. Дудник, О. Свйонтик, С. Лозинської, М. Васильківа містять відомості про шляхи формування предметно-просторового середовища дошкільних закладів за технологіями М. Монтессорі [2]. У статтях П. Міленіної досліджено технологію сенсорного розвитку дітей дошкільного віку як підґрунтя Монтессорі-педагогіки. Також актуальна тема сучасних студій – роль ідей італійського педагога у системі підготовки працівників навчальних закладів в умовах реформування національної системи освіти. Okремо варто виділити праці, присвячені науковому обґрунтуванню доцільності застосування технологій та методів М. Монтессорі для організації інклюзивного навчання в освітніх закладах та реабілітаційних центрах України. Це дисертаційне дослідження М. Родненок, публікації А. Ільченко, у яких презентовано потенціал Монтессорі-педагогіки та Монтессорі-терепії для корекції пізнавальної діяльності та індивідуального розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Наразі залишається відкритим питання упорядкування комплексних біобібліографічних показників, присвячених постаті М. Монтессорі. В Україні поки опубліковано лише два таких видання: «Промінь світла Марії Монтессорі» (2015 р.) і «Марія Монтессорі (1870–1952): біобібліографічний показник» (2016 рр.). Також у перспективі доцільно здійснити переклади її наукових праць українською мовою, з метою залучення їх до наукового обігу в повному обсязі. Адже в Україні єдиним україномовним перевиданням доробку М. Монтессорі досі залишається переклад праці «Метод наукової педагогіки та практика його в “Домах для дитини”», здійснений В. Щербаченком у 1921 році.

Отже, в науковому просторі України сформовано об'ємну джерельну базу дослідження постаті та творчої спадщини видатного італійського педагога в контексті творення альтернативної моделі національної освіти та виховання.

Натомість, внаслідок відсутності комплексних студій біографії М. Монтессорі, біобібліографічних показників та україномовних перекладів її творчого доробку досі постать цієї видатної людини є маловідомою широкому загалу українців та відкриває перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Індивідуальне виховання дітей дошкільного віку в педагогічній спадщині М. Монтессорі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 1996. 24 с.
2. Дудник Н., Свійонтик О. The use of pedagogical system of Maria Montessori in Ukrainian ducation. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»* : зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Дрогобич, 2019. Вип. 9. С. 88–99. URL: <http://pedagogy.dspu.in.ua/index.php/pedagogy/article/view/134/117> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Кушнір В. Розвиток ідей Марії Монтессорі у вітчизняній педагогічній думці на початку ХХ ст. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2017. Вип. 22. С. 81–85. URL: <http://ojs.kgpa.km.ua/index.php/peddiscourse/article/view/22/11> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 447 с.
5. Чопик Ю., Стражнікова І. Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців другої половини ХХ – початку ХХІ століття : монографія / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 263 с.

UDC 37(091)(450)-51Монтессорі:[002.1(477):001.891.3]

N. O. YAKOBCHUK

ORCID ID: 0000-0003-2679-2643

Candidate of Historical Sciences (Phd. D. in History) Senior Researcher

Department of Pedagogical Source Study and Biographistic

V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: n_yakobchuk@ukr.net

PERSONALITY AND CREATIVE HERITAGE OF MARIA MONTESSORI IN THE RESEARCH OF UKRAINIAN SCIENTISTS (HISTORIOGRAPHICAL ASPECT)

Abstract. The complex of scientific works of the Ukrainian scientists about the figure and creative heritage of the Italian teacher M. Montessori has been analyzed in article. The content, thematic range and informational potential of research have been determined.

Keywords: M. Montessori, pedagogy, scientific works, personality, historiography.

УДК 37.091.313:5](477)

В. С. ЯЦЕНКО

ORCID ID: 0000-0002-7948-2983

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки,

Інститут педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

e-mail: iatsenko_v@ukr.net

ЯК ВИКОРИСТОВУВАТИ НАУКОВУ СПАДЩИНУ ВЧЕНИХ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ

Анотація. Курси за вибором інтегрованого змісту створюють природничо-наукову картину світу. Еволюція та динаміка ключових наукових досліджень та ідей видатних вчених прорододослідників: з фізики – А. Ейнштейн, І. Ньютон, Г. Галілей, хімії – А. Лавуазьє, Д. Менделєєв, біології – Г. Мендель, Ч. Дарвін, Ж. Б. Ламарк та географії – В. Вернадський, В. Геттнер і А. Гумбольдт.

Основні завдання природничої галузі – популяризація сучасних наукових знань, популяризація здобутків українських і зарубіжних науковців для світової спільноти.

Освітникам, науковцям, методистам ОПОПК, студентам педагогічних ЗВО.

Ключові слова: НУШ, інтеграція знань, курси за вибором, вчені-прорододослідники, наукова спадщина.

Природничо-наукову картину світу учні Нової української школи (НУШ) пізнають через основи природничих і суспільних наук. Курси за вибором інтегрованого змісту – актуальний доробок у методиці навчання природничих предметів. Так, з **фізики** ми закладаємо основи теорії відносності (просторово-часові відношення), квантової механіки (причинно-наслідкові зв'язки), **астрономії** – основи космології (історія еволюції метagalактики), **біології** – молекулярні основи процесів життєдіяльності, **хімії** – основи хімічних перетворень, **географії** – основи соціально-економічних, демографічних і екологічних змін у природі. Суспільні науки також важливий складник змістового наповнення курсів за вибором. Це основи інформатики, мовознавства, психології та інші дисципліни. Усі разом вони сприятимуть встановленню взаємозв'язків між основними структурними компонентами: світ – людина (мікросвіт) та суспільство – людина.

Якщо узагальнити це у формі таблиці, то спостерігатимемо еволюційний поступ формування ключових ідей та результатів наукових досліджень видатних **вчених-прорододослідників**, які визначили напрями розвитку наук на майбутнє (табл. 1).

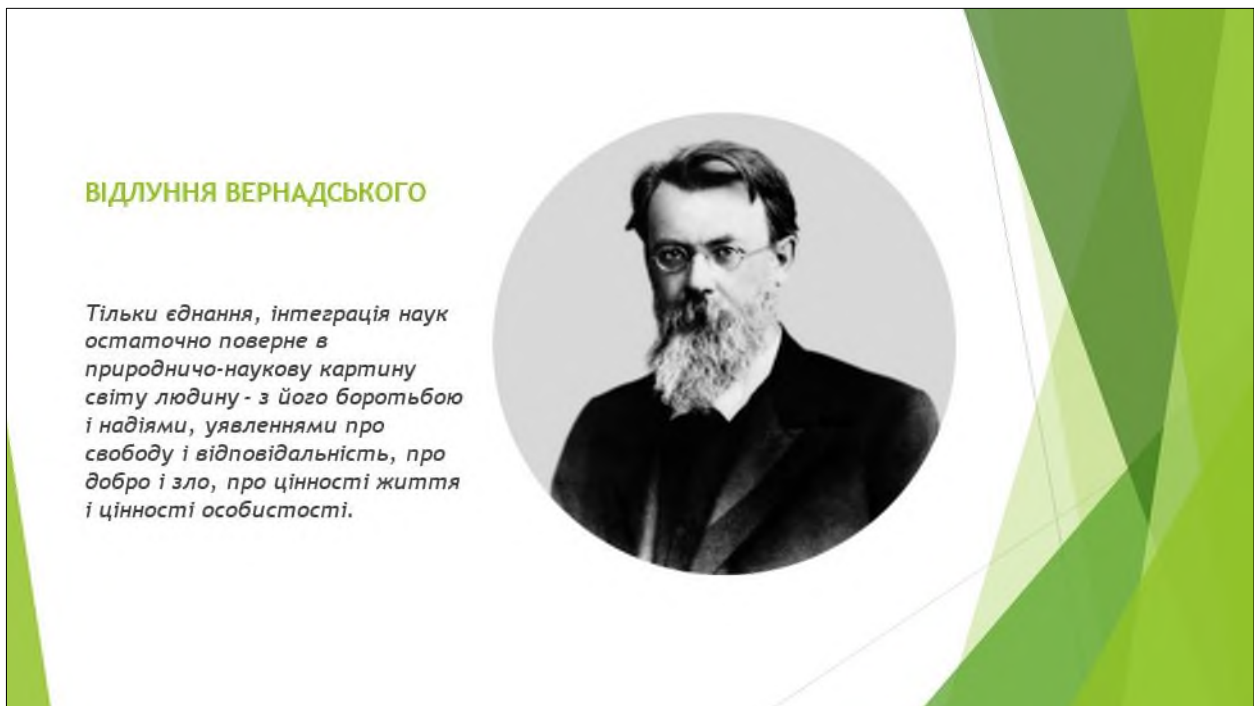
Таблиця 1

Видатні вчені з природничих наук, як вплинули на ключові результати наукових досліджень та подальші ідеї

Утворення Всесвіту	Утворення Землі	Зародження життя		Початок антропогенезу
	<i>Альберт Ейнштейн</i>	<i>Антуан Лавуазьє</i>	<i>Грегор Мендель</i>	<i>Володимир Вернадський</i>
<i>П'єр-Симон Лаплас</i>	<i>Ісаак Ньютон</i>	<i>Дмитро Менделєєв</i>	<i>Чарльз Дарвін</i>	<i>Альфред Геттнер</i>
<i>Миколай Коперник</i>	<i>Галілео Галілей</i>		<i>Жан Батист Ламарк</i>	<i>Александр Гумбольдт</i>

астрономія	фізика	хімія	біологія	географія
------------	--------	-------	----------	-----------

В одному з висновків, експерти, які оцінювали роботи учасників *міжнародного дослідження якості освіти PISA*, констатували, що українські учні/учениці не знають, над чим працюють сучасні науковці та як розвиток науки впливає на наше життя. Отже, одним із завдань природничої галузі є популяризація сучасної науки задля усвідомлення значення її здобутків для прогресу. Актуальна й тема публікацій іноземними мовами для зарубіжної аудиторії праць українських природодослідників Перспективи сучасної науки і внесок у її розвиток українських науковців варто обговорювати, спілкуючись зі світовою спільнотою так само, як традиційно вже обговорюють внесок українських спортсменів, митців, літераторів. (мал. 1 та 2).

Мал. 1. Наукова спадщина Володимира Вернадського.

**ГЛЕБА ЮРІЙ
ЮРІЙОВИЧ**

- > Нар. с. Шаланки Виноградівського р-ну на Закарпатті в сім'ї сільського вчителя
- > 1971 р. зак. КНУ ім. Т. Шевченка
- > У 14 років із спогадів «батько каже «Смачна картопля у нас на Закарпатті та дуже вже від шкідників і хвороб потерпає...»
- > У юності прочитав книгу Джона фон Неймана
- > 1975 р. в Києві на міжнародному симпозиумі презентував результати власних досліджень
- > 1984 р. за виведення сорту картоплі стійкої проти хвороб удостоєний Держ. премії кол. СРСР (за розробку фундаментальних основ генної інженерії)
- > 1990 р. засн. Ін-ту клітинної біології та генетичної інженерії

Мал. 2. Вивчення біографічних даних Юрія Глеби (на прикладі вихідця із Закарпаття).

Війна ставить перед освітянською галуззю все нові й нові виклики та завдання. А саме: переосмислення біографій видатних науковців – як за народженням українців, так і за переконаннями та духом; важливим є й вивчення біографій жінок-учених: М. В'язовська (математика), М. Зерова (біологія), Н. Вірченко (фізика), О. Казимирчак-Полонська (астрономія), Н. Полонська-Василенко (історія) та ін.

UDC 37.091.313:5](477)

V. S. YATSENKO,
 ORCID ID: 0000-0002-7948-2983
*candidate of pedagogical sciences, senior researcher,
 senior researcher of the department of teaching geography and economics,
 Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine,
 Kyiv, Ukraine
 e-mail: iatsenko_v@ukr.net*

HOW TO USE THE SCIENTIFIC HERITAGE OF SCIENTISTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF INTEGRATED ELECTIVE COURSES

Abstract. Courses with a choice of integrated content form a natural and scientific picture of the world. Evolutionary progress in certain dynamics of the formation of key results of scientific research and ideas by outstanding natural scientists: from physics – A. Einstein, I. Newton, G. Galileo, chemistry – A. Lavoisier, D. Mendeleev, biology – Н. Mendel, Ch. Darwin, J. B. Lamarck and geographies – V. Vernadskyi, V. Gettner and A. Humboldt.

The main tasks of the natural sciences are the popularization of modern scientific knowledge, the formation of the achievements of Ukrainian and foreign scientists for the world community.

To educators, scientists, methodologists of OIPOPК, students of pedagogical higher education institutions.

Keywords: NUS, integration of knowledge, elective courses, scientists-researchers, scientific heritage.

УДК 004.774.6:37(091)(477+100)-051+37:81'272(477)

О. А. БОЙКО

ORCID ID: 0000-0003-4812-0813

молодший науковий співробітник

відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

e-mail: adas@ukr.net

«ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТЯН ЩОДО ЗНАЧЕННЯ РІДНОМОВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Анотація. Йдеться про важливий складник вебпорталу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського – електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» і про значення досліджень біографій видатних українських освітян у контексті актуальної нині дерусифікації.

Ключові слова: біографія, видатні педагоги, історія України, гуманітаристика, нові-старі виклики, дерусифікація, мова, код нації.

Рідномовне навчання – у царині української гуманітаристики загалом і освіти зокрема – тема актуальна дуже давно. Загострилася вона після 2014 р., а від перших днів повномасштабного вторгнення «старшого брата», «доброго» сусіда, носія «найгуманістичнішої» культури і літератури в світі, тема ця просто-таки кричить, волає з кожної руйни колись прекрасних, затишних міст, містечок і сіл України. Війна триває понад 400 днів, тож хрести на могилах безневинно убієнних вже мали би поставити хрест на всіх суперечках щодо мовного питання в Україні, однак – ні. І досі ще знаходяться ті, хто «над сутичкою», і досі ще лунають заклики (прикро, навіть у колі педагогічному) ставитися до проблеми розважливо, не поспішати, мовляв, лагідна українізація поволі зробить свою справу. Досі ще чимало тих, хто в закривавленій Україні, сплюндрованій словом і духом російським, бравують своєю російською. У закладах освіти проводять україномовні свята, викладають предмети українською, а поза уроками, лекціями говорять російською. А до чого ж тут Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, вебпортал цієї установи з його електронним ресурсом «Видатні педагоги України та світу»? Зв'язок безпосередній. Цей унікальний ресурс представляє біографічну та бібліографічну інформацію про понад українських і зарубіжних освітян [1; 2]. Назву

лише кілька персоналій: Олександр Духнович, Іван Барташевський, Борис Грінченко. Майбутнім вчителям і науковцям варто знати про цих людей, вчитися на їхньому прикладі. Для них не було однієї мови для домашнього вжитку, а іншої «для начальства», про людське око. Це цілісні натури, щирі, гармонійні. Отож і виховали вони гідних громадян. У часи, коли творили Олександр Духнович, Іван Барташевський, Борис Грінченко, обстоювати право навчати українською було вкрай небезпечно, навіть загрозово, однак вони не склали слова-зброї. Сучасні педагоги мають усі можливості для того, щоб українська мова – код нації – не зникла, а розвивалася, панувала. Запанує мова – запануємо й ми на своїй рідній землі. І це залежить від майбутніх учителів, науковців, теперішніх студентів педагогічних закладів вищої освіти. Їм якраз стане у пригоді електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=31216> (дата звернення: 17.05.2023).
2. Berezivska L. D., Pinchuk O. P., Hopta S. M., Demyda Y. F., Sereda K. V. Creation of information and bibliographic resource «Outstanding educators of Ukraine and the world» and its influence on the development of digital humanities. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2022. Т. 87, № 1. С. 1–17. Doi: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825>.

UDC 004.774.6:37(091)(477+100)-051+37:81'272(477)

O. A. BOIKO

ORCID ID: 0000-0003-4812-0813

Junior Researcher

of the Department of Digital Technologies

of V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: adas@ukr.net

“OUTSTANDING EDUCATORS OF UKRAINE AND THE WORLD” AS A SOURCE BASE FOR RESEARCHING THE UKRAINIAN EDUCATORS’ IDEAS REGARDING THE SIGNIFICANCE OF THE NATIVE LANGUAGE TRAINING FOR CHILDREN AND YOUTH

Abstract. The article deals with an important component of the web portal of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine – the electronic informational and bibliographic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World” and about the importance of researching the biographies of outstanding Ukrainian educators in the context of the currently relevant de-russification.

Keywords: biography, outstanding educators, history of Ukraine, humanitarianism, new and old challenges, de-russification, language, nation code.

В. В. БОНДАРЕНКО

ORCID: 0000-0002-8360-156X

старший науковий співробітник

Педагогічного музею України

e-mail: v_bondarenko87@ukr.net

ЮВІЛЕЙНІ СТАТТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРІОДИЦІ ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ

Анотація. У статті представлено видання «Ювілеї на сторінках педагогічних часописів (за матеріалами фондів Педагогічного музею України)» як джерело педагогічної біографіки. Наведено педагогічні першоджерела видання з фондів Педагогічного музею України. Окреслено роль видання у популяризації імен та наукових біографій вчених, педагогів, освітніх діячів минулого.

Ключові слова: ювілеї педагогів, наукова біографія, біографіка, джерельна база, Педагогічний музей України.

У 2023 р. науковці Педагогічного музею готують до видання черговий, 10-й, випуск серії «Педагогічні републікації» – «Ювілеї на сторінках педагогічних часописів (за матеріалами фондів Педагогічного музею України)». Видання має на меті популяризувати й актуалізувати маловідомі або призабуті імена та наукові біографії вчених, педагогів, освітніх діячів минулого, які зробили внесок у розвиток національної школи і педагогіки. Також важливим є введення до наукового обігу документальних джерел, в яких опубліковано статті про репресованих вітчизняних педагогів і культурно-освітніх діячів.

Джерельною базою видання є такі журнали з фондів музею, як «Світло», «Вільна українська школа», «Бібліотека для молодіжі», «Літературно-науковий вісник», «Учитель», «Шлях навчання і виховання», «Радянська школа», «Радянська освіта», «Дошкільне виховання», «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Українська мова в школі», «Українська література в школі», «Українська мова і література в школі», «Рідна школа», «Українська школа» та інші.

На сторінках вищезазначених педагогічних часописів знаходимо численні публікації до ювілеїв класиків української та світової педагогічної думки – Василя Сухомлинського, Костянтина Ушинського, Януша Корчака, Жан-Жака Руссо, Антона Макаренка, Миколи Пирогова, Христини Алчевської, Антоніни Гендрихівської, Володимира Дурдуківського, Якова Чепіги, Сави Чавдарова, Олександра Астряба та інших. Публікації до ювілеїв освітніх діячів або ювілеїв педагогічної діяльності висвітлюють наукові біографії вчених, їхній внесок в історію української та світової педагогічної думки, представляють заходи з вшанування пам'яті педагогів.

Окремими розділами у книзі «Ювілеї на сторінках педагогічних часописів» міститимуться републікації статей до ювілеїв українських письменників, в творчому доробку яких – твори, написані з освітньо-виховною метою та обов'язкові до

вивчення в школі. Це постаті Тараса Шевченка, Григорія Сковороди, Лесі Українки, Івана Франка, Івана Нечуя-Левицького, Пантелеймона Куліша та інших.

У деяких публікаціях, присвячених ювілеям, є спогади рідних, колег, друзів про педагога, що дасть ексклюзивний матеріал для історико-педагогічних біографічних розвідок. Не менш цінною інформацією з погляду біографістики є також портрети вчених, розміщені в окремих ювілейних дописах.

Отож видання «Ювілеї на сторінках педагогічних часописів» може послугувати багатим фактажним джерелом для біографічних досліджень з історії освіти, зокрема, глибшому вивченню життєдіяльності персоналій, їхнього місця в соціально-культурному середовищі, внеску в розвиток освіти.

UDC 37(091)(477)-051:655.535.5"388":082.2

V. V. BONDARENKO
ORCID: 0000-0002-8360-156X
Senior Research Fellow of
Pedagogical Museum of Ukraine
e-mail: v_bondarenko87@ukr.net

ANNIVERSARY ARTICLES IN THE PEDAGOGICAL PERIODICALS AS A SOURCE OF PEDAGOGICAL BIOGRAPHY

Abstract. The article presents the publication "Anniversaries on the pages of pedagogical journals (based on the materials of the funds of the Pedagogical Museum of Ukraine)" as a source of pedagogical biography. Pedagogical primary sources of the publication from the funds of the Pedagogical Museum of Ukraine have been provided. The role of the publication in popularizing the names and scientific biographies of scientists, teachers and educational figures of the past has been outlined.

Keywords: anniversaries of teachers, scientific biography, biography, source base, Pedagogical Museum of Ukraine.

УДК 004.774.6:929Тесленко]:004.738.1WWW:[026:37](477-25)ДНПБ

Є. Ф. ДЕМИДА
молодший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
e-mail: evgeshadem@i.ua

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВЧЕНОГО-ПЕДАГОГА І. Ф. ТЕСЛЕНКА В ЕЛЕКТРОННОМУ БІОГРАФІЧНОМУ РЕСУРСІ ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Анотація. Представлено персональну сторінку «Тесленко Іван Федорович» інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу», розміщеного на сайті Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені

В. О. Сухомлинського. Окреслено наповнення сторінки як джерельний потенціал біографічних розвідок дослідників історії шкільної математичної освіти.

Ключові слова: Іван Федорович Тесленко, математична освіта, педагогічна біографіка, вебсторінка, електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу».

Шкільна математична освіта є основою для формування математичної компетентності, включеної до переліку Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя [6]. У контексті реалізації Концепції Нової української школи та нових стандартів початкової і базової середньої освіти стало нагальним якісне оновлення та розбудова шкільної математичної освіти відповідно до прогресивних науково-освітніх трендів, посилення її прикладної та практичної спрямованості [4, с. 4].

Тому, актуалізується ретельне об'єктивне опрацювання з нових методологічних позицій, незаангажованих ідеологічно, та творче осмислення й неупереджена оцінка надбань методико-математичної думки в Україні, авторитетним представником якої є І. Ф. Тесленко, талановитий учений і педагог, автор новаторського за своїм змістом доробком, що заслуговує на вивчення, творче узагальнення та введення до активного наукового обігу, а також адаптацію до сучасних реалій [3, с. 1].

Основні наукові інтереси І. Ф. Тесленка стосувалися проблем змісту математичної освіти, методики викладання геометрії в загальноосвітній школі, формування наукового світогляду в учнів у процесі вивчення математики, фахової підготовки вчителів-математиків у педагогічних вишах. Творчі зусилля ученого сприяли вирішенню завдань щодо забезпечення учнів, студентів (майбутніх педагогів) і вчителів навчальною й методичною літературою, що відповідає вимогам курсу модернізації шкільної математичної освіти в другій половині ХХ ст.

Ваговитість творчої спадщини вченого зумовила створення персональної сторінки «Тесленко Іван Федорович» [5] в інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» на сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>). Зазначений вебресурс є формою представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі, що сприяє задоволенню інформаційних потреб сфери освіти, педагогіки в історико-біографічній інформації, поглибленню знання про життя та діяльність, погляди та світоглядні цінності педагогів і освітян минулого [1, с. 10].

Сторінку, присвячену І. Ф. Тесленку, впорядковано за окремими рубриками, в кожній із них вміщено певний обсяг інформації. Так, у рубриці «Біографія» представлено історико-біографічний нарис за посібником «Українська педагогіка в персоналіях» [2]. У ньому простежено життєвий шлях, освітню і науково-методичну діяльність І. Ф. Тесленка, окреслено його внесок у розвиток української педагогічної науки.

Рубрика «Бібліографія праць І. Ф. Тесленка» висвітлює творчий доробок ученого. Навчальну літературу для учнів середньої школи представлено такими його працями, як посібник «Геометрія» для 5 класу (1968), підручник «Геометрія» для 8 класу (1961), посібники «Математика» для факультативних занять у 9 і 10 класах

(1972, 1985) та ін. Презентовано навчальні посібники для студентів-педагогів фізико-математичних факультетів: «Елементи сферичної геометрії» (1955), «Алгебраїчний метод розв'язування конструктивних задач» (1957), «Елементарна математика. Геометрія» (1973), «Метод інверсії» (1976) та ін. Висвітлено добірку методичних посібників для вчителів: «Зміст і основні ідеї нової програми з математики для восьмирічної школи» (1969), «Методика викладання математики в 4–5 класах. Геометрія» (1974), «Основи інформатики та обчислювальної техніки» для вчителів 9 класів (1985), «Метричні простори в шкільному курсі математики» (1986) та ін.

Внесок І. Ф. Тесленка в розробку методики шкільної математичної освіти представлено також низкою його наукових статей і тез, що були опубліковані в педагогічних журналах і збірниках: «Про неевклідову геометрію в середній школі» (1952), «Питання викладання математики в школі» (1968), «Вивчення геометрії в 5 класі» (1971), «Математична освіта учнів основної школи» (1994) та ін.

Бібліографовано добірку публікацій вченого, в яких відображено різні аспекти його методико-педагогічних пошуків, що були на той час актуальними, зокрема з питань створення нових навчальних програм і підручників з математики для середньої школи; упровадження в практику школи програмованого навчання з математики; розвитку математичних здібностей, логічного мислення та творчого хисту школярів в процесі вивчення математики; використання проблемного методу, наочності у викладанні геометрії; ведення у школі факультативних занять з математики; методики навчання інформатики та ін.

Виокремлено декілька робіт, присвячених проблемам фахової підготовки вчителів-математиків в педагогічних вишах: «Про практичну підготовленість молодого вчителя математики» (у співавт., 1955), «Про підготовку вчителів математики в педагогічних інститутах» (у співавт., 1969) та ін.

Цінні методичні та педагогічні ідеї вченого акумульовано в його кандидатській і докторській дисертаціях: «Про деякі методи розв'язання геометричних задач на побудову в курсі елементарної геометрії (метод інверсії)» (1950), «Педагогічні засади викладання геометрії у середній школі» (1970). Їх автореферати також представлені в розглянутій рубриці.

У рубриці «Бібліографія публікацій про життя та діяльність І. Ф. Тесленка» запропоновано ознайомитись з працями українських науковців, присвячених ученому. Найбільш фундаментальною з них є дисертація О. В. Орел «Проблеми шкільної математичної освіти у спадщині І. Ф. Тесленка (1908–1994 рр.)» (2016). У ній дослідниця на основі опублікованих та архівних матеріалів здійснила системний і комплексний аналіз педагогічної спадщини та науково-методичної діяльності І. Ф. Тесленка. Подано й описи низки статей О. В. Орел за темою дисертації. Представлено також статті М. І. Бурди, Б. В. Гнеденка й Р. С. Черкасова (1983), Л. Д. Березівської (2005), В. П. Малюги (2013).

У рубриці «Повнотекстові документи» можна переглянути цифрові копії деяких праць І. Ф. Тесленка, зокрема, книжку «Метод інверсії та його застосування» (1959) для учнів старших класів та вчителів математики, які проводять позакласну роботу зі старшокласниками, статті: «Роль математики в політехнічному навчанні учнів середньої школи» (1953), «Формування геометричних уявлень і розвиток просторової уяви учнів» (1954), «Про систему вправ, що сприяють розвитку просторової уяви і просторових уявлень учнів 6–8 класів» (1964), «Наочність як

засіб виховання сприймання геометричних образів» (1973), «Розвивати діалектичне мислення школярів на уроках математики» (1977).

Рубрика «Фотогалерея» експонує добірку цікавих світлин з архіву Педагогічного музею України НАПН України з портретами І. Ф. Тесленка, зображеннями його серед колег, виступами перед учителями, на наукових форумах тощо.

Варто зазначити, що розробниками вебсторінки заплановано її доповнення в сегменті «Бібліографія публікацій про життя та діяльність І. Ф. Тесленка» інформацією про наукові роботи останніх років. Збагатить ресурс і відкриття нової рубрики «Ушанування пам'яті І. Ф. Тесленка».

Проаналізована вебсторінка репрезентує постать визнаного корифея, першого доктора педагогічних наук в Україні в галузі методики викладання математики Івана Федоровича Тесленка. Масив упорядкованої біографічної, бібліографічної, візуальної інформації може бути використаний як джерельне підґрунття в біографічних розвідках дослідників історії освіти.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 25.03.2023).

2. Березівська Л. Д. Тесленко Іван Федорович. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 2 : XX століття. С. 492–495.

3. Орел О. В. Проблеми шкільної математичної освіти у спадщині І. Ф. Тесленка (1908–1994 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / НАПН України, Ін-т педагогіки. Київ, 2016. 20 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Avtoreferat_Orel_O.V..pdf (дата звернення: 25.03.2023).

4. Стан та шляхи підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти в Україні : аналіт.-метод. матеріали / НАПН України, Ін-т педагогіки ; за заг. ред. О. М. Топузова. Київ : Пед. думка, 2021. 116 с. Doi: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-605-6-116>.

5. Тесленко Іван Федорович : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / упоряд. Т. С. Павленко ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида ; наук. керівник Л. Д. Березівська. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України* : офіц. сайт. Київ, 2018. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/teslenko-i-f/> (дата звернення: 25.03.2023).

6. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union* : С 189. 2018. Vol. 61 (04 June). P. 1–13. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (date of appeal: 25.03.2023).

UDC 004.774.6:929Teslenko]:004.738.1WWW:[026:37](477-25)SSEL

YE. F. DEMYDA
Junior Researcher
of the Department
of Pedagogical Source Studies and Biographistics at
V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine
e-mail: evgeshadem@i.ua

INFORMATION ABOUT SCIENTIST-EDUCATOR I. F. TESLENKO IN THE ELECTRONIC BIOGRAPHICAL RESOURCE OF V. O. SUKHOMLYNSKYI SSEL OF UKRAINE

Abstract. The personal page “Ivan Fedorovych Teslenko” of the informational and bibliographic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World”, posted on the website of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, has been presented. The content of the page has been outlined as a source potential of biographical investigations for researchers of the history of school mathematics education.

Keywords: Ivan Fedorovych Teslenko, mathematical education, pedagogical biography, web page, electronic information and bibliographic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World”.

УДК 37(092)(477.82-25):001.814+377.8(091)(477.82-25)

Г. М. ГОЛЯ

ORCID: 0000-0001-6529-7296

здобувачка ступеня PhD II курсу,

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

e-mail: holia.halya@rshu.edu.ua

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ВИКЛАДАЧІВ ЛУЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УЧИЛИЩА

Анотація. Проаналізовано джерельну базу біографічних досліджень викладачів Луцького педагогічного училища. Доведено, що джерельна база біографічних досліджень має свою специфіку. Визначено, що використання джерельної бази біографічних досліджень можливе лише за умови критичного аналізу, що передбачає їх виявлення, відбір, класифікацію, зіставлення та виявлення їхньої об'єктивної цінності. До джерел вивчення біографій викладачів Луцького педагогічного училища належать офіційні документи конкретної особи; довідково-статистичні документи; автобіографічні матеріали; листування; мемуари.

Ключові слова: джерельна база, біографічні дослідження, біографії, викладачі, Луцьке педагогічне училище.

Реформування сучасної освіти України потребує не лише новацій та запозичень, а й вивчення, переосмислення та використання позитивного досвіду минулого, що, своєю чергою, актуалізує потребу аналізу діяльності педагогічних закладів, у яких формувалась інтелектуальна еліта, що зробила значний внесок у розвиток освіти не лише регіону, а й держави, позаяк «регіональна проблематика з історії освіти на сьогодні досить часто залишається поза дослідницькою увагою, у зв'язку з певною віддаленістю регіонів від столиці, внаслідок чого майже кожен регіональний аспект історії розвитку освітньої галузі є малодослідженим» [2, с. 66].

Одним із важливих сегментів історії освіти є підготовка кадрів у регіонах країни, зокрема на Волині, у Луцькому педагогічному училищі. Луцьке педагогічне училище, яке розпочало свою діяльність воєнного 1939 року як педагогічна школа, успішно здійснює підготовку висококваліфікованих учителів й сьогодні.

Вивчаючи історю становлення, розвиток та особливості підготовки фахівців у Луцькому педагогічному училищі, варто проаналізувати біографії педагогічних працівників. У цьому контексті особливо актуальним є формування джерельної бази, яка має забезпечити об'єктивною інформацією про життєдіяльність педагога, адже наукова біографія та творчий доробок будь-якого громадського діяча, просвітника репрезентує світоглядні позиції, життєву концепцію, які є унікальним відображенням соціальних процесів історичної епохи.

Важливість вивчення життєпису (біографії) особистості в історичному процесі як його суб'єкта підтверджує думка В. Дільтея про те, що осягнення такої складної науки, як історія має починатися з розуміння її вихідного складника – життя індивідуума, адже у ньому, «...як в мініатюрі, кристалізуються такі фундаментальні складники історичного процесу, як пошуки та встановлення цілей, боротьба за їх реалізацію, взаємовпливи різних людей та чинників» [4, с. 212, 214].

Однак джерельна база біографічних досліджень має свою специфіку: на відміну від історичних, тут висвітлено не офіційні джерела, що лише реєструють основні факти життя об'єкта дослідження (свідоцтва, дипломи, протоколи тощо), а суб'єктивні – мемуари, щоденники, епістолярій, автобіографії, записки тощо. Історичне джерелознавство зараховує їх до групи під загальною назвою «документи особового походження» [3, с. 280]. Джерела особового походження мають три важливі взаємопов'язані особливості: ретроспективність, документальність та суб'єктивність. Вони вказують на їхню зверненість у минуле, хоча її часові рівні (проміжки) різні, коливаються від майже синхронних у щоденниках, листуванні до автобіографічних. Це визначає зміст та інтерпретацію інформації. Суб'єктивність цих джерел розглядаємо не як недолік, а як невід'ємну властивість, обумовлену індивідуальним ставленням автора до описуваних подій, його світоглядними уподобаннями, характером соціальних відносин, емоційністю вдачі, що, однак, не виправдовує тенденційності, свідомої фальсифікації. [5, с. 89].

До джерел вивчення біографій викладачів Луцького педагогічного училища належать:

- офіційні документи конкретної особи, у яких зафіксовано місце її народження, освіта, рівень успішності у навчальних закладах, що позначилось на подальшій професійній реалізації;
- довідково-статистичні документи з їхніми біографічними даними та особистісними характеристиками;
- автобіографічні матеріали, які, зазвичай, містять автентичну інформацію про походження, родинний статус, освіту, кар'єру, творчі здобутки діяча;
- приятельське або родинне листування – унікальна інформація про особу, коло її знайомих, інтереси, заняття, захоплення, внутрішній світ;
- мемуари відомих діячів із детальними характеристиками сучасників (і себе), їхніх особистісних якостей, словесні портрети [1, с. 29].

Приміром, таким джерелом є спогади викладача математики Луцького педагогічного училища 1939–1941 рр. А. А. Лавренюка, який приїхав на Волинь

відповідно до наказу радянського керівництва у 1939 р.: «... ми відчували, що сьогодні-завтра розпочнеться війна... Пригадую, як 21 червня проводив уроки у педагогічній школі, а потім ще у вечірній. Додому прийшов пізно. Я тоді жив на околиці м. Луцька. Включив радіоприймач, де диктор повідомляв, що не пізніше як через день-два Німеччина нападе на Радянський Союз. Разом зі мною була моя сім'я. На душі було неспокійно. З подавленим настроєм я ліг спати.... Рано-вранці 22 червня 1941 року страшні вибухи розбудили мене. Бомби падали десь поруч. Разом з дружиною та дитиною ми вибігли на вулицю і побачили, що горить дитячий госпіталь. Власниця квартири, яку ми знімали сказала, щоб ми негайно ішли з міста, бо мною цікавилися націоналісти.... Тікати було нікуди.... фашисти блокували шляхи і мені з сім'єю прийшлося пережити усі жахіття німецької окупації до визволення міста». А. А. Лавренюку вдалося вижити під окупацією і в перший же день визволення його було призначено завучем педагогічного училища, а пізніше направлено в м. Любомль для організації школи.

Важливим джерелом вивчення біографій викладачів Луцького педагогічного училища є фотографії. Скажімо, викладачка училища К. І. Липницька, переглядаючи групове випускне фото, згадує: «... ось Несмянович Олексій, з фотографії дивляться розумні та допитливі очі. Не випадково він став ученим, ім'я якого дізналася уся країна. Нечипорук Василь став кандидатом педагогічних наук. Козачук Анна – кандидат філологічних наук, Зубер Надія – викладач Луцького педагогічного інституту, Люба Козак.... сердечна та невгамовна.... тепер віддає своє серце дітям.....».

Про діяльність закладу чимало можна дізнатися з автобіографій педагогів. Заслугує на увагу уривок з автобіографії директора педагогічного училища А. П. Курценка: «... народився у 1913 р. у Черкаській області. Закінчив історичний факультет Київського педагогічного інституту імені М. Горького. Напередодні Другої світової війни служив політруком у Любомилі Волинської області. З боями відступив до Сталінграда. Від Сталінграда з боями дійшов до Чехословаччини у складі 2-го Українського фронту, де й закінчив війну командиром окремого батальйону зв'язку із званням майор. На фронті проявив себе сміливим, винахідливим, вмілим бойовим командиром...».

Такі джерела деталізують події, надають інформацію з перших уст й сукупно складають джерельну базу вивчення біографій викладачів Луцького педагогічного училища.

Список використаних джерел

1. Белан Г. До питання про джерела біографічних досліджень в історико-педагогічній науці. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2013. Вип. 64. С. 28–31.
2. Демуз І. Організація навчально-виховної роботи у Переяслав-Хмельницькому педагогічному училищі (1944–1987 роки). *Рідна шк.* 2010. № 12. С. 66–69.
3. Любовець Н. Мемуари (спогади) як джерело біографічних досліджень. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : збірник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2009. Вип. 24. С. 277–291.
4. Менжулін В. Біографістика між філософією життя та герменевтикою: досвід В. Дильтея. *Докса* : зб. наук. пр. з філософії та філології. 2008. Вип. 12 : Німецька традиція в філософії та культурі. С. 211–220.
5. Розман І. Педагогічна біографістика : навч. посіб. / Мукачів. держ. ун-т. Ужгород : РІК-У, 2020. 188 с.

G. M. GOLYA

ORCID ID: 0000-0001-6529-7296

*candidate for the II year PhD degree,
specialty 011 Educational, pedagogical sciences,
Rivne State Humanities University, Rivne
e-mail: holia.halya@rshu.edu.ua*

SOURCE BASE FOR THE STUDY OF BIOGRAPHIES OF TEACHERS OF THE LUTSK PEDAGOGICAL SCHOOL

Abstract. The source base of biographical studies of teachers of the Lutsk Pedagogical School was analyzed. It is proved that the source base of biographical research has its own specificity. It was determined that the use of the source base of biographical studies is possible only under the condition of critical analysis, which involves their identification, selection, classification, comparison and identification of their objective value. Official documents of a specific person are included among the sources of studying the biographies of teachers of the Lutsk Pedagogical School; statistical reference documents; autobiographical materials; correspondence; memoirs.

Keywords: source base, biographical studies, biographies, teachers, Lutsk Pedagogical School.

УДК 37(091)(477)-51:004.774

Т. О. ЗОЛОТАРЕНКО

ORCID ID: 0000-0002-7533-4676

*молодший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
e-mail: zolotarenkotetiana@ukr.net*

ОНЛАЙН-ПРОЄКТ «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ: ПАМ'ЯТАЄМО, ШАНУЄМО!»: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У тезах розглянуто здобутки та перспективи онлайн-проєкту «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо». Проєкт було створено на основі інформаційно-біографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу». Його розробили і постійно розвивають та оновлюють фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2008 р.

Ключові слова: онлайн-проєкт, інформаційно-біографічного ресурс, педагоги України.

В умовах пандемії та упровадження воєнного стану on-line форми поширення інформації стають усе актуальнішими. Віддалений формат дає змогу розширити аудиторію користувачів. Дозволяє ознайомитися з потрібними матеріалами чи взяти

участь у заході, територіально віддаленому. Робота в Інтернеті у режимі реального часу значно спрощує процес поширення інформаційних потоків та полегшує упровадження наукових здобутків.

Історіографічний пошук засвідчив, що біографічні on-line проєкти – предмет досліджень Л. Д. Березівської [1;2;4]. Як зазначає вчена, вони «є ефективною формою поширення педагогічної біографіки, сприяють відновленню і збереженню національної педагогічної пам'яті.»[4].

З огляду на необхідність переосмислення знань про життя та діяльність, погляди та світоглядні цінності педагогів минулого, 12 червня 2022 р. відділ педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського розпочав on-line проєкт «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!». Протягом 2022 р. створено та опубліковано 22 дописи у соцмережах та на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Матеріали підготовлено про таких видатних педагогів:

1. Грінченко Марія Миколаївна (1863–1928) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.125033713540760/126787360032062/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31232>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/photos/a.754048214647519/5353423281376633/>
2. Стешенко Іван Матвійович (1873–1918) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.122696390441159/130878692956262/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31368>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/photos/a.754048214647519/5383949311657363/>
3. Бугайко Тетяна Федорівна (1898 – 1972) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.122696390441159/131281142916017/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31363>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/photos/a.754048214647519/5387918157927145/>
4. Крип'якевич Іван Петрович (1886–1967) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.122696390441159/131281619582636/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31367>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/photos/a.754048214647519/5387922821260012/>
5. Пчілка Олена (1849 – 1930) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.122696390441159/132608802783251/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31352>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/photos/a.754048214647519/5398484626870498/>
6. Куліш Пантелеймон Олександрович (1819-1897) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.122696390441159/141662505211214/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31672>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/photos/a.754048214647519/5479882652064028/>
7. Чамата Павло Романович (1898-1969) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.122696390441159/141958835181581/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31675>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/photos/a.754048214647519/5481817751870518/>
8. Чавдаров Сава Христофорович (1892 – 1962) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.122696390441159/145083674869097/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31717>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/photos/a.754048214647519/5513828105336149/>
9. Скрипченко Надія Федорівна (1931–1996) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpsb.sselu/photos/a.122696390441159/146678948042903/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31719>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo?fbid=738480890818843&set=a.738170130849919>
10. Берлинський Максим Федорович (1764-1848) Facebook-сторінка відділу,

- URL:<https://www.facebook.com/dpssb.sselu/photos/a.122696390441159/147240851320046/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31722>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo?fbid=739201157413483&set=a.738170130849919>
11. Кониський Олександр Якович (1836-1900) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpssb.sselu/photos/a.122696390441159/147452401298891/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31724>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo?fbid=739271184073147&set=a.738170130849919>
12. Музиченко Олександр Федорович (1875-1937 (за деякими даними 1940)) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpssb.sselu/photos/a.122696390441159/148269237883874/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31789>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=742746453725620&set=a.738170130849919>
13. Астряба Олександра Матвійовича (1879–1962) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://tinyurl.com/y8d8c5ye>, Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31823>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://tinyurl.com/3fta5x3y>
14. Ярмаченка Миколу Дмитровича (1928–2010), Facebook-сторінка відділу: URL: <https://tinyurl.com/wvvrpxz5>, Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31834>; Facebook-сторінка ДНПБ, <https://tinyurl.com/32fhpr2j>
15. Дурдуківський Володимир Федорович (1874 – 1938) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpssb.sselu/photos/a.122696390441159/155116310532500/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31876>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=760328128634119&set=a.738170130849919>
16. Сухомлинський Василь Олександрович (1918 –1970) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/dpssb.sselu/photos/a.122696390441159/157737186937079/> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31915>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=769382304395368&set=a.738170130849919>
17. Драгоманов Михайло Петрович (1841 –1895) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=134394782674501&set=a.133861149394531> Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31937>, Facebook-сторінка ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=771031597563772&set=a.738170130849919>
18. Деполович Лідія Платонівна (1896–1943) Facebook-сторінка відділу, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=151621317618514&set=a.133861149394531> URL: Вебпортал ДНПБ, <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=32340> URL: Facebook-сторінка, ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo?fbid=818892456111019&set=a.738170127516586>
19. Рудницька Оксана Петрівна (1946 – 2002) Facebook-сторінка відділу, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=152911934156119&set=a.133861149394531> URL: Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=32401> Facebook-сторінка, ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=818892456111019&set=a.738170127516586>
20. Сковорода Григорій Савич (1722–1794) Facebook-сторінка відділу, <https://www.facebook.com/photo?fbid=153218470792132&set=a.133861149394531> URL: Вебпортал ДНПБ, URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=32397> Facebook-сторінка, ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=823410555659209&set=a.738170130849919>
21. Грінченко Борис Дмитрович (1863-1910) Facebook-сторінка відділу, <https://www.facebook.com/photo?fbid=154759497304696&set=a.133861149394531> URL: Вебпортал ДНПБ, URL: Facebook-сторінка, ДНПБ, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=828271121839819&set=a.738170130849919>
22. Залужний Олександр Самійлович (1886–1938) Facebook-сторінка відділу, URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=158447923602520&set=a.133861149394531> Вебпортал ДНПБ, URL: Facebook-сторінка, ДНПБ,

У таблиці 1 представлено список персоналій, про яких поширено інформацію у рамках on-line проєкту «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» за перший квартал 2023 р., з посиланнями на дописи у соціальних мережах та на сайті ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського.

Список сторінок персоналій в онлайн-проекті «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» (за I квартал 2023 року)

ППП	Роки життя	Коротка довідка	Акт посилання на портал	Акт посилання на сторінку Facebook ДНПБ	Акт посилання на сторінку Facebook відділу
Тесленко Іван Федорович	(1908 – 1994)	Відомий педагог, фахівець з методики навчання математики, перший доктор педагогічних наук в Україні в галузі методики навчання математики, автор класифікації навчального використання наочних посібників із геометрії та геометричних приладів і посібників із методики навчання математики.	https://dnpb.gov.ua/ua/?news=33358	https://www.facebook.com/photo/?fbid=864327854900812&set=a.738170130849919	https://www.facebook.com/photo/?fbid=168021945978451&set=a.133861149394531
Захаренко Олександр Антонович	(1937 – 2002)	Український педагог, громадський діяч, академік Академії педагогічних наук України, директор відомої в Україні авторської школи у селі Сахнівка на Черкащині (1966–2002).	https://dnpb.gov.ua/ua/?news=33648	https://www.facebook.com/photo/?fbid=869327261067538&set=a.738170130849919&locale=uk_UA	https://www.facebook.com/photo/?fbid=169824812464831&set=a.133861149394531
Юркевич Памфіл Данилович	(1826 – 1874)	Український мислитель, філософ і педагог, викладач Київської духовної академії, творець своєрідної філософської концепції – «філософія серця».	https://dnpb.gov.ua/ua/?news=33649	https://www.facebook.com/photo/?fbid=880291979971066&set=a.738170130849919&locale=uk_UA	https://www.facebook.com/photo/?fbid=173776988736280&set=a.133861149394531
Русова Софія Федорівна	(1856 – 1940)	Видатна українська педагогиня, громадсько-освітня діячка, письменниця, теоретикinja і практикinja у галузі дошкільного виховання, одна з організаторок жіночого руху.	https://dnpb.gov.ua/ua/?news=33644	https://www.facebook.com/photo/?fbid=881016206565310&set=a.738170130849919&locale=uk_UA	https://www.facebook.com/photo/?fbid=174114682035844&set=a.133861149394531
Лубенець Тимофій Григорович	(1855-1936)	Український педагог і діяч народної освіти, фахівець із теорії й методики початкового навчання, дошкільного виховання й освіти дорослих, викладач Першої київської гімназії, директор народних училищ Київської губернії, керівник дослідної трудової школи в Пущі-Водиці.	https://dnpb.gov.ua/ua/?news=33722	https://www.facebook.com/photo/?fbid=883212459679018&set=a.738170130849919&locale=uk_UA	https://www.facebook.com/photo/?fbid=174949895285656&set=a.133861149394531
Березняк	(1914	Кандидат педагогічних наук,	https://dnpb.gov.ua/ua/?news=33722	https://www.facebook.com/photo/?fbid=883212459679018&set=a.738170130849919&locale=uk_UA	https://www.facebook.com/photo/?fbid=174949895285656&set=a.133861149394531

Євген Степанович	– 2013)	викладач, учитель, директор шкiл, Герой України (2001), почесний член НАПН України.	gov.ua/ua/?news=33807	cebook.com/photo/?fbid=887448292588768&set=a.738170130849919&locale=uk-UA	facebook.com/photo/?fbid=176110231836289&set=a.133861149394531
Онищук Василь Онисимович	(1919– 1989)	Український педагог, учитель, відмінник народної освіти, фахівець у галузі дидактики, завідувач відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України (1970-1982).	https://dnppb.gov.ua/ua/?news=33810	https://www.facebook.com/photo/?fbid=887452152588382&set=a.738170130849919&locale=uk-UA	https://www.facebook.com/photo/?fbid=176479481799364&set=a.133861149394531
Демков Микола Іванович	(1859 – 1939)	Видатний український педагог, учитель, організатор освіти, історик педагогіки, методист.	https://dnppb.gov.ua/ua/?news=33898	https://www.facebook.com/photo/?fbid=895785815088349&set=a.738170127516586&locale=uk-UA	https://www.facebook.com/photo/?fbid=184524760994836&set=a.133861149394531
Русько Олексій Микитович	(1906– 1964)	Український педагог, методист хiмiї, кандидат педагогічних наук (1948), керівник освіти, громадсько-освітній діяч.	https://dnppb.gov.ua/ua/?news=33957	https://www.facebook.com/photo/?fbid=898888848111379&set=a.738170127516586&locale=uk-UA	https://www.facebook.com/photo/?fbid=187336310713681&set=a.133861149394531
Соколянський Іван Панасович	(1889- 1960)	Професор, український вчений-педагог, педолог, фахівець із проблем спеціальної педагогіки, організатор освіти й науки, один із організаторів науково-дослідних інститутів педагогіки і дефектології в УРСР.	https://dnppb.gov.ua/ua/?news=34034	https://www.facebook.com/photo/?fbid=903920557608208&set=a.738170130849919	https://www.facebook.com/photo/?fbid=192278796886099&set=a.133861149394531
Ряпо Ян Петрович	(1880 – 1958)	Відомий український педагог, вчений, громадський і політичний діяч, заступник народного комісаріата освіти України.	https://dnppb.gov.ua/ua/?news=34105	https://www.facebook.com/photo/?fbid=907118643955066&set=a.738170130849919	https://www.facebook.com/photo/?fbid=195091356604843&set=a.133861149394531

Матеріали онлайн-проекту «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» допомагають ознайомити суспільство з історією української освіти. Перспективним вважаємо подальше поповнення списку видатних педагогів та пошук і впровадження їхніх досягнень у практику роботи закладів освіти.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Педагогічна наука та освіта в особах, документах, бібліографії:

найістотніші результати наукового дослідження. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського за результатами наук. дослідж. у 2022 р., 20 груд. 2022 р., Київ / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2022. С. 25–32. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733976/> (дата звернення: 09.03.2023).

2. Березівська Л. Д. Результати діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України в умовах воєнного стану за 2022 р. та завдання на 2023 р. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського за результатами наук. дослідж. у 2022 р., 20 груд. 2022 р., Київ / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2022. С. 6–24. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733975/> (дата звернення: 09.03.2023).

3. Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; наук. керівник проекту Л. Д. Березівська. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України* : офіц. сайт. Київ, 2008–2022. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/> (дата звернення: 09.03.2023).

4. Березівська Л. Д. Онлайн-проекти як форма поширення педагогічного біографічного знання в освітньо-науковому просторі. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2022 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2022. С. 424–426. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004349> (дата звернення: 09.03.2023).

UDC 37(091)(477)-51:004.774

T. O. ZOLOTARENKO

ORCID ID: 0000-0002-7533-4676

Junior Researcher

of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics at

V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: zolotarenkotetiana@ukr.net

ONLINE PROJECT

«EDUCATORS OF UKRAINE: WE REMEMBER, RESPECT!»: ACHIEVEMENTS AND PERSPECTIVES

Abstract. The theses examine the achievements and prospects of the online project «Educators of Ukraine: we remember, respect!». The project was created on the basis of the informational and biographical resource «Outstanding Teachers of Ukraine and the World». It was developed by the specialists of the V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine in 2008 and is constantly developing and updating.

Keywords: online project, informational and biographical resource, teachers of Ukraine.

УДК 373.3/.5.018.58Маринович

А. О. КУЗЬМИЧ

ORCID ID: 0000-0002-8793-9875

здобувачка ступеня PhD кафедри теорії і методики виховання,

БІОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ Н. Ф. МАРИНОВИЧ – ЗАСНОВНИЦІ І ДИРЕКТОРА ПЕРШОГО У М. РІВНОМУ ТА ОДНОГО З ПЕРШИХ В УКРАЇНІ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Анотація: тези присвячені життю та професійній спадщині Надії Франківни Маринович, засновниці першої авторської школи у Рівному. Створення спеціалізованої школи «Центр надії» стало втіленням давньої мрії педагога. Сьогодні це адаптивно-розвивальний білінгвальний заклад, що здатний вирішувати комплексні освітні завдання на рівні сучасних вимог.

Ключові слова: авторська школа біографічний портрет, професійна спадщина, Надія Франківна Маринович.

Народилася Надія Франківна Маринович 8 березня 1945 р. в селі Військо (нині Республіка Польща) у родині українців, які змушені були внаслідок угоди про переселення, укладеної між радянським і польським урядами, переїхати з Холмщини на територію тодішньої УРСР. Родина зазнала репресій: старший брат матері загинув на Колимі, дідуся-священника радянська влада неодноразово ув'язнювала. У пошуках праці родина переїхала в Дрогобич [1].

Батько Дицьо Франко був водієм, а мати Любов Йосипівна, отримавши бібліотечну освіту, працювала в книгарні. 4 січня 1949 р. народився молодший брат Надії – Мирослав. Нині Мирослав Маринович – відомий український діяч, філософ, релігієзнавець, публіцист, проректор Українського католицького університету у Львові.

Навчалася Надія Маринович у Дрогобицькій середній школі № 2, яку закінчила із срібною медаллю. Наступною сходинкою в освіті був педагогічний інститут ім. І. Франка у Львові, який також закінчила з відзнакою.

1966 року 21-річною дівчиною Надія за направленням інституту переїхала до Рівного. Чверть століття вона викладала у СШ №15, де за високу професійність другою в місті отримала звання «учитель-методист». Але весь час мріяла про власну школу. І згодом задумане втілила в життя.

У 1991 р. Надія Маринович ініціювала створення нової державної спеціалізованої школи «Центр надії» з альтернативною формою навчання і була призначена її директором. Дітей виховували за християнськими канонами, втілюючи в життя досвід закордонних і найкращих вітчизняних закладів. Н. Ф. Маринович змогла сформувати колектив односторонців, здатних вирішувати комплексні освітні завдання на рівні сучасних вимог. Авторська школа функціонує і досі. Це адаптивно-розвивальний білінгвальний (двомовний) заклад, у якому інтегруються дві програми: державна для спеціалізованої школи та індивідуалізованого навчання на основі методики та принципів зарубіжної технології модульного навчання Школи завтрашнього дня (США).

У 1997 р. Надія Франківна стала переможцем I та II турів українсько-американської програми ACCELS (American Councils for International Education) у номінації «Досконалість у викладанні». Того ж року вивчала досвід у США за

програмою «Громадянська освіта». Як член Міжнародної Амністії працювала на громадських засадах (перекладачем) для української асоціації Міжнародної амністії.

Нагороджена знаком «Відмінник освіти України» за особливий внесок у розвиток освіти свого регіону. У 2005 р. отримала відзнаку міської ради «За заслуги перед містом» I ступеня і перемогла у III загальноміському рейтингу популярності «Гордість міста». Указом Президента України від 26 червня 2006 р. їй присвоєно почесне звання «Заслужений вчитель України» [2].

28 березня 2009 р., на 64 році життя, Надія Франківна Маринович померла в Рівному. Похована у Львові на Личаківському кладовищі у сімейному склепі. Щороку в березні вихованці її новаторського закладу проводять челенджі пам'яті.

У 2013 р. рішенням Рівненської ради №3227 Надії Франківні Маринович присвоєно звання «Почесний громадянин міста Рівного». У 2017 р. на її честь перейменували навчальний заклад. Сучасна назва – Рівненський ліцей «Центр Надії» ім. Надії Маринович Рівненської міської ради [2].

Список використаних джерел

1. Маринович М. Ф. Інтерв'ю Мариновича Мирослава Франковича 1–2 лютого 2000 року в Дрогобичі / провів Овсієнко В. В. *Дисидентський рух в Україні* : вірт. музей. Харків, 2010. URL: <https://museum.khpg.org/1282334474> (дата звернення: 12.05.2023).

2. Маринович Надія Франківна. *Почесні громадяни міста Рівного* : рек. бібліогр. покажч. / Упр. культури і туризму Рівнен. міськвиконкому, Центр. міська б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад.: Л. Грищук, І. Вольф, Л. Ткач. Рівне, 2016. С. 52–54.

UDC 373.3/.5.018.58Маринович

A. O. KUZMYCH

ORCID ID: 0000-0002-8793-9875

Graduate student of the Department
of Theory and Methods of Education of
Rivne State University of Humanities
e-mail: a.kuzmych1408@gmail.com

Abstract: these theses are devoted to the life and professional legacy of Nadia Frankivna Marynovych, the founder of the first author's school in Rivne. The creation of the "Center of Hope" specialized school became the realization of a teacher's long-standing dream. Today, it is an adaptive and developmental bilingual institution capable of solving complex educational tasks at the level of modern requirements.

Keywords: author's school, biographical portrait, professional heritage, Nadia Frankivna Marynovych.

УДК 37.013.43:271.2-726.3(477.82)"18/192"

С. Р. ЛЕЛЮХ

ORCID ID: 0000-0002-9591-2031

здобувач ступеня PhD
кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИСВІТЛЕННЯ ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕННИКІВ ВОЛИНІ (XIX – ПОЧ. XX СТ.)

Анотація. Діяльність духовенства в освітній сфері ймає помітне місце у дослідженнях з історії церкви. Священники, на Волині зокрема, не тільки проводили різноманітну роботу задля зміцнення позицій православ'я пропагували, але й навчали, власне були просвітниками у найширшому розумінні. Саме їхня діяльність збагатила джерельну базу і зараз допомагає науковцям вивчати історію Волині XIX ст.

Ключові слова: просвітництво, православ'я, священники, Волинь, духовенство.

Кінець XVIII ст. – початок XIX ст. як для всієї України, так і для Волині зокрема, період важливих політичних і соціальних змін. Після трьох поділів Речі Посполитої (1772 р., 1793 р., 1795 р.) більшість українських територій опинилася у складі Російської імперії, що спричинило поширення саме проросійських рухів та тенденцій у освіті і культурі [1]. І тут цілковитий вплив мала політична лінія самодержавства, спрямована на подальше викорінення на наших теренах будь-яких національних рухів, посилення русифікації та всебічне зміцнення позицій Російської православної церкви (РПЦ) і православ'я як релігії саме державної.

У XIX ст. активно розвивається пам'яткоохоронна справа. У другій половині XIX – на початку XX ст. на поневоленому імперією українському краї завзято вивчали та реконструювали чимало церковних архітектурних пам'яток. Тоді розгорнули дослідницьку діяльність державні та громадські світські й духовні наукові товариства, комітети, комісії тощо. Вони об'єднали вчених, творчу інтелігенцію, духовенство, які нерідко виступали як краєзнавці та пам'яткознавці-аматори. Появі цих осередків сприяло і відкриття університетів у Харкові (1805 р.), Києві (1834 р.), Одесі (1865 р.).

Так само і на Волині наприкінці XIX ст. виникають спільноти краєзнавців. Одним із перших було Волинське церковно-археологічне товариство, що розпочало свою роботу 2 січня 1894 р. Біля його витоків – Орест Авксентійович Фотинський, котрий у 1892 р. подав волинському архієпископу Модесту записку про необхідність заснування організації, яка б досліджувала давню історію Волині. Відтак вийшов «Волынский историко-археологический сборник» із низкою ґрунтовних історичних розвідок. На його сторінках О. Фотинський опублікував документальні акти XVI – XVII ст. з архіву Жидичинського монастиря. Варто сказати і про церковно-парафіальні літописи, що їх вели священники. Літописи містять цінну інформацію з історії певних населених пунктів. Із кінця XIX ст. ці документи зберігалися у Волинському єпархіальному давньосховищі.

Створення братств у XIX ст. – надзвичайного важлива подія не тільки в церковному житті, а й в інших сферах буття. Братства і проводили системну роботу задля зміцнення позицій православ'я, і навчали, власне були просвітниками у

найширшому розумінні. Також вони щиро переймалися такими важливими питаннями, як утримання православних храмів, їхній охайний вигляд, розвиток медицини, промисловості тощо.

Отже, діяльність православних церковних братств Волині зміцнювала на українських територіях позиції православ'я. Знаково й те, що вони збирали, колекціонували, зберігали, вивчали і пропагували історію старовинних пам'яток православної віри. Давньосховища при братствах були першими своєрідними музеями, котрі працювали за чітко визначеною програмою. Саме їхня діяльність збагатила джерельну базу і зараз допомагає науковцям вивчати історію Волині XIX ст.

Список використаних джерел

1. Василевська С. Роль Свято-Володимирського братства в м. Володимирі-Волинському в збереженні культурних пам'яток краю (за матеріалами архіву Свято-Володимирського братства у Володимирському краєзнавчому музеї). *Волинський музей. Історія і сучасність* : тези та матеріали І наук.-практ. конф., присвяченої 65-річчю Волин. краєзнав. музею та 45-річчю Колодяжен. літ.-мемор. музею Лесі Українки, 16–17 черв. 1994 р., Луцьк / Волин. обл. упр. культури, Волин. краєзнав. музей. Луцьк, 1997. С. 15–16.

2. Гаврилюк С. Діяльність православних церковних братств Волині у XIX ст. *Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Історія*. Луцьк, 1997. № 2. С. 40–42.

3. Кондратюк Ю. С. Становлення православних братств на Волині в II половині XIX століття. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки, м. Житомир, 10–12 травня 2016 року* / Житом. держ. технол. ун-т. Житомир, 2016. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/328.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).

UDC 37.013.43:271.2-726.3(477.82)"18/192"

S. R. LELIUKH

ORCID ID: 0000-0002-9591-2031

*Postgraduate at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
e-mail: soniadovbeta@gmail.com*

Abstract. Issues related to the activities of the Orthodox clergy in the educational sphere occupy a prominent place in studies on the history of the church. Orthodox priests taught and promoted among people not only the Orthodox faith, but also education and enlightenment. The priests of Volyn carried out various work aimed at strengthening the positions of Orthodoxy in the Ukrainian territories. Their very activity has enriched the base of sources for research and now helps researchers studying Volyn in the 19th century.

Key words: enlightenment, Orthodoxy, priests, Volyn, clergy.

УДК 378(091)(477.83-25)-051Бартошевський

М. Т. ЛЕПЕХ

*аспірант кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
факультету педагогічної освіти*

ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ІВАНА БАРТОШЕВСЬКОГО

Анотація. Розглянуто основні факти біографії педагога і богослова Івана Бартошевського. У контексті його педагогічної діяльності висвітлено академічні та наукові здобутки вченого, оглянуто творчу спадщину. Накреслено напрями подальших досліджень цієї персоналії.

Ключові слова: Львівський університет, педагогіка, підручник, теологія.

Іван Бартошевський належав до знакових педагогів своєї доби, які справили відчутний вплив на сучасників. Священник, науковець, письменник, церковний діяч, педагог, професор Львівського університету, декан богословського факультету – таке розмаїття іпостасей спонукає дослідника поглянути на цю постать уважніше.

Народився Іван Бартошевський 18 січня 1852 р. у Львові в сім'ї Григорія і Марії Бартошевських. Навчався в Академічній гімназії у Львові, згодом – у греко-католицькій духовній семінарії у Відні. У 23-річному обрав служіння Богові і церкві, був висвячений на греко-католицького священника. У 1879 р. Іван Бартошевський захистив науковий ступінь доктора теології і повернувся до Львова. Тоді-таки розпочалася його педагогічна кар'єра у Львівському університеті. Упродовж перших двох років І. Бартошевський працював ад'юнктом на теологічному факультеті, а з 1881 р. отримав посаду доцента і викладав українським студентам пасторальну теологію – теорію та практику священничої діяльності. У 1884 р. він став надзвичайним, а з наступного року – звичайним професором пасторальної теології.

Окрім пасторальної теології з 1890 до 1918 р. Іван Бартошевський викладав для студентів теології курс педагогіки українською мовою. Підтвердження цьому знаходимо у навчальних планах Львівського університету. Так, згідно з навчальним розкладом 1915/1916 навч.р., він читав курс «Педагогія Християнська» обсягом 2 год. для студентів теологічного факультету [1, с. 223]. Також протягом 1905–1918 рр. І. Бартошевський керував гомілетичним семінаром, під час якого студенти греко-католицького віросповідання здобували уміння та навички проповідницької діяльності.

У часі своєї роботи у Львівському університеті вчений був залучений і до адміністративної роботи. Він обіймав посади декана (1888/1889 і 1893/1894 навч. роки) та продекана (1889/1890, 1891/1892, 1894/1895, 1895/1896 і 1896/1897 навч. роки) теологічного факультету [3, с. 121].

Ще на початку 1870-х років, навіть до свого висвячення, Іван Бартошевський проявив себе як активний учасник церковного життя Львова та загалом Галичини. У 1872–1880 рр. він очолював редакційну колегію церковного часопису «Рускій Сіонъ», у 1887–1898 рр. був членом редколегії часопису «Душпастирь» – Органу Товариства св. Апостола Павла, а з 1893 р. – заступником голови згаданого товариства [2, с. 183–184]. Ця спільнота мала покликання допомагати українським греко-католицьким священникам у їхньому повсякденному служінні, а названі вище друковані видання висвітлювали проблеми не лише церковного, але й педагогічного та громадсько-політичного життя краю. Незважаючи на ведення часописів язичієм – дещо штучною церковною мовою,

вони належали до прогресивної української національної течії в церковному житті Галичини кінця ХІХ ст., і до початку ХХ ст. перейшли на народну українську мову.

З 1890-х років слушно вести мову і про активну діяльність професора Івана Бартошевського при Львівському Митрополичому уряді греко-католицької церкви. З 1891 р. він – дійсний радник і референт Митрополичої Консисторії, з 1895-го – почесний канонік Митрополичої Капітули, а з 1897-го – радник Митрополичого трибуналу для шлюбних справ та інстанційного суду [4, с. 108].

Окремо доцільно говорити про творчу спадщину Івана Бартошевського. Лєвова її частка – публікації майстерних проповідей на різні теми і з різних нагод. Але насамперед відзначимо семитомне видання у 1900-1908 рр. Святого Письма з поясненнями і коментарями, а також перший академічний посібник із педагогіки українською мовою. Він побачив світ у 1891-му, був перевиданий у 1909 р. Університетський навчальний посібник став квінтесенцією української християнської педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ ст. та віддзеркалював морально-етичну та навчально-виховну парадигму греко-католицької церкви.

У 1918 р. Іван Бартошевський залишив викладацьку діяльність у Львівському університеті. Помер педагог 13 грудня 1920 р. у Львові, похований на Личаківському цвинтарі [2, с. 183–184].

Варто зазначити, що професор Іван Бартошевський був яскравим представником релігійної течії в українській національній педагогіці кінця ХІХ-початку ХХ ст. Поступово переходячи з так званого язичія на народну українську мову, він став одним із провідних українських педагогів своєї доби. Сучасним дослідникам цікаво буде проаналізувати два видання навчального посібника з педагогіки, а також численні гомілетичні публікації, в яких чимало оригінальних педагогічних ідей та міркувань.

Список використаних джерел

1. Бенєра В. Розвиток теорії і практики самостійної роботи студентів у Львівському університеті (1905–1917 рр.). *Педагогіка і психологія проф. освіти*. 2013. № 2. С. 221–232.
2. Глєстєук Я. С., Лєщак Т. В. Бартошевський Іван. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка* : в 2 т. Львів, 2011. Т. 1. С. 183–184.
3. Єгорєв Р. Розвиток педагогічних ідей у Львівсько-Варшавській філософській школі: постановка проблеми. *Молодь і ринок*. 2014. № 5. С. 118–122.
4. Матвієнко Г. Викладачі-українці теологічного факультету Львівського університету: освіта та кар'єрний рієст. *Схід*. 2012. № 4. С. 105–110.

UDC 378(091)(477.83-25)-051Бартошевський

М. Т. ЛєПєКН

*Postgraduate student of the Department
of General Pedagogy and Higher School Pedagogy
of the Faculty of Pedagogical Education
of the Ivan Franko National University of Lviv
e-mail: LepehMaria@i.ua*

LIFE AND SCIENTIFIC PATH OF IVAN BARTOSHEVSKYI

Abstract. The main facts of the biography of the teacher and theologian Ivan Bartoshevsky are considered. In the context of his pedagogical activity, the academic and

scientific achievements of the scientist are highlighted, and his creative heritage is reviewed. The directions of further research of this personality are outlined.

Keywords: Lviv University, pedagogy, textbook, teology.

УДК 37.091.4.022Монтессорі

А. О. МІЩЕНКО
*аспірант кафедри педагогіки
та методики викладання історії й суспільних дисциплін
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
м. Чернігів
e-mail: alina.mi1527@ukr.net*

МЕТОД МАРІЇ МОНТЕССОРІ: ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ДОШКІЛЬНУ ОСВІТУ УКРАЇНИ

Анотація: У тезах коротко роз'яснено сутність методу Марії Монтессорі та його ключові переваги. Автор проаналізувала проблеми й виклики впровадження цієї педагогічної системи в дошкільну освіту України, враховуючи сучасні об'єктивні обставини. У дослідженні запропоновано шляхи подолання деяких проблемних аспектів активного впровадження системи Марії Монтессорі в дошкільну освіту України.

Ключові слова: метод Монтессорі, виклики, індивідуальність, потреби дитини, філософія Монтессорі.

Метод Марії Монтессорі – це філософська, педагогічна система виховання та навчання дитини, основою якої є розвиток особистості у такому темпі та ритмі, які враховують усі її індивідуальні потреби і особливості. Цей метод розкриває природний потенціал, творчі здібності кожної дитини, яка завдяки власній діяльності привчається до самостійності та незалежності.

Створила цей метод вільного виховання, познайомила світову педагогічну спільноту з ним – італійська педагогиня Марія Монтессорі, діяльність якої припадає на кінець XIX – другу половину XX ст. Саме Марія Монтессорі однією з перших засвідчила, що, пропонуючи вільний вибір, відповідно до потреб, належить розвивати природній потенціал, який кожна дитина має ще з народження [3].

Метод виховання й навчання за Марією Монтессорі широко популярний в європейських країнах, оскільки має переваги, корисні для розвитку дитини саме в сучасних умовах. Основні принади цієї педагогічної системи: всебічний розвиток дитини (фізичний, емоційний, інтелектуальний, психологічний тощо), можливість навчатися у власному унікальному, індивідуальному темпі, враховуючи та задовольняючи інтереси, здатність дослідження довкілля з усіма його позитивними та негативними сторонами, формування в дитини самостійності, незалежності та ініціативності, що впливає на успіх у будь-якій діяльності та підвищує рівень мотивації [2].

Педагогічна система італійської педагогині цікавить українських освітян. Однак, вона не сказати б, що поширена в дошкільних закладах освіти України, оскільки це пов'язано з деякими викликами та проблемами її впровадження.

Нині гостро бракує, або ж навіть вони й зовсім відсутні, кваліфіковані спеціалісти у цій галузі. Педагог закладу, який викладає за методом Монтесорі, повинен бути «новим учителем» для «нової дитини» [3]. Для цього необхідна специфічна підготовка, однак, в Україні поки що вкрай мало навчальних закладів, які можуть забезпечити цю потребу. До того ж не кожен педагог зможе працювати за системою Монтесорі, бо це не просто метод, а філософія життя, яка насамперед вимагає від особистості переосмислення принципів та позицій щодо виховання дитини.

Метод Марії Монтесорі потребує організації спеціально підготованого середовища, з особливими матеріалами, обладнанням, предметами інтер'єру. Це може бути проблемою для закладів, де приміщення затісні, або не має коштів купити обладнання. Відповідна матеріально-технічна база потребує чималих витрат. Ускладнює ситуацію й те, що здебільшого якісні матеріали для навчального процесу за системою Монтесорі виробляє країна-агресор, що через об'єктивні причини унеможлиблює їх придбання.

Ще одним викликом для впровадження дошкільної Монтесорі-освіти в Україні є те, що ми не маємо національної стратегії впровадження методу Монтесорі в дошкільну освіту. Без підтримки держави реалізувати його державним та приватним навчальним закладам складно. Попри це в Україні активно створюють приватні заклади дошкільної освіти за Монтесорі-методом.

В Україні поширена думка про те, що дитина має відповідати певним вимогам та стандартам. Такий стереотип протирічить сутності та цілям педагогічної системи Марії Монтесорі. Її метод базується на розумінні індивідуальних потреб та інтересів дитини. Тобто ні про яку стандартизацію не йдеться.

Все частіше означеним методом цікавляться не тільки педагоги, але й батьки, оскільки частково дещо легко практикувати в домашніх умовах, що підготує дитину до реального життя. Так, наприклад, удома відповідно до зросту дитини можна поставити полиці, до яких просто досягнути, без шухляд та дверцят. На них можна розмістити матеріали для перекладання, пересипання чи переливання предметів та речовин, які є вдома в кожного.

Філософські основи Монтесорі-педагогіки батькам все-таки необхідно засвоювати від кваліфікованих спеціалістів. Цей метод суттєво відрізняється від традиційних, тому дехто з батьків вважає, що Монтесорі освіта – це цілковита сваволя і відсутність будь-яких правил. Саме через брак інформації батьки не розуміють, як цей метод працює та чому він корисний для сучасних дітей [1, с. 16].

Для українського суспільства метод навчання та виховання Марії Монтесорі незвичний. Він спирається на європейські культурні цінності та психологічні основи, які іноді відрізняються від українських. Українська мораль традиційно заснована на спільних цінностях. Метод Монтесорі спрямований на індивідуальну роботу з розвитку дитини. Є й мовний аспект проблеми, позаяк літературу, посібники, матеріали та інструкції написано і видано переважно англійською та італійською мовами.

Отже, основними викликами для реалізації методу Марії Монтесорі в українській дошкільній системі виховання й навчання є: недостатня кількість кваліфікованих педагогів, відсутність державного фінансування та підтримки, недосконала матеріально-технічна база, необізнаність батьків, культурний бар'єр.

Для подолання зазначених проблем та викликів необхідно поширювати інформацію серед батьків та громадськості про переваги Монтесорі-методу, щоб зростала його популярність в Україні, а також спростовувати міфи про нього, які можуть викривити уявлення про Монтесорі-систему загалом. Упровадження Монтесорі-методу в дошкільню освіту України потребує згуртованості педагогів і батьків.

Вкрай важливою є і державна підтримка ініціатив зі створення відповідних навчальних програм та стандартів, що включають Монтесорі-метод.

Список використаних джерел

1. Крутій К. Педагогіка Марії Монтесорі: руйнуємо міфи. *Дошк. виховання*. 2020. № 10. С. 16–20.
2. Данченко К. Ю. Що таке методика Марії Монтесорі? *Всеосвіта* : портал. Київ, 2020. URL: <https://vseosvita.ua/library/so-take-metodika-mariimontessori-239199.html> (дата звернення: 18.05.2023).
3. Montessori M. *The Discovery of the Child* / trans. M. A. Johnstone. Adyar ; Madras : Kalakshetra, 1966. 487 p. URL: <https://archive.org/details/TheDiscoveryOfTheChild/page/n7/mode/2up> (date of appeal: 18.05.2023).

UDC 37.091.4.022Монтесорі

A. O. MISHCHENKO
*PhD Student of the Department
of Pedagogy and Methods of Teaching History
and Social Sciences,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»,
Chernihiv
e-mail: alina.mi1527@ukr.net*

MARIA MONTESSORI'S METHOD: CHALLENGES OF IMPLEMENTATION IN PRESCHOOL EDUCATION OF UKRAINE

Abstract: The theses briefly explain the essence of Maria Montessori's method and its key advantages. The author analyzed the problems and challenges of implementing this pedagogical system in preschool education of Ukraine, taking into account the modern objective circumstances. The research proposes ways to overcome some problematic aspects of the active implementation of the Maria Montessori system in preschool education in Ukraine.

Key words: Montessori method, challenges, individuality, child's needs, Montessori philosophy.

Т. С. ПАВЛЕНКО

ORCID ID: 0000-0003-3244-7897

науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

e-mail: tetana1806@gmail.com

Т. М. ДЕРЕВ'ЯНКО

ORCID ID:0000-0003-3980-7584

молодший науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

e-mail: t.derevyanko@ukr.net

СТОРІНКА «МАРІЯ ГРІНЧЕНКО» У ЕЛЕКТРОННОМУ РЕСУРСІ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

Анотація. Презентовано персональну сторінку «Грінченко Марія Миколаївна» інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу», розміщеного на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Висвітлено основні віхи життя та матеріали досліджень українських науковців про культурно-просвітницьку і редакторсько-видавничу діяльність М. Грінченко.

Ключові слова: М. Грінченко, просвітницько-педагогічна діяльність, електронний ресурс.

Державотворчі процеси в Україні, національне відродження та інтеграція в європейський освітянський простір зумовили істотні зміни пріоритетів і цінностей у сучасній освіті. Процеси реформування галузі спонукають до переосмислення сучасного освітнього простору та історико-педагогічного досвіду, звернення до творчої біографії та спадщини діячів культури, науковців, педагогів, вивчення їхніх просвітницьких, виховних і дидактичних ідей, повернення забутих імен у науковий простір.

На веб-порталі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського представлено електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу», який укладають фахівці в межах наукових досліджень (науковий керівник Л. Березівська) [1, 2]. Структуру ресурсу зформовано з персональних сторінок, кожна з яких присвячено окремому педагогові. Ресурс постійно удосконалюється. Фахівці бібліотеки розробляють нові сторінки й оновлюють попередньо створені з урахуванням новітніх напрацювань історико-педагогічних досліджень.

Сторінку «Грінченко Марія Миколаївна (1863–1928)» укладено до дня народження відомої громадської діячки, педагогині, письменниці, перекладачки, авторки науково-популярних книжок для народу, засновниці та активної членкині товариства «Просвіта» в м. Києві.

У першій рубриці висвітлено основні віхи життєвого й творчого шляху М. М. Грінченко, означено її роль у становленні національної системи освіти й виховання. У рубриці «Праці М. М. Грінченко» презентовано педагогічні твори вченої, прозу та переклади для дітей. Ширшу інформацію включено в рубрику «Публікації про життя та діяльність М. М. Грінченко», де є бібліографічний список статей про Марію Грінченко українських науковців, увагу яких її особистість привертає різноплановістю. Значна частка – це праці Н. Антоненко (Копиленко) [4, 5] про педагогічно-просвітницьку місію Грінченко та М. Думанської [3] про видавничу і редакторську роботу педагогині. На основі аналізу контенту сторінки з'ясовано, що найоб'ємніше і найглибше діяльність М. Грінченко дослідив М. Лашко [6], який виокремив три основні періоди її фахового розвитку, означив чинники, які впливали на формування і становлення її як педагогині-просвітниці, її погляди на сімейне виховання, внесок в українське підручникотворення. Зміст «Фотогалереї» доповнює творчу біографію ілюстративним матеріалом. Фотоматеріали, запропоновані в рубриці «Вшанування пам'яті», демонструють заходи зі збереження та увічнення пам'яті про славетну українку, свідчать про те, що М. Грінченко справедливо увійшла до плеяди видатних вітчизняних педагогів-просвітників.

Отже, веб-сторінка яскраво презентує її постать, дає можливість упевнитись, що її ідеї актуальні і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 14.03.2023).
2. Березівська Л. Д., Дерев'янко Т. М. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» й онлайн-проект «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги-ювіляри». *Вісн. НАПН України*. 2020. Т. 2, № 1. С. 1–3 (розд. паг.). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/%20journal/article/view/54> (дата звернення: 14.03.2023).
3. Думанська М. Громадська і видавнича діяльність Марії Грінченко-Загірньої. *Поліграфія і видавнича справа* : наук.-техн. зб. / Укр. акад. друкарства. Львів, 2007. Вип. 2. С. 39–44.
4. Копиленко Н. Б. Марія Грінченко (1863–1928). *Нариси історії українського шкільництва (1905–1933)* : навч. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 1996. С. 238–245.
5. Копиленко Н. Б. Освітнянський подвиг Марії Грінченко. *Рідна шк.* 1994. № 9. С. 2–6.
6. Лашко М. В. Педагогічна і просвітницька діяльність Марії Грінченко (1863–1928) : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 270 с.

UDC 004.774.6:929Грінченко М.]:004.738.1 WWW:[026:37](477-25)ДНПБ

T. S. PAVLENKO

ORCID ID: 0000-0003-3244-7897

Researcher

of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics at

V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: tetana1806@gmail.com

T. M. DEREVIANKO

ORCID ID: 0000-0003-3980-7584

“MARIYA GRINCHENKO” PAGE IN THE ELECTRONIC RESOURCE “OUTSTANDING EDUCATORS OF THE COUNTRY AND THE WORLD”

Abstract. The personality page «Mariya Mykolayivna Grinchenko» of the informational and bibliographic resource «Outstanding Educators of Ukraine and the World» has been presented on the web portal of V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine. The main milestones of M. Grinchenko's life and the study of her cultural and educational, editorial and publishing activities by Ukrainian scientists have been highlighted.

Keywords: M. Grinchenko, educational and pedagogical activity, electronic resource.

УДК 37(091)(477.74-25)-051Акбройт

I. Ф. ПЕТРЕНКО
ORCID ID: 0000-0003-2320-6100
здобувач ступеня PhD,
Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне
e-mail: inna.petrenko@rshu.edu.ua

ПЕРСОНАЛІЯ ОДЕСЬКОГО ПЕДАГОГА САМУЕЛЯ АКБРОЙТА (1857–1930) З ПОЗИЦІЙ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У публікації акцентовано увагу на тому, що зміна світоглядних парадигм зумовлює перехід вітчизняної біографічної науки від позначених ідеологічним моралізаторським спрямуванням біографій визначних діячів до створення біографій крізь призму «людських вимірів». До джерельної бази біографічного дослідження Самуеля Акбройта (1857–1930) – одеського педагога, директора єврейської школи, який випрацював і упродвадив авторську педагогічну систему, розробив і запатентував модель шкільної парти, включено статті, підручники, енциклопедичні видання, різноманітні календарі, довідкові красназвччі книги, матеріали до ювілейних і пам’ятних дат, бібліографічні посібники, епістолярій, фотодокументи.

Ключові слова: персоналія, біографічні дослідження, джерельна база, Самуель Акбройт, шкільна парта.

Осмилення минулого й виділення біографічних досліджень в окрему галузь історико-педагогічного знання, що спостерігається останні десятиліття, зумовлюють масову появу історико-педагогічних праць, присвячених життєдіяльності

педагогічних персоналій, особливо тих, які тривалий час замовчувалися або були забуті, представників тих чи інших регіонів, міст.

До таких персоналій належить постать Самуеля Акбройта (1857–1930) – одеського педагога, директора єврейської школи, який випрацював і упровадив авторську педагогічну систему, розробив і запатентував модель шкільної парти.

Зміна світоглядних парадигм зумовлює перехід вітчизняної біографічної науки від позначених ідеологічним моралізаторським спрямуванням біографій визначних діячів до створення біографій крізь призму «людських вимірів». Лише такий підхід дасть можливість на основі аналізу всіх доступних джерел об'єктивно відтворити життєвий і творчий шлях окремих персоналій.

Позаяк про С. Акбройта інформації вкрай мало, до джерельної бази біографічних досліджень ми включаємо статті, підручники, енциклопедичні видання, різноманітні календарі, довідкові краєзнавчі книги, матеріали до ювілейних і пам'ятних дат, бібліографічні посібники, епістолярій, які обов'язково містять інформацію й щодо окремих дотичних темі персоналій, фотодокументи.

Приміром, про С. Акбройта опосередковано згадується в Енциклопедії Брокгауза та Єфрона в статті про шкільну гігієну [5] й т. п.

В окремому відбитку журналу «Гігієнічний оглядач» у фондах Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського представлено доповідь педагога, директора єврейської школи в Одесі Самуеля Акбройта для Німецького товариства охорони здоров'я в Берліні в 1898 р., у якій він презентував свою педагогічну систему й детально описав парту [6].

У німецькому підручнику з гігієни «Handbuch der Schulhygiene» описано парту С. Акбройта, яку він запатентував у Швейцарії та Британії [7, с. 180–182].

У статті американського лікаря німецького походження С. А. Кнопфа міститься інформація про парту С. Акбройта у контексті профілактики туберкульозу у дітей в шкільному віці [9, с. 332].

У статті колективу норвезьких дослідників про шкільну парту аналізується й патент С. Акбройта, який зберігається в муніципальному архіві Брюсселя [8].

В ілюстрованих адресних й довідкових книгах Одеси вміщено інформацію про Одеську фабрику шкільних меблів купця 2-ї гільдії Акбройта. Як вважає київський дослідник Д. Косенко, фабрика належала брату винахідника, хоча у довідниках імена фабриканта та педагога тотожні – Сам. Говш.-Лейб. Акбройт [1, с. 257; 2, с. 449.].

Сьогодні найбільше інформації про С. Акбройта представлено в працях саме Д. Косенка, який ґрунтовно проаналізував парту педагога з огляду на гігієнічні вимоги до шкільних приміщень [3; 4].

Отож, використання сукупності, на наше переконання, дасть змогу створити цілісну біографію відомого, але мало вивченого одеського педагога Самуеля Акбройта з позицій сучасної парадигми біографічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Vsyia Odessa, 1900 god : illyustrirovannaya adresnaya i spravochnaya kniga. Odessa, 1900. С. 257.
2. Vsyia torgovo-promyshlennaya Odessa : adresno-spravochnaya kniga na 1914 god. Odessa : Izd. Morgulisa, 1914. С. 449.

3. Косенко Д. Ю. Дизайн інтер'єру закладів середньої освіти: історичний розвиток і сучасні тенденції : дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.07 «Дизайн» / Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. Київ, 2021. 316 с.

4. Косенко Д. Ю. Самуель Акбройт: біля витоків сучасного шкільного дизайну. *Особистість митця в культурі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 20–22 квіт. 2016 р., Херсон / Херсон. нац. техн. ун-т, Каф. дизайну. Херсон, 2016. С. 98–100.

5. Ostrovskij V. M. Shkolnaya gigiena. *Enciklopedicheskij slovar*. SPb. : F. A. Brokgauz, I. A. Efron, 1903. Т. 39а. С. 633–643.

6. Akbroit S. Mein Schulsystem und die hygienische Schulbank. *Hygienischen Rundschau*. 1898. Vol. 8, nu. 5. S. 257–264.

7. Burgerstein L., Netolitzky A. Handbuch der Schulhygiene. 2nd ed. Jena : Verl. von G. Fischer, 1902. 997 S.

8. Herman F., Van Gorp A., Simon F., Depaep M. The school desk: from concept to object. *History of Education*. 2011. Vol. 40, no. 1. P. 97–117.

9. Knopf S. A. The prevention of tuberculous disease in infancy and childhood. *Maryland Medical Journal*. 1901. Vol. 64, no. 8. P. 322–338.

UDC 37(091)(477.74-25)-051Акбройт

I. F. PETRENKO

ORCID ID: 0000-0003-2320-6100

postgraduate student,

Rivne State University for the Humanities,

Rivne

e-mail: inna.petrenko@rshu.edu.ua

THE PERSONALITY OF ODESA EDUCATOR SAMUEL AKBROIT (1857-1930) FROM THE PERSPECTIVE OF THE MODERN PARADIGM OF BIOGRAPHICAL RESEARCH

Abstract. The publication emphasises the fact that the change in worldview paradigms causes the transition of domestic biographical science from marked by ideological moralising focus biographies of prominent figures to the creation of biographies through the prism of “human dimensions”. The source base of the biographical research of Samuel Akbroit (1857–1930), an Odesa educator, and headmaster of the Jewish school, who developed and implemented his own pedagogical system, designed, and patented a model of a school desk, includes articles, textbooks, encyclopaedic editions, various calendars, reference local history books, materials for anniversaries and memorable dates, bibliographical manuals, epistolary and photographic documents.

Keywords: personality, biographical research, source base, Samuel Akbroit, school desk.

УДК 37(091)(477)-51Демков:929(03)

Х. В. СЕРЕДА

ORCID: 0000-0002-4510-7173

науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ПОСТАТЬ М. І. ДЕМКОВА (1859–1939) НА СТОРІНКАХ ДРУКОВАНИХ ТА ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ

Анотація. У тезах здійснено спробу дослідити представлення постаті Михайла Івановича Демкова в енциклопедичних біографічних словниках. Аргументовано доцільність широко популяризувати біографічну інформацію про видатних осіб в енциклопедичних біографічних словниках в Інтернет-просторі.

Ключові слова: М. І. Демков, педагог, енциклопедичний біографічний словник, педагогічна біографіка, цифрова біографіка.

Останніми десятиліттями у світі значно зріс інтерес до біографічних досліджень, зокрема і завдяки поширенню в Інтернеті інформації про реальних людей, бажання осмислити їхнє життя, професійне зокрема. Те, що до цього процесу залучено громадськість, можна вважати характерною ознакою культурного ландшафту ХХІ ст. Як зазначає Л. Д. Березівська, «Аналіз закордонної історіографії свідчить про високий рівень зацікавленості проблемою створення і використання електронних біографічних ресурсів як на теоретико-методологічному, так і на практичному рівнях застосувань» [1]. Разом із тим, дослідниця зауважує: «...З'ясовано, що в закордонній історіографічній джерельній базі відсутні відомості про українські електронні ресурси» [1].

Незважаючи на світові тенденції, у вітчизняному інформаційному просторі, особливо у мережі Інтернет, ще досі недостатньо представлено чимало персоналій, чий внесок у розбудову вітчизняної освіти і педагогічної думки вартий беззаперечної уваги. Особливої актуальності біографічні дослідження спадщини педагогів минулого набувають в сучасних надскладних умовах війни росії проти України з метою глибинного аналізу та, щоб уникнути помилок минулого.

Розглянемо, як у друкованих та електронних виданнях розповідають про Михайла Івановича Демкова, видатного вітчизняного педагога, учителя, організатора освіти, історика педагогіки, методиста.

Постать М. І. Демкова є у навчальному посібнику «Українська педагогіка в персоналіях» [3, с. 129–136]. Найширшу інформацію знайдемо в публікаціях дослідників (дисертації, статті, тези тощо), які вивчали його життя та творчість. Зокрема, з низки статей Н. І. Белкіної [5–9] та її дисертаційного дослідження «Освітня діяльність і педагогічні погляди М. І. Демкова (1859–1939)» [4] дізнаємося про видатного педагога чи не найбільше. А от в енциклопедичних біографічних словниках, особливо в Інтернет-просторі, даних про нього майже немає. Окрім того, варто зауважити, що про М. І. Демкова на сторінках віднайдених Інтернет-ресурсів йдеться коротко та обмежено [10].

На окрему увагу заслуговує представлення персоналій в електронному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу», який створили фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, бібліотеки, що є «...інтегратором та поширювачем педагогічного біографічного знання в Україні», як

зазначає Л. Д. Березівська [1; 2, с. 209–210]. У структурі цього ресурсу постать М. І Демкова розглянуто доволі повно [11].

Отже, в результаті аналізу джерел встановлено, що у вітчизняних енциклопедичних біографічних словниках відомості про М. І. Демкова практично відсутні. Надзвичайно важливо поширювати педагогічні біографічні знання саме на електронних носіях. Як окремий напрям дослідження можемо виділити подання в Інтернет-просторі інформації про видатних українських діячів іноземними мовами (переважно англійською). Це дуже актуально та перспективно з огляду на сплеск зацікавленості світової спільноти історичною та культурною спадщиною України, переосмисленням її минулого і сьогодення.

Список використаних джерел

1. Berezivska L. D., Pinchuk O. P., Hopta S. M., Demyda Y. F., Sereda K. V. Creation of information and bibliographic resource «Outstanding educators of Ukraine and the world» and its influence on the development of digital humanities. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2022. Т. 87, № 1. С. 1–17. Doi: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825>.
2. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. *Укр. пед. журнал*. 2015. № 3. С. 209–216.
3. Самоплавська Т. О. Демков Михайло Іванович (1859–1939). *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 2 : XX століття. С. 129–136.
4. Белкіна Н. І. Освітня діяльність і педагогічні погляди М. І. Демкова (1859–1939) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Ніжин. держ. пед. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 1998. 181 с.
5. Белкіна Н. І. Український педагог Михайло Іванович Демков. *Шлях освіти*. 1998. № 4. С. 36–38.
6. Белкіна Н. І. Михайло Демков. *Сіверян. літопис*. 1998. № 4. С. 63–66.
7. Пуха І. В. До біографії М. І. Демкова. *Тези доповідей та повідомлень на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1965 рік* / Запоріж. держ. пед. ін-т. Запоріжжя, 1966.
8. Особиста справа Демкова М. І. // ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2078.
9. Демков Михайло Іванович. *Український національний біографічний архів* : наук.-інформ. проєкт Ін-ту біогр. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. URL: http://biography.nbuv.gov.ua/components/search_uba/pers_card1.php?id=1000032224 (дата звернення: 17.05.2023).
11. Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; наук. керівник проєкту Л. Д. Березівська. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України* : офіц. сайт. Київ, 2008–2022. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/> (дата звернення: 17.05.2023).

UDC 37(091)(477)-51Демков:929(03)

KH. V. SEREDA
ORCID: 0000-0002-4510-7173
Researcher of the Department
of Pedagogical Source Studies and Biographistics at
V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine
e-mail: seredak83@gmail.com

THE FIGURE OF M. I. DEMKOV (1859–1939) IN ENCYCLOPEDIC BIOGRAPHICAL DICTIONARIES

Abstract. An attempt has been made to investigate the representation of the figure of Mykhailo Ivanovych Demkov in encyclopedic biographical dictionaries. The expediency of a wide presentation of biographical information about outstanding persons in encyclopedic biographical dictionaries in the Internet space has been substantiated.

Keywords: M. I. Demkov, teacher, encyclopedic biographical dictionary, pedagogical biography, digital biography.

УДК [016:929Сухомлинський]:82-6

Л. В. СУХОМЛИНСЬКА
ORCID ID: 0000-0003-3055-5392
науковий співробітник відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ
e-mail: 1408koala@gmail.com

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА В. СУХОМЛИНСЬКОГО У БІОБІБЛІОГРАФІЧНОМУ ПОКАЖЧИКУ «В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ»

Анотація. У тезах акцентовано увагу на актуальності аналізу епістолярної спадщини В. Сухомлинського як джерела сучасних історико-педагогічних досліджень, зокрема, сухомлиністики. Досліджено покликання на опубліковані епістолярії, що увійшли до біобібліографічного покажчика «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження» (2018). Наголошено, що значний масив неопублікованих листів педагога потребує глибокого аналізу та оприлюднення.

Ключові слова: В. Сухомлинський, листи, епістолярна спадщина, кореспонденти, бібліографічний покажчик.

Останніми роками у сучасних наукових підходах до історико-педагогічних досліджень зростає кількість розвідок про внесок окремих діячів освіти у розвиток гуманітарної науки з позицій феноменологічного, мікроісторичного підходів, історії повсякдення, тобто історії «знизу». Нині вони набувають виняткової актуальності, оскільки слугують додатковими джерелами інформації про їхнє життя і творчість. Ця тенденція повною мірою стосується спадщини Василя Сухомлинського, 100-річчя від дня народження якого у 2018 р. було включено у календар пам'ятних дат і відзначалося на рівні ЮНЕСКО. Й хоча аналізу його праць присвячена значна кількість досліджень, вони переважно розглядають його педагогічний доробок.

Залишається малодослідженою постать педагога, його професійні та особисті зв'язки з сучасниками (посадовцями, науковцями, вчителями, вихователями закладів дошкільної освіти, письменниками, батьками, здобувачами освіти), які відбувалися переважно через листування – основний спосіб комунікації середини ХХ ст. Епістолярна спадщина В. Сухомлинського досить значна: за нашими підрахунками

вона налічує понад 2600 листів, написаних В. Сухомлинському: 950 – від освітян, 456 – від батьків, 339 – від школярів та студентів, на які він, зазвичай, відповідав. Донині вона не була предметом окремого дослідження. Вивчення та систематизація епістолярної спадщини педагога дозволять побачити «в фокусі» особистість педагога та наблизити його до сучасного читача. Листування В. Сухомлинського з різними адресатами є потужним джерелом інформації про життя і творчість педагога, віддзеркалює його погляди на іноді суперечливі питання освіти, виховання, розвитку дитини, ролі вчителя тощо. Саме через епістолярії є можливість показати «невідредагованого» В. Сухомлинського, його переконання, пошуки, сумніви та переживання, які почасти йшли всупереч офіційній радянській педагогічній системі, в них він постає як не схильна до компромісів людина-гуманіст з великим почуттям відповідальності, любові до дітей і своєї справи.

Роботу над епістоляріями вже розпочато. Так, листи В. Сухомлинського описано в низці бібліографічних покажчиків, що їх підготували наукові співробітники ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського (2001, 2008, 2014, 2018). Найповніше ці відомості представлено в біобібліографічному покажчику «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження» [1], де в розділі 1.3. «Епістолярії» подано інформацію про опубліковані уривки з листів В. Сухомлинського деяким адресатам [1, с. 146–149]. Розділ налічує 52 позиції (1625–1677) й охоплює покликання на публікації листів педагога, адресованих 25 кореспондентам. Серед них найбільш повно представлено листування з О. Боймом (псевдонім О. Александров) заступником головного редактора журналу «Народное образование» («Народна освіта»), постійним автором, якого був В. Сухомлинський (позиція 1642). У цьому ж розділі наведено і перелік листів педагога до О. Бойма, (позиції 1660–1673), вміщені у виданні «Педагогічні апокрифи. Етюди про В. О. Сухомлинського» (упоряд. О. Сухомлинська) [1, с. 149–150]. У цьому ж покажчику знаходимо опис листів до Г. Волкова, письменника та публіциста, вченого-педагога, засновника чуваської етнопедагогіки, до білоруського педагога, професора, заслуженого учителя М. Дмитрієва; журналіста В. Хілтунена; до директора Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (1944–1956) С. Чавдарова; класика білоруської дитячої літератури, перекладача, педагога В. Вітки; українського педагога, організатора інноваційних підходів у навчанні та вихованні школярів І. Ткаченка та інших.

Більшість листів надруковано у періодичних виданнях від 1970 до 2011 р. й вони наявні у фонді В. Сухомлинського ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського. Рукописи неопублікованих листів педагога зберігають у Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України та в сімейному архіві Сухомлинських. Весь цей масив матеріалів ще не оприлюднено й він, безперечно, потребує глибокого аналізу, що й буде втілено у науково-популярному довіднику «Василь Сухомлинський та його кореспонденти: епістолярна спадщина на тлі доби».

Список використаних джерел

1. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця : Твори, 2018. 395 с. (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 12).

L. V. SUKHOMLYNSKA

ORCID ID: 0000-0003-3055-5392

*Researcher of the Department of Pedagogical
Source Studies and Biographistics*

V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: 1408koala@gmail.com

**V. SUKHOMLYNSKYI'S EPISTOLARY HERITAGE
IN "VASYL SUKHOMLYNSKYI:
COMMEMORATING THE 100TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH"
BIOBIBLIOGRAPHIC INDEX**

Abstract. In the research, attention has been focused on the relevance of the analysis of V. Sukhomlynskyi's epistolary heritage of as a source of modern historical and pedagogical research. References to published epistolaries included in the biobibliographic index "Vasyl Sukhomlynskyi: commemorating the 100th anniversary of his birth" (2018) have been studied. It has been stressed that a significant array of unpublished teacher's letters needs in-depth analysis and publication.

Keywords: V. Sukhomlynskyi, letters, epistolary heritage, correspondents, bibliographic index.

Н. В. ЧАЛА

ORCID: 0000-0003-4204-432X

молодший науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

e-mail: Chanasa129@gmail.com

**ВІДОБРАЖЕННЯ ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО
У БІОБІБЛІОГРАФІЧНОМУ ПОКАЖЧИКУ 1987 р.**

Анотація. Автор з'ясувала, що у біобібліографічному покажчику «В. О. Сухомлинський. Біобібліографія», який вийшов у 1987 р., уперше в бібліографічній сухомлиністиці виділено розділ «Листування» і представлено його зміст.

Ключові слова. В. Сухомлинський, біобібліографія, покажчик, листи.

Епістолярії, як джерело педагогічної біографістики, надзвичайно важливі. Окрім того, це ще й надійна скарбниця інформації про життя, суспільну та професійну діяльність особистості. Читаючи листи, можемо пізнати живу людину, її індивідуальність. Це підтверджує вивчення епістолярної спадщини

В. О. Сухомлинського. Його листи передовсім цінні, коли йдеться про педагогічну науку, проте ці листи, як своєрідний літературний твір, просто цікаво читати.

Тому й заслуговує на увагу видання, що в ньому представлено не лише бібліографію праць педагога, а й вперше у бібліографічній сухомлиністиці виділено в окрему рубрику «Листи». Це покажчик під назвою «В. О. Сухомлинський. Біобібліографія», що вийшов у київському видавництві «Радянська школа» у 1987 р. [1].

Покажчик налічує загалом 2211 позицій, складається з восьми розділів. У перших двох «Твори В. О. Сухомлинського» та «Переклади творів В. О. Сухомлинського» матеріал розміщено в хронологічному порядку за видами видань, а в межах кожного року – за алфавітом назв книг та статей. Усі публікації, що виходили українською і російською мовою, подано мовами оригіналу. У посібнику представлено бібліографічні описи педагогічних і художніх творів В. О. Сухомлинського, що вийшли в Україні, країнах близького та далекого зарубіжжя з 1958 до 1987 р.

Зазначимо, що одна із рубрик розділу посібника має назву «Листи» і представлена 10 позиціями. Саме в ній є бібліографічний опис листування педагога з різними кореспондентами, серед яких: *Невідомі листи В. О. Сухомлинського та уривки з листів В. О. Сухомлинського* (1972); *Вчителям м. Краматорська* (1976) та інші [1, с. 61]. Це лише невелика частина епістолярію, але висловлені там ідеї і тепер хвилюють вчителів не лише в Україні, а й далеко за її межами.

Майстерність В. Сухомлинського найяскравіше проявилася в тому, що звичайні, нібито буденні ситуації, він використовував як важливі фактори виховного впливу на дитину. Навіть маленький епізод, незначна подія з життя школи чи сім'ї стають для педагога темою змістовної розмови насамперед з учителями, учнями, їхніми батьками [2, с. 165].

У подальшому бібліографічні покажчики, зокрема ті, які уклали фахівці ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського (2001, 2008, 2014, 2018), рік у рік поповнювали бібліографічними описами епістоляріїв і оприлюднювали. Найширше ці відомості представлено в біобібліографічному покажчику «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження» [3]. Порівнюючи бібліографічний покажчик 1987-го, який містив 10 описів епістоляріїв і видання 2018 року (52 описи), спостерігаємо, що інтерес дослідників, журналістів та широкого загалу до листування видатного педагога зростає.

Отож, хоча покажчик «В. О. Сухомлинський. Біобібліографія» (1987) й містить невелику частку бібліографічних описів епістолярної спадщини В. О. Сухомлинського, він першим відкрив ще одну грань багатой і різноманітної творчої спадщини педагога, яка і досі малодосліджена, недостатньо вивчена і потребує подальшої праці науковців.

Список використаних джерел

1. V. A. Suhomlinskij : biobibliografiya / sost.: A. I. Suhomlinskaya, O. V. Suhomlinskaya. Kiev : Рад. шк., 1987. 255 s.
2. Завгородня Т. К. Педагогіка В. О. Сухомлинського : монографія / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 209 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9309/1/Монографія%20Сухомлинський.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).

3. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця : Твори, 2018. 395 с. (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 12).

UDC [016:929Сухомлинський]:82-6

N. V. CHALA
ORCID: 0000-0003-4204-432X
Junior Researcher
of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics at
V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine
e-mail: Chanasa129@gmail.com

DISPLAY OF THE EPISTOLARY HERITAGE OF V. SUKHOMLYNSKYI IN THE BIOBIBLIOGRAPHICAL INDEX OF 1987

Abstract. The author has found out that in the biobibliographic index “V. O. Sukhomlynskyi. Biobibliography” published in 1987, the section “Correspondence” has been highlighted and its content has been presented for the first time in bibliographic Sukhomlinistics.

Keywords. V. Sukhomlynskyi, biobibliography, index, letters.

М. І. ШУЛЬГАЧ
ORCID ID: 0009-0001-3369-2678
здобувачка наукового ступеня доктора філософії
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне
e-mail: shulhach.mariya22@rshu.edu.ua

НАУКОВА БІОГРАФІЯ ПРОФЕСОРА РДГУ КАРПЕНЧУК СВІТЛАНИ ГРИГОРІВНИ: РЕФЛЕКСІЯ У КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ

Анотація: У публікації представлено наукову біографію Світлани Григорівни Карпенчук – доктора педагогічних наук, професора, академіка Української Академії Акмеологічних наук, професора кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету. Систематизовано професійні досягнення вченої. Доведено, що Світлана Григорівна була високоосвіченим, професійним, інноваційним, креативним, високоморальним науковцем і педагогом. Її наукові праці є знаковими доробками у розвитку вітчизняної освіти, виховання, науки, педагогіки.

Ключові слова: наукова біографія, С. Г. Карпенчук, освіта, виховання, педагогіка.

Розвиток педагогічної науки на сучасному етапі неможливий без аналізу внеску конкретних особистостей в освітній, виховний, науковий процес, творчого використання спадщини значущих педагогічних персоналій для розуміння й розв'язання проблем у сучасній освіті й педагогічній науці. У цьому контексті важливим є залучення до педагогічної науки імен культурно-освітніх діячів, які своєю діяльністю і творчим доробком прислужилися становленню і розвитку вітчизняної освіти й виховання. Однією з таких постатей була доктор педагогічних наук, професор, академік Української Академії акмеологічних наук, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету Світлана Григорівна Карпенчук.

Працюючи в університеті Світлана Карпенчук багато уваги приділила трансформації у виховний процес традицій педагогіки Василя Сухомлинського та Антона Макаренка. В одній із своїх праць педагог-науковець писала: «У моєму розумінні учень – це таємнича квітка, що розкриває свої пелюстки при появі перших променів сонця. А вчитель – і є те сонце, яке має випромінювати ніжність, тепло, ласку...» [3].

Проблеми виховання молоді, формування особистості, виховання в колективі стали провідними у працях Світлани Карпенчук. Студенти завжди мали можливість отримати колосальний досвід, знання, які передавала їм педагог-практик.

Основними науковими працями С. Г. Карпенчук є: «Самовиховання особистості», «Теорія і методика виховання», «Педагогіка», «Години спілкування з проблем морально-етичного самоформування», «Педагогічна технологія А. С. Макаренка і сучасність», «Макаренкознавство в Україні: аспекти історії, теорії і практики», «Синтез у педагогічному досвіді А. С. Макаренка: контекстуальний аналіз», «До вершин досконалості...», «Виховний процес: вивчення ефективності», «Педагогічна герменевтика», «Вчимося й учимо мислити...», «Нове педагогічне мислення: теорія і практика», «Філософія освіти», «Працюємо в умовах експерименту: від теорії до практики», «Школа-кооперація» [4].

Вчена відзначилася також розробкою діагностичного інструментарію визначення рівня вихованості школярів. Вона дібрала різноманітні ефективні методики, які варто використовувати, досліджуючи результативність освітніх методик у вихованні особистості. До них належать опитувальники та різні методики: вивчення стосунків у системі «учитель-учень», вивчення комунікативних умінь школярів, вивчення ціннісних орієнтацій учнів тощо [2].

С. Г. Карпенчук була членом Науково-методичної комісії з проблем виховання дітей та учнівської молоді Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, членом редакційної колегії фахового збірника наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні», членом спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01 в Рівненському державному гуманітарному університеті (13.00.01).

Її ім'я є в «Енциклопедії сучасної України». За вагомий вклад у розвиток науки та суспільства С. Г. Карпенчук нагороджена медаллю «За трудову доблесть» (1986 р.), нагрудними знаками «Відмінник освіти України» (2002 р.) та «Антон Макаренко» (2006 р.), дипломом «За перемогу в обласному конкурсі у номінації «Наукова плеяда» (2007 р.), почесними грамотами [4].

Професор С. Г. Карпенчук створила власну наукову школу – підготувала чотирьох кандидатів педагогічних наук (О. Нижник (Гумінська), Л. Нечипорук, Л. Семенюк-Іванюк, В. Тюска).

Світлана Григорівна була неординарною незбагненою особистістю, котра все своє свідоме життя присвятила науковій роботі, а також викладацькій діяльності, постійно вишукувала ефективні форми, методи, технології формування духовно-моральної особистості дітей і молоді, становлення педагогічної культури, професійної компетентності майбутнього вчителя; переймалася проблемами самовиховання та самовдосконалення особистості; реалізовувала експериментальні дослідження в закладах освіти Рівненщини, виступала в засобах масової інформації, перед викладачами, вчителями, студентством [1, с.27].

Вивчення персоналії Світлани Григорівни, аналіз її діяльності та наукових поглядів дасть змогу усвідомити важливість наукових ідей та досвіду вченої, що будуть корисними за сучасних умов реформування й оновлення змісту освіти й виховання. Вагомий внесок у педагогічну науку С. Г. Карпенчук, глибокий аналіз минулого залишаються актуальними й сьогодні, сприяють у визначенні перспектив розвитку Нової української школи й педагогічної думки України.

Список використаних джерел

1. Гринькова Н. М. Дослідження ефективності виховного процесу: від теорії до практики (за С. Г. Карпенчук). *Виховання особистості в контексті реформування української школи і розвитку педагогічної науки : (пам'яті проф. С. Г. Карпенчук)* : електрон. зб. матеріалів II Регіон. наук.-практ. конф., 17 жовт. 2019 р., Рівне / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2019. С. 24–27.

2. Карпенчук С. Г. Виховний процес: вивчення ефективності. Рівне : Волин. обереги, 2019. 180 с.

3. Карпенчук С. Г. Шлях у науку... Бібліографія. Спогади. Фрагменти досвіду. Рівне : РДГУ, 2019. 280 с.

4. Петренко О. Б. Персоналія С. Г. Карпенчук у контексті реформування освіти й виховання в Україні. *Виховання особистості в контексті реформування української школи і розвитку педагогічної науки : (пам'яті проф. С. Г. Карпенчук)* : електрон. зб. матеріалів II Регіон. наук.-практ. конф., 17 жовт. 2019 р., Рівне / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2019. С. 9–12.

M. I. SHULGACH

ORCID ID: 0009-0001-3369-2678

Obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy

Rivne State University of Humanities,

Rivne

e-mail: shulhach.mariya22@rshu.edu.ua

SCIENTIFIC BIOGRAPHY OF SVITLANA KARPENCHUK, PROFESSOR OF RSHU: REFLECTION IN THE CONTEXT OF TODAY

Abstract: The publication presents the scientific biography of Svitlana Karpenchuk, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, academician of the Ukrainian Academy of Acmeological Sciences, professor of the Department of Theory and Methodology of Education at the Rivne State University of Humanities. The professional achievements of the scientist are systematized. It has been proven that Svitlana Karpenchuk was a highly educated, professional, innovative, creative, highly moral scientist and teacher. Her

scientific works are significant developments in the development of domestic education, upbringing, science, and pedagogy.

Keywords: scientific biography, S. Karpenchuk, education, upbringing, pedagogy.

Відомості про авторів

Албул Ірина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Александрова Галина Андріївна, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І Вернадського

Антонець Наталія Борисівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Баліка Людмила Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Березівська Лариса Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Бойко Оксана Андріївна, молодший науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Бондаренко Вікторія Володимирівна, старший науковий співробітник Педагогічного музею України

Бричок Світлана Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Бріт Марі Говланд, професор Спеціалізованого університету VID (м. Осло, Норвегія)

Венгловська Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Київського університету імені Бориса Грінченка

Голя Галина Миколаївна, здобувач ступеня PhD Рівненського державного гуманітарного університету

Гудовсек Оксана Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Гуралюк Андрій Георгійович, кандидат педагогічних наук, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Демида Євгенія Федорівна, молодший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Деревянко Тетяна Михайлівна, молодший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Драч Оксана Олександрівна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка

Дурдас Алла Петрівна, доктор філософії, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Золотаренко Тетяна Олександрівна, молодший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Іванюк Ганна Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Київського університету імені Бориса Грінченка

Колесник Ірина Іванівна, доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Коляда Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Кравченко Оксана Олексіївна, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кузьмич Антоніна Олександрівна, здобувач ступеня доктора філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Лелюх Софія Романівна, здобувач ступеня доктора філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Лепех Марія Тарасівна, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

Любовець Надія Іванівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Марченко Наталія Петрівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Матрос Ольга Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Міхно Олександр Петрович, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, директор Педагогічного музею України; старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Міщенко Аліна Олексіївна, аспірант Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Олійник Валентина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології Хмельницького інституту МАУП

Павленко Тетяна Степанівна, науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Патик Вікторія Василівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Петренко Інна Федорівна, здобувач ступеня доктора філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Петренко Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Поліщук Ірина Віталіївна, доктор філософії (PhD), викладач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Пономаренко Лариса Олександрівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Попик Володимир Іванович, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, директор Інституту біографічних досліджень

Проніков Олександр Костянтинович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Пустовіт Григорій Петрович, доктор педагогічних наук професор, професор кафедри методики викладання і змісту освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Розман Ірина Іллівна, доктор педагогічних наук, професор, професор Мукачівського державного університету

Середа Христина Володимирівна, науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Стражнікова Інна Василівна, доктор педагогічних наук, професор, професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Сухомлинська Леся Віталіївна, науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Сухомлинська Ольга Василівна, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Тарнавська Сніжана Вікторівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Терентьєва Наталія Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри олімпійського і професійного спорту Українського державного університету імені Михайла Драгоманова; провідний науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Чала Наталія Володимирівна, молодший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Чижевський Борис Григорович, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України

Шалак Оксана Іванівна, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Шевченко Світлана Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України

Шульгач Марія Ігорівна, здобувач ступеня доктора філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Якобчук Надія Олександрівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Янченко Тамара Василівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри педагогіки та методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Яценко Володимир Сергійович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України

Наукове видання

Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання

збірник матеріалів
VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції
з історії освіти з міжнародною участю
(16 травня 2023 року)

Електронне видання

Редакційна колегія:

Л. Д. Березівська, д-р пед. наук, професор,
член-кореспондент НАПН України (*голова редколегії, науковий редактор*)

О. П. Міхно, д-р пед. наук, с.н.с.

Н. Б. Антоненць, канд. пед. наук, с.н.с.

С. В. Тарнавська, канд. іст. наук (*відповідальна за випуск*)

О. А. Бойко (*літературний редактор*)

Є. Ф. Демида (*бібліографічний редактор*)

Х. В. Середа (*технічний редактор*)

Підписано 20.06.2023. Зам. № 3798/1.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.
Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>